

Teljes

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

XII. EVFOLYAM.

1-3 SZÁM

1903.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTI:

BCU Cluj / Cluj University Library Cluj
RADNÓTI DEZSŐ.

TARTALOM: Szerényi József: Erdély ipara. — Bényey Zsigmond: A székely vasutak. (Két térkép vázlattal.) — Radnóti Dezsőné: Déryné naplójából. — Szinte Gábor: Marosszék. (Több rajzzal.) — Zala: A vendéglős iskola. — Kelemen Lajos: Wesselényi Miklós br. 1836-iki utazásából. — Különfélék.

ELŐFIZETÉSI ÁRA 10 KOR.

AZ E. K. E. RENDES TAGJAI TAGDIJUK FEJÉBEN INGYEN KAPJÁK.

MEGJELENIK IDŐKÖZÖNKÉNT.

KOLOZSVÁR,
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

1903.

ERDÉLYI MŰVEK

144 * 1004 AP

KÖNYVTÁR

Az E. K. E. új tagjai 1903. január 1-től.

Alapítók.

Csíz jód-brom forrás-fürdő részvénytársaság	200 K.
Hajdúvármegye törvényhatósága	200 K.
Hódmezővásárhely törvényhatósága	200 K.
Karczag rend. tan. város	200 K.
Kassa szab. kir. város	200 K.
Makó város	200 K.
Pozsonyvármegye törvényhatósága	200 K.
Temesvár szab. kir. város	200 K.
Somogyvármegye törvényhatósága	200 K.

Rendesek

évi 20 koronával.

Bácsmonostor község, Békéscsaba község.

Rendesek

Új tag	évi 6 koronával.	Ajánló
Bagossy Ferencz, p. t. tiszt		Mezei Géza
Bányai István, tanító		Titkári hivatal
Blum Róbert, orvos		Titkári hivatal
Bogács József, kereskedő		Titkári hivatal
Boda Géza, ügyvédjelölt		Major Károly
Busch Endre, p. t. tiszt		Mezei Géza
Bernáth Antal, jegyző		Titkári hivatal
Dávid Jenő, ügyvédj.		Zakariás János dr.
Erdélyi Ferencz, ügyvédj.		Zakariás János dr.
Erdélyi Ede, magánzó		Zakariás János dr.
Égle Lajos, p. t. tiszt		Mezei Géza
Fehérvári József, gyógyszerész-segéd		Bernáth Antal
Id. Fischer József, kereskedő		Stauber Sándor
Fein Ármin, fakereskedő		Zakariás János dr.
Gombos Albin, főreálisk. tanár		Zakariás János dr.
Gróssmann Gyula, bőrgyáros		Hirsch Adolf
Grünvald Antal, kereskedő		Engel Gyula
Guns Béla		id. Fischer József
Grósz Gyula, magánhivatalnok		Zakariás János dr.
Gyöngyössy Zoltán, mérnök		Patkós Balázs
Hadnagy Vilmos, közs. jegyző		Titkári hivatal
Hirsch Adolf, bőrkereskedő		Titkári hivatal
Homolay Antal, jzói irnok		Titkári hivatal
Huszár József, p. t. tiszt és lapszerkesztő		Mezei Géza
Kachelmann Viktor, tvsz. joggyak.		Zakariás Jánosdr.
Ifj. Kiss Gyula, magánzó		Bernáth Antal
Kis-Kunlaczháza község		Titkári hivatal
Dr. Kovácsy Dénes, ügyvédjelölt		Zakariás János dr.
Dr. Kölcse Károly, ügyvédjelölt		Zakariás János dr.
Kulcsár Károly, p. t. tiszt		Mezei Géza
Kövér Lázár, m. á. v. gépészmérnök		Zakariás János dr.
Kunwald Pál, bankhivatalnok		Zakariás János dr.

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET
ÉRTESITŐJE

✱

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SZERKESZTETTÉK:

RADNÓTI DEZSŐ és MERZA GYULA.

1905.

XII. ÉVFOLYAM.

35 képpel.

KOLOZSVÁR,
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA
1903.

TARTALOM.

108129

I. Nagyobb czikkelyek.

	Lap
<i>Bényei Zsigmond</i> : A székely vasutak. (2 térképpel)	1-3
<i>Bokor János dr.</i> : A Nyegojon	65-71
<i>Elekes István</i> : A szkerisórai jégbarlangnál	75-77
<i>Feilitzsch Arthur báró</i> : Az E. K. E. egy évi munkássága	97-102
<i>Kelemen Lajos</i> : Wesselényi Miklós báró 1836-ki utazásából	38-43
<i>Lejtényi Sándor</i> : Az aradi tanulók erdélyi körútja	81-82
<i>Merza Gyula és Radnóti Dezső</i> : Az E. K. E. közgyűlése	111-132
<i>Merza Gyula</i> : † <i>Radnóti Dezső</i> (Arczképpel)	137-141
Az E. K. E. gyásza	141-146
<i>Radnóti Dezső</i> : Az E. K. E. választmányának jelentése	102-110
<i>Radnóti Dezsőné</i> : Déryné naplójából	16-19
<i>Rónai Mariska</i> : Szabadkaiak Erdélyben	82-89
<i>M. Székely János</i> : A Bulea-tó	78-80
<i>Szinte Gábor</i> : Marosszék. (Képekkel.)	20-36
A pisztráng. (Két képpel.)	72-74
<i>Szterényi József</i> : Erdély ipara	1-3
<i>Za la</i> : Vendéglős iskola	37-38
A hegyi vasutak által elért magasságok	80
Földrajzi sovinizmus	146-149
<i>Vándor</i> : A Torda-hasadéknál	149-152

II. Kirándulási programok.

a) <i>Kirándulások Kolozsvárról az országrész különböző vidékeire</i>	58
1. Besztercze-Radna-Borberek-Ünökkő	59
2. Brassó-Előpatak-Tusnád-Szentannató-Büdös	59
3. Hidegszamos-Rekető	59
4. Hidegszamos-Rekető-Dobrinhavas	59
5. Hidegszamos-Rekető-Dobrin-Valemare-Topánfalva- Abrudbánya-Debonata-Verespatak-Zalatna-Gyula- fehérvár	59
6. Gyulafehérvár-Zalatna-Abrudbánya-Verespatak-De- tonata	59-60
7. Marosujvár	60
8. Torda-Tordahasadék-Toroczko-Székelykő-Szkerisórai jégbarlang-Csetátye-Debonata	60
9. Segesvár-Brassó-Sinaia	60
10. Déva-Piski-Vajdahunyad-Petrozsény	60
11. M.-Vásárhely-Borszék-Tusnád-Sepsiszentgyörgy- Brassó	60
b) <i>Kirándulások a Magas Tátrában</i> :	
1. Három napos kirándulás	61
2. Négy napos kirándulás (könnyű)	61
3. Négy napos kirándulás (nehezebb)	61

	Lap
4. Öt napos kirándulás (könnyű)	61
5. Öt napos kirándulás (nehezebb)	61—62
6. Hat napos kirándulás	62
7. Nyolcz napos kirándulás	62
c) <i>Kirándulások a Magas-Tátrában hegymászók részére :</i>	
1. I. Állomás: Csorbató	62
2. II. Állomás: Tátraftired	62
3. III. Állomás: Matlárháza, illetve Zöldtavi menedékház	62
4. IV. Állomás: Átjáró a Tátra éjszaki oldalára és vissza	62
d) <i>E. K. E.-kirándulások 1903-ban:</i>	
Krizbai várhegyre, Tömösi szorosba, Nagykőhavasra, Donghavasra, Kiskirálykőre, Brassóba, Czenkre, Hétfaluba, Csukásra, Székely fürdőbe, Bucsecsre és Köpeczre.....	63

III. Különfélék.

Az E. K. E. a királynál	43
József kir. herceg jubileuma	43
József Ágost kir. herceg üdvözlése.....	44
Az E. K. E. új éve.....	44—45
Egy érdekes esküvőhöz.....	45—46
Kolozsvár törvényhatósága az E. K. E.-múzeumban	46—47
Zsilinszky Mihály államtitkár látogatása	47
Kolozsvár idegenforgalma	58
A Boli-barlangban. Költemény Irta <i>Versényi György dr.</i>	80
A diákturistaság kezdeményezői	89—90
Turista-regulák	90
Erdélyi határ- és helynevek. (Közlök: <i>Szász Ferencz és Orbán Ferencz</i>)	90—93
<i>József</i> kir. herceg az E. K. E. múzeumában	133—134
Kirándulások a közgyűlés alkalmából	134—135
Turista lábbajok	135
A pásztor ornamentika ősi motívumai	135
<i>Száva</i> Gerő dr. jubileuma.	135—136
Szerkesztőségünk gyászja	153
Verses nekrológ	153
Elnökünk kiténtetése	153—154
Sándor János	154
Dániel Gábor — titkos tanácsos	154
Darányi az Eké-hez.....	154—155
Nyilvános köszönet.....	156

IV. Egyesületi élet.

Az E. K. E. turista-osztályának gyűlése	47—49
Az E. K. E. Brassóban	49—53
E. K. E.-Székelytársaság. (Ügyrend.)	53—54
E. K. E. Székelytársaság első ülése.....	54—56
E. K. E.-múzeum ügye. Irta <i>Hermann Antal dr.</i>	56—57
A múlt évi közgyűlés visszhangja	58
Választmányi gyűlés (jun 27 én	93—96

Választmányi gyűlés (aug. 28.)	Lap
Tisztikari Tanács.....	136
	156

V. Egyesületi mondanivalók.

Folyóiratunk	64
Tagdíjbefizetés	64
Tagsági oklevelek	64
Tagsági belépés	64
Kiadványaink	64
E. K. E.-tagok kedvezményei	64

VI. Könyvesház.

„Hét év a tengeren.“ Irta <i>Gáspár Ferencz</i>	63—64
Utaltan úton. Jankovics <i>Marezell</i> könyve (Ism. <i>Radnótiné</i>)	155 - 156

VII. Szerkesztői üzenetek.

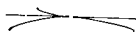
Többeknek	64
H. K. Kolozsvár	64

VIII. Hibaigazítás.

Az 1—3. szám első lapján az évfolyam-jelzés XII. helyett hibásan van XIII-nak nyomva.
Ugyancsak e füzetben a 47-ik lapszám tévedésből hiányzik.

IX. Képeink.

Kiskirálykői menedékház (színes műmelléklet)	
A székely vasútak helyszínrajza (Térkép)	4
Szászrégen-mádéfalvi vonal vázlatos hossz szelvénye (Térkép) ..	7
Marosszék. Czimkép. (<i>Szinte</i> Gábor rajza)	20
Párnacsup. Himzés a 17-ik sz. elejéről. (<i>Szinte</i> Gábor rajza)....	21
Párnacsup. Himzés a 17-ik sz. elejéről. (<i>Szinte</i> Gábor rajza)....	23
Kendővég. Himzés a 17-ik sz. elejéről. (<i>Szinte</i> G. rajza).....	25
Az ős székely ház részei. Hat rajz. (Rajzolta <i>Szinte</i> Gábor)	26
Az ős székely ház részei. Négy rajz. (<i>Szinte</i> Gábor rajzai.)	27
Az ős székely fafaragás megmaradt töredékei. Hat rajz. (<i>Szinte</i> G. rajzai).....	29
Kuptor. (<i>Szinte</i> Gábor rajza).....	30
Szalmafedeles székely ház Sóváradról. (<i>Szinte</i> Gábor felvétele)	31
A barátok kapuja Mikházán. (<i>Szinte</i> Gábor felv.)	32
Kis kapu Baczkamadarason (<i>Szinte</i> G. rajza)	33
Templomkerítés és kapu Nyárádszentlászlón. (<i>Szinte</i> G. felv.) ..	34
Kis kapu és tornáczház Kibéden. (<i>Szinte</i> Gábor felvétele).....	34
Felvidéki székely szekér. (<i>Szinte</i> G. felvétele)	35
A pisztráng hazája. (<i>Szinte</i> Gábor felvétele)	72
Pisztráng-tüzhely. (<i>Szinte</i> Gábor rajza.)	74
Az E. K. E. a czenki Árpád emléknél.	112
<i>Radnóti</i> Dezső arczképe	137



ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

Szerkeszti: **Radnóti Dezső.**

Kiadja: az **Erdélyi Kárpát-Egyesület.**

ERDÉLY IPARA.

Irta **Szterényi József** min. tanácsos.*



mit a természet az egészséges ipari fejlődés alapjául nyujthat, azt az ország erdélyi részei bőven szolgáltatják: értelmes és megbízható munkaerőt, számos fontos ipari nyersanyagot, jó szenet és elég megbízható, jó vizierőt.

A munkaerő egy része, a keleti határ mentén lévő, egyenesen iparra lett nevelve. Csak kellően értékesítve nem lön. Másik része igen könnyen nevelhető, őseitől öröklött kézügyessége és vele született nagyfokú intelligenciája segítségül állanak ebben.

Az ipari nyersanyagok nagyobb része csaknem parlagon hever, pedig más körülmények között valóságos kincseket érnének.

Van vasa bőven és kitünő minőségű. Mégis alig van vasipara. Csak egyik részében aknázzák ki e kincset az állami vasművek, más részeiben azonban alig értékesítettik ez a legfontosabb ipari anyag. Pedig segítségére volna a vasgyártásban igen nagy fontosságú tényező, a lehető legolcsóbb és legjobb minőségű faszén. Van ugyan elég jó minőségű barnaszene is az erdélyi részeknek, sőt kőszene is ujabban, de vasgyártáshoz legjobb a faszén, ez adja a legfinomabb, a legjobb vasat, ez pedig van itt bőven.

Van gyapjuja, kitünő minőségű, el látja vele az ország nagy részét, el Angliát és részben a vámkülföldet is és még sem tud oly mértékben fejlődni gyapjuszövő ipara, a mint kívánatos lenne, a mint a folyton növekvő óriási fogyasztás azt kívánná. A gyap-

* A kiváló szerző e cikkelyét az E. K. E. kiadásában nem sokára megjelenő idegennyelvű folyóirat számára írta. Rendkívüli érdekessége következtében e helyen is közöljük.

Szerk.

juszövés az ország erdélyi részeiben speciális szász ipar. Évszázados múltja van, a legegészségesebb fejlődési tünetekkel. Azért mégis nagyon szűk keretű. Régen, még a múlt század utolsóelőtti tizedének elején kisipari jellegű volt. Ezt a jelleget csak egyetlen helyen tartotta még meg, hol ma is közel háromszáz házban zakatol egy községben rendszeresen a kéziszővőszék. Egyébként és egyebütt már csaknem egészen eltűnt a gyapjufonás és szövés, mint kisipar, átalakult kisebb-nagyobb gyáriparrá. Nagyobb részénél csaknem évről-évre meg lehet állapítani a fejlődést, a gyarapodást. Csakhogy tulajdonképpen még mindig kiszerű. A mennyi egy-két nagy külföldi gyárban az orsók és szövőszékek száma, annyi itt együttesen az összes erdélyi gyapjufonó- és szövőgyáraké.

Van igen szép kender- és lentermelése, azaz lehetne, ha kellő gonddal műveltetnék, mert talaja és éghajlati viszonyai erre a legtöbb helyen kiválóan alkalmasak. Még sincs számbavehető kender- és lentszővő ipara, fonóipara pedig egyáltalában nincs. Az újabb időben a kormány kezdeményezett egyik vidéken lenbevéltást és kikészítést, a másik vidéken kender- és lentszővést. Mindkettő igen szép eredményekkel biztat.

Van nagy pamutzővő háziipara és nincs pamutfonója. Pedig a nagy fogyasztás, melyet különösen a székelység képez, közepes fonógyárnak elég tért biztosítana. Százados múlttal bír itt az u. n. fejtő-festés és szöttes szövés, a nép ruházatának legfontosabb anyaga és még sem sikerült eddig értékesíteni nagyobb ipari termelés céljára.

Vannak óriási és kitűnő minőségű márványtelepei, szobrászati és építkezési célokra kiválóan alkalmasak, fehér és színes egyaránt és nincsenek egyáltalában kihasználva. Parlagon hever ez a rengeteg kincs mind, magában rejti a föld méhe, nincs a ki feltárja, kiaknázza, forgalomba hozza.

És van fája, fenyő, tölgy és bükk legtöbb, s más is elég, bár nem annyi, mint ezek, bár így is rengeteg mennyiségben és még sincs tulajdonképeni faipara. Az erdők sűrűiben működnek ugyan tekintélyes fűrésztelepek, de a fát elszállítják innen ezer- és ezernyi vasuti kocsirakománnyal, iparilag nem itt dolgoztatik fel ez a rengeteg faanyag. Mig másutt hatalmas iparágak keletkeztek ott, a hol a fa olcsón rendelkezésre áll, félégyártmányokat készítenek, cellulóze-, falepárló-gyárakat létesítenek, itt mindez hiányzik, a fűrészelt árut elviszik messze

országokba, külföldre, a hulladékot pusztulni engedik, a bükk még tűzifának sem kel el, ott marad értékesítetlen.

Még csak a városok asztalos-ipara sem tudott fejlődni, sőt ellenkezőleg hanyatlott. az erdélyi részek butorszükségletét külföldi ipar fedezi. Legalább nagyobb részében.

Van sok egyéb értékes anyaga is, melyeket mellőzünk itt, csak a legfontosabbra szorítkozva.

Van szene bőven, jó is, rossz is, viziereje nagy is, kicsiny is, túlnyomó részben kihasználatlan.

Mi az oka tehát mégis, hogy nem tud itt hatalmas ipar fejlődni?

Talán a fogyasztás hiánya? Nem. Fogyasztás van ebben az országban bőven, hisz Magyarország ipari gyártmány-behozatala évenként kerek összegben megközelíti az 1000 millió koronát, saját termelése pedig nem teszi az ország fogyasztásának 25%-át. A legfontosabb cikkekben nem éri el a 10-, igen soknál az 5%-át. A fogyasztás tehát nem hiányzik.

Talán rossz ennek az országrésznek földrajzi fekvése?

Az ország középpontját véve kiindulási pont gyanánt, igen. Attól nagy távolság választja el. Ám ez a távolság bizonyos előnyökkel is járhatna, nehezíti a versenyt *oda*. Azután meg a közvetlen közelben van a kelet, ennek az országnak régi ipari fogyasztója. Igaz, hogy Rumánia erős védővámokkal zárkózik el, hogy saját magának teremtsen ipart. De míg ez egyrészt oly gyorsan, rövid idő alatt nem megy, másrészt a védővámok minden állam iparát ott egyaránt érintik, a közvetlen közelség ellenben tarifális tekintetben nagy könnyebbségünkre van.

Talán a társadalom, a hatóságok és a kormány érdeklődésének, támogatásának hiánya?

Ez legkevésbé. Ezek a legnagyobb mértékben rendelkezésre állanak, olyan mértékben, mint talán másutt sehol. Nem platonikus formában nyilvánul ez, hanem komoly tényekben.

Mi tehát az oka annak, hogy ott még sincs ipar, illetőleg nem fejlődik nagyipar?

Egyes-egyedül a tőke, a vállalkozási szellem és a speciális szaktudás hiánya.

A ki e hármát elhozná ide, az tőkénének és vállalkozásának igen tisztos kamatozását találná meg, szaktudását pedig szépen gyümölcsöztetné!

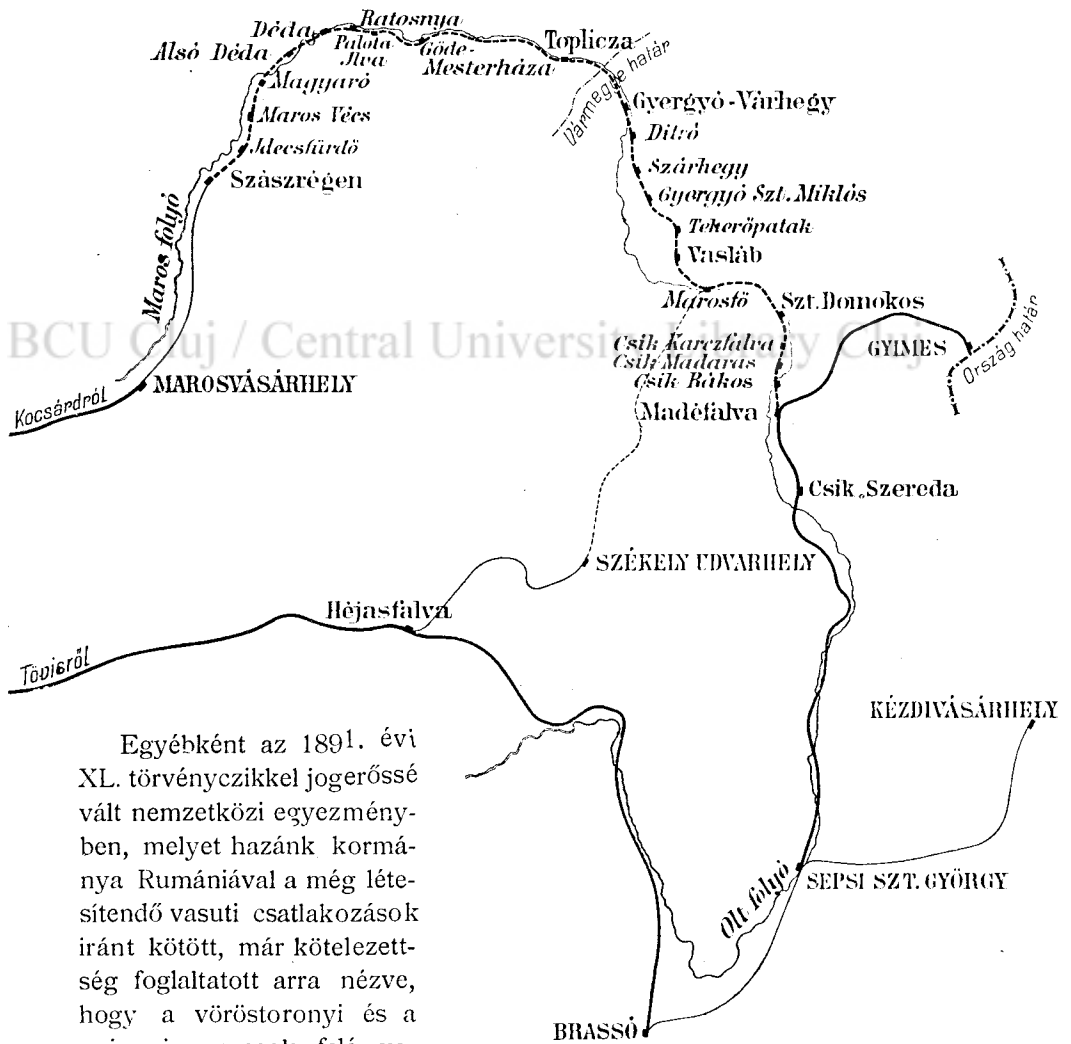


A SZÉKELY VASUTAK.

Irta : **Bényei Zsigmond**, máv. felügyelő.

I.

A székely vasutak évtizedek óta vajudó ügye 1895-ben jutott a megvalósulás stádiumába, a midőn az akkori kormány, érezvén szükségét ennek a kulturális és forgalompolitikai szempontból egyaránt fontos vonalhálózat létesítésének, eme vasutak kiépítését a minden oldalról szívesen fogadott 1895. évi VII. törvényzikk előterjesztésével biztosította.



Egyébként az 1891. évi XL. törvényzikkkel jogerőssé vált nemzetközi egyezményben, melyet hazánk kormánya Rumániával a még létesítendő vasuti csatlakozások iránt kötött, már kötelezettség foglaltatott arra nézve, hogy a vöröstoronyi és a gyimesi szorosok felé ve-

A székely vasutak helyszínrajza.

zető egy-egy vasutvonal az egyezmény ratifikációjától számított 6 év alatt, vagyis legkésőbb 1897. évi november 17-ig ki fog építtetni.

A vöröstoronyi csatlakozás a nagy szeben—felek—fogarasi h. é. vasuton beígatott „Olthid“ nevű állomásból kiágazólag létesített s e tekintetben külön törvény rendelkezett. A gyimesi csatlakozásra vonatkozó kötelezettségnek pedig eleget tett a fennemlített törvénynek az a része, mely a *sepsi-szentgyörgy—csikszereda—gyimesi* részvonalakra vonatkozik, mint a melyeknek kiépítése a szóban levő egyezményből folyólag első sorban volt szükséges.

Azóta ezek a vonalak tényleg kiépültek és üzemben vannak.

Az 1895. évi VII. törvényczikkben azonban ennél továbbmenő határozat foglaltatik, mely felöleli az egész székely vasuti vonalhálózatot. Megállapítja ugyanis, hogy Sepsi-Szt.-Györgytől Szászrégenig általában véve az ország keleti határával párhuzamosan lesz a székely vasutak tulajdonképeni fővonala építendő. Ezenkívül Csikszeredától a gyimesi határszél felé a már említett nemzetközi egyezményben megállapított s hadászati szempontból is fontos elágazás, még pedig mindkét vonal másodrendű fővasut jellegével. Végül pedig az említett fővonal egy alkalmas pontjától — a tervezet szerint Csik-Szt.-Tamástól — egy Székely-Udvarhely felé vezető szárnyvonal, mely alárendeltebb fontossága miatt helyiérdekű vasuti szabványok szerint lett volna kiépítendő.

A törvényjavaslathoz tartozó megokolásban részletesen ki van fejtve ennek a hálózatnak kulturális, forgalompolitikai és hadászati jelentősége.

Mindenki elismerte, hogy a Székelyföldnek áthatása egy éltető vasut-érral régi tartozása és kötelessége a nemzetnek.

Mert nyilvánvaló volt, hogy a magy. kir. államvasutak keleti vonala, mely az erdélyi részeket az anyaországgal összeköti, a Székelyföldet alig érinti és bár az 1885--95. közötti évtizedben az ország minden részében örvendetes haladás volt észlelhető a vasutépítkezés terén, mégis csak a szélei voltak bevonhatók a vasuti hálózatba.

Szászrégen, Székely-Udvarhely, Sepsi-Szt.-György és Kézdi-Vásárhely bevonattak ugyan a sínhálózatba, de az egész nagy terület, mely keleti határainkon Sepsi-Szt.-Györgytől Szászrégenig terjed, Háromszék, Udvarhely és Maros-Torda vármegyék túlnyomó része, Csík vármegye pedig egészen: 16,000 négyszögkilométernyi terület több, mint egy fél millió lakossággal még mindig nélkülözötte a vasuti közlekedés áldásait.

Nem csoda, ha e terület s e népesség közgazdasági előhaladása nem birt lépést tartani az ország szerencsésebb fekvésű többi vidékeivel.

Mindazok a törekvések, melyeknek az volt a céljuk, hogy a Székelyföldön is létesíttessenek vasutak, noha a kormány minden telhető támogatást kilátásba helyezett, számba vehető eredményre nem vezettek, a mennyiben magánvállalkozás útján csupán a sepsi szt.-györgy—kézdi-vásárhelyi vonalat sikerült kiépíteni és a közforgalomnak átadni

Egy másik tervezet, mely a Sz.-Udvarhelytől Marosnyiréig s innen egyfelől Gyergyó-Szt.-Miklósig, másfelől Sepsi-Szt.-Györgyig terjedő vonalak

létesítését tűzte ki feladatául, bár a 183 km. hosszúságú eme vonalakra 2.250,000 frt állami és törvényhatósági segély helyeztetett kilátásba, a tervezők czéltudatos és buzgó törekvése mellett sem volt megvalósítható.

Hasonlóképen eredménytelen volt az a felszólítás is, mely több vasút-építéssel foglalkozó pénzcsoporthoz intéztetett. A részben igen nehéz jellegű eme vasutvonalak kiépítésére saját erejükből s az állami támogatás rendes mérve mellett ők sem vállalkoztak.

Ilyen körülmények között nem lehetett tovább kitérni az elől, hogy a vasútak egészen állami költségen építtessenek. Már azért sem, mert azok egy része az említett nemzetközi egyezményből folyólag 1897-ig mindenképp megépítendő és forgalomba helyezendő volt.

De fontos tárgyi okok is elkerülhetetlenné tették a szóban levő hálózat építésének megkezdését.

Csatlakozásainkat kelet felé, hova közgazdasági termékeinkkel utalva vagyunk, szaporitanunk kellett. Predeáltól Körösmezőig, tehát 420 km. hosszban nem volt kivezető utunk. Más közgazdasági tekintetek is szóltak a vasúthálózat kiépítésének mielőbbi megkezdése mellett. Ez a természeti kincsekben bővelkedő vidék munkakedvelő, szpora és leleményes lakosságával vasútak hiányában nem fejlődhetett. Hadászati tekintetben pedig felette kívánatos volt, hogy a keleti határ mentén egy Sepsi-Szt.-Györgyöt és Szászrégent összekötő intézkedő és gyűjtővonal létesíttessék; ebből kiágazólag pedig a gyimesi határ felé vezető vonal.

A székelyudvarhelyi szárvonallal jelentősége mind az átmenő forgalom, mind a hadi érdekek tekintetében alárendeltebb. Célja főleg az, hogy Csikmegyét Erdély közepével összeköttetésbe hozza. De minthogy ez a vonal a Hargita hegyláncz vízválasztóját metszi, transversalis szállításra már erős emelkedése miatt sem lesz alkalmas, hanem kizárólag arra lesz hivatva, hogy az érintett vidék helyi érdekét szolgálja.

Első sorban a gyimesi határ felé vezető szárnyvonal s az ennek kiágazásától délre eső csikszereda—sepsi-szt. györgyi vagy tulajdonképpen mádэфalva—sepsi-szt.-györgyi vonal építtetik ki. A még kiépítendő fővonal pedig a tervezet szerint Mádэфalvától lesz Szászrégenig folytatandó.

A székely vasutaknak már közforgalomban levő vonalrészzei a Mérnök és Építész Egylet közlönyében főleg műszaki érdekességeik tekintetéből már ismertettek voltak. Ez alkalomból tájékoztató adatok gyanánt röviden a következőket említem.

A sepsi-szt.-györgy—csikszeredai vonal, mely az Olt völgyében vezet, közepes nehézségű völgypálya, melyen a legnagyobb emelkedés, illetőleg esés 10⁰/₀₀, a kanyarulatok legkisebb sugara pedig 275 méter.

Ez a 63·4 km. hosszúságú vasutvonal 4 323,000 frtnyi összegben, vagyis kilométerenként kereken 68,200 frttal irányoztatott elő.

A csikszereda – mádэфalva – gyimes—határszéli vonal nehéz, hegyipálya jellegű. Ezen a legnagyobb emelkedés 25⁰/₀, a kanyarulatok legkisebb sugara 250 méter. Ennek a költsége 8 477,000 forinttal, vagyis kilométerenként 166,200 forinttal, a két vonal együttvéve 12.800,000 forinttal, vagyis 25·6 millió koronával volt előirányozva. A gazdaságos módon végrehajtott építés-

nél főleg a vállalati munkák olcsóbb kiadása következtében mintegy 700,000 K. megtakarítás éretett el.

A törvényben megállapított hálózatbómost már folytatólag a szászrégen—sepsil szt.-györgyi főirányba eső s még ki nem épített szászrégen—mádéfalvai — 146 5 km. hosszúságú — vonal lesz fokozatosan létesítendő.

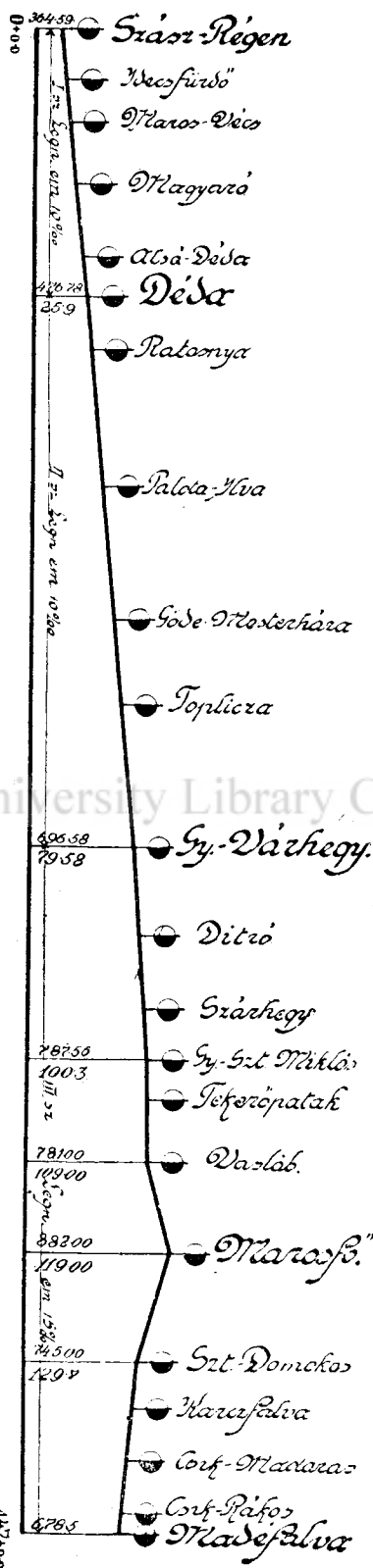
A székelyudvarhelyi szárnyvonalra pedig csak ez után fog kerülni a sor. Ennek a vonalnak az építése már említett jellegénél fogva is, esetleg a magánvállalkozásnak fog átengedtetni.

A székely vasutak kiépítéséről szóló 1895. évi VII. törvényczikk szerint az egész székely vasuti hálózat építésének költsége 25 millió forinttal, vagyis 50 millió K.-val irányoztatott elő. Ebből az összegből a már kiépített vonalakra 12 8 millió forint esett, mely szükséglet a törvény rendelkezéséhez képest pénztári készletekből fedeztetett.

Az ország mostani pénzügyi helyzete mellett fokozatosan létesítendő szászrégen—mádéfalvai vonal építéséhez szükséges pénzösszegnek — a mely az időközben végzett — részletes nyomjelzés, tervezés és költségszámítás szerint 27 8 millió koronát teszen — ilyen módon való fedezése kilátásba nem vehető. Mint a pénzügyminister ez idei exposéjából kiviláglik, ez a költség más új vonalak és egyéb nagyobb beruházások költ. segével együtt külön hitelművelet útján lesz fedezendő.

Igy tehát már most biztos kilátás van arra, hogy ez a nagy fontosságú hálózat, mely hivatva van egy természeti kincsekkel megáldott, igyekvő, de szegény lakossággal bíró vidéket hozzáférhetővé, annak iparát és kereskedeimét virágzóvá, nyersterményeit keresetteké és könnyen elszállíthatókká tenni: egész hosszában, vagy egyelőre az ország pénzügyi helyzetéhez képest egyes szakaszokban létesíteni fog.

Remélhető, hogy a székely elem, mely Erdély vegyes nemzetiségű lakossága közt



A szászrégen—mádéfalvai vonal vázlatos hosszszelvénye.

a magyarságnak ugyyszólván egyedüli — századok tanulsága szerint — mindig biztos mentővéra, anyagi helyzetének jobbrafordultával nem lesz kénytelen oly tömegesen Rumániába kivándorolni.

A tervezett vonal mentén levő lakosság ugyanis mostanában az elhagyott hegyi vidékek lakóinak mindenütt egyformán nyomorúságos életét éli. Egy kis állattenyésztés, némi kevés házi ipar, itt-ott némi rosszul fizetett erdei munka, szálfák kiszállítása, főleg pedig a tutajozás a keresetnek alig-alig csepegő forrásai. Bizvást feltehető, hogy a szóban levő hálózat teljes kiépítésével a vidék gazdasági helyzete lényegesen meg fog változni.

Az agyagipar, a nyers faanyagoknak műszaki célokra alkalmas megdolgozása, az állattenyésztés, a bányaipar, nevezetesen a vonal több pontján található kitünő mész és márványbányák még egészen kezdetleges üzemének kifejllesztése, az álló kazánok fűtésére alkalmas s eddig szintén teljesen elhanyagolt barna szén kiaknázása: mind kedvező kilátást nyújtanak a vasút által átszelő vidékek gazdasági helyzetének fellendülésére.

A már megnyitlt vonalon ily kedvező jelenségek már is mutatkoznak. Pedig figyelembe veendő az a más vasutak megnyitása után is észlelt körülmény, hogy évekig tart, míg az ipar, a kereskedelem és mezőgazdaság a vasuti forgalom által megváltozott konjunkturához alkalmazkodik, vagyis míg a vasuti közlekedés áldása és haszna érezhetővé válik.

II.

Áttérek most a kiépítendő szászrégen — madéfalvai vasutvonal műszaki rövid ismertetésére.

Ezt a vonalat a magy. kir. államvasutak igazgatósága a terep jellegéhez képest, három részben tanulmányoztatta és tervezte.

Még pedig: a) Szászrégentől Dédáig 26,3 km hosszúságban, b) Dédától Gyergyó-Várhegyig 53,1 és c) innen Madéfalváig, vagyis a már kiépített székely vasúti vonalhoz való csatlakozásig 67,4 km hosszúságban.

Mind a három vonalrésznek a közigazgatási bejárása az elkészített részletes tervezet alapján az 1893—99. években már megtartatott.

Mint a székely vasutak már kiépített vonala a szászrégen—madéfalvai vonal is II. rangú fővonalként terveztetik.

A másodrendű fővonalak elnevezése alatt a vasutaknak oly neme érteendő, mely az építkezés, végrehajtás s a forgalom berendezése tekintetében mintegy középen áll az elsőrendű fővasutak s a helyi érdekű vasutak közt.

Ilyen vasutak alépítményének korona szélessége a töltésen 30, a bevágásban 40 centiméterrel keskenyebb, mint az I. rendű fővasutaké (4,9 és 5,2 m helyett 4,6 és 4,8 m). A kavicságy vastagsága a töltésen egyforma, de bevágásban szintén valamivel kisebb. A mőtárgyak tartó szerkezetei 16 tonna tengelynyomásnak megfelelőleg vannak számítva. A felépítményben alkalmazott sínek folyóméterenkénti súlya 345 kgramm olyan talpfelosztással, mely 15 tonna legnagyobb tengelynyomásnak felel meg.

Ilyen vonalakon az épületek rendszerint helyi érdekű vasúti szabványoknak megfelelően készülnek.

a) A legközelebb kiépítendő *szászrégen- dédai vonalrész* síkpálya jellegű.

A vonal, Szászrégen állomásból kiindulva, a Maros folyó balpartján halad Alsó-Idecs, Felső-Idecs, Holtmaros, Magyaró és Oroszfalu községek határában Majd átkelve a Maros folyón, Kövesd község határát is átszelve eléri Déda állomást.

Helyenként a Maros árterében vezet a vonal, a hol nagyobb mérvű biztosító munkák lesznek létesítendőek.

A legnagyobb emelkedés 10‰ , a kanyarulatok legkisebb sugara 300 m. Ennek a vonalrésznek legjelentősebb műtárgya az Oroszfalu és Kövesd között építendő — már említett 75 m nyílású Maroshíd. Ezenkívül 2 db. 15, 2 db. 10 m. nyílású híd, továbbá 35 db. kisebb áteresztő és aluljáró lesz építendő.

Ekként ez a pályarész is — bár jellege szerint síkpályának is mondandó szinten nem tartozik az ily gyűjtőnév alá foglalható egészen könnyű vonalak közé.

Szászrégen állomás a csatlakozás céljaira természetesen megfelelőleg bővítendő és átalakítandó lesz.

További állomások: Idecs-fürdő, Maros-Vécs, Magyaró és Déda. E víz-állomás előtt „Alsó-Déda“ elnevezéssel megállóhely terveztetik. Idecs-fürdő rakodó állomás 350 m hosszban és 2 átmenő vágánnyal, a többi 3 állomás pedig 500 m hosszban és 3 átmenő vágánnyal lesz kiépítendő. Déda, mint vízállomás, ezenfelül 1 csonkavágánnyal.

b) A második *déda gyergyóvárhegyi* vonalrészben közvetlenül Déda állomás után, a Maros folyón a második, 600 m nyílású híd lesz építendő. Innen a nyom, ismét a folyó balpartját követve, Déda-Bisztra, Ratosnya, Füleháza, Palota-Ilva, Göde-Mesterháza és Oláh-Toplicza községek határában halad, ez utóbbi két községnek a folyó balpartján levő belsősegeit is átszeli. Majd Oláh-Toplicza és Gyergyó Remete községek határán, egyszersmind Maros Torda és Csik vármegyék határát metszi, honnan tovább is a Maros balpartján vezet, Gyergyó-Remete, Ditró és Gyergyó-Várhegy községek területeit érintve, 300 méternyire a tervezett Gyergyó-Várhegy állomás előtt lesz építendő a Maros folyó harmadik — itt már csak 30 m nyílású — áthidalása, melyen át a vonal a Maros jobb partjára jut.

Ez a vonalrész a gyergyó-ditrói határban tervezett Gyergyó-Várhegy állomással ér véget.

A székely vasutaknak 53·1 kilométer hosszú eme része már nehéz völgypálya jellegű, mely egyébiránt, csak fekvését és vezetését tekintve, völgyvonal, a munkák jelentőségére nézve a nehezebb hegyi vonalak közé sorozható.

A 412/417 szelvények közt egy 382, a 747/750 szelvények közt pedig egy 170 m hosszúságú alagút lesz építendő.

A már említett 60 m. és 30 m.-es nyílású két Maroshidon kívül egy 20 m. és 3 db 12 m. nyílású patakáthidalás és 183 kisebb nyílással bíró áteresztő és aluljáró építendő, a melyek közt a tetemes töltésmagasságok és a talaj erős lejtőssége miatt szintén nagyobb számú jelentősebb falazattömeeggel bíró műtárgy akad.

A Maros-völgy szűke, a folyó igen éles kanyarulatai s a partját sze-

gélyező helyenként igen meredek, sőt tulcsüngő sziklás hegyoldalak miatt, a vonal nyomát helyenként a Maros mostani medrébe kellett tervezni, mi-ből kifolyólag 6 helyen válik majd szükségessé a Maros folyó átmetszése, illetőleg szabályozása.

Ezen kívül a Maros mentén létesítendő pályatest sok helyütt a Maros árterébe esik, miért is 1 m. magasságig a legnagyobb árvíz színe fölé tetemes költséget okozó rézsű-biztosító munkák lesznek végrehajtandók.

Ennek a pályarésznek nyomjelzésénél és tervezésénél, bár ez a körülmény természetszerűleg növeli a költségeket, szintén $10^0/00$ legnagyobb emelkedés tartatott meg. Szem előtt tartandó volt ugyanis a vasutnak oly módon való tervezése, hogy a vonal esetleg helyi érdekű vasuti forgalmi eszközök alkalmazása mellett is lehetőleg teljesítő képes legyen.

A kanyarulatok legkisebb sugara itt is általában 275 m, csak a 450--463 szelvények közt alkalmaztatott, két ivnél kivételesen 250 m.-es sugár. Ennek mellőzése érdekében több rendbeli tanulmányok történtek. E tanulmányok azt eredményezték, hogy már a 275 m.-es sugárnak az alkalmazása is ezt a pályarészt annyival megrágítaná, hogy a felszaporodó költség az elérendő előnyökkel szemben arányban épen nem volna.

Állomások: Ratosnya, Palota-Ilva, Göde Mesterháza, Toplicza, Gyergyó-Várhegy elnevezéssel terveztetnek Ezek közt Toplicza vízállomás 550 m. hosszal 4 átmenő és 1 csonka vágánnyal, a többi állomások 500 m. hosszal és 3 átmenő vágánnyal, Palota-Ilva vízállomás ezenfelül még 1 csonka vágánnyal lesznek építendőek.

c) *A harmadik gyergyóvárhegy—madéfalvai* vonalrészben a pályanyom Gy.-Várhegy állomás után a Maros folyó jobb partját követi, Remete határában még kétszer metszi a folyót, hol 30—30 m. nyílású hidak lesznek építendőek. A vonal iránya azután eltávolodik a Marostól.

Ditró, Szászhegy, Gyergyó-Szt.-Miklós, Gyergyó-Tekerő patak, Gyergyó-Kilyénfalva, Vasláb községeket balra hagyva Csik-Szt.-Tamás határában éri el a Maros és Olt folyók Geréczes nevű vizválasztójának legmagasabb pontját. Innét a törvényhatósági közút baloldalán halad, átszeli az Olt folyót, hol 12 m. nyílású hid lesz létesítendő, azután Cs.-Domokos községet balra, Csik-Szt.-Tamás, Cs.-Jenőfalva, Cs.-Karczfalva községeket pedig jobbra hagyva, Karczfalva és Oltfalu közt ismét átszeli az Olt folyót, hol 18 m.-es hidra lesz szükség. Majd Cs.-Dánfalva és Cs.-Madaras községek belsejét átszelve Cs.-Göröcsfalván át Csik-Rákos határába ér a vonal, hol az Oltfolyót 20 mteres hiddal harmadszor átszeli s Csik-Madéfalva község határában beágazik a csikszereda-gyimesi vonal „Madéfalva“ nevű állomásába.

Ez a harmadik vonalrész mintegy $\frac{2}{3}$ -a hosszában közepes nehézségű völgypálya, $\frac{1}{3}$ részében pedig közepes nehézségű hegyi pálya jellegű. A völgypályán a legnagyobb emelkedés $10^0/00$, a kanyarulatok legkisebb sugara 400 m., a hegyi pályán a maximalis emelkedés a Maros felőli oldalon $12\cdot5^0/00$, az Olt felőli oldalon pedig $15^0/00$, a kanyarulatok legkisebb sugara pedig 275 m. Jelentősebb műépítményei: egy 230 m. hosszú alagút $1221/24$ szelvények között, a már említett két Maroshid 30—30 m. s az Olt hidak 12

18 és 20 m. nyílással, továbbá 5 db. 12—10 mtr nyílású patak áthidalás és 126 db. kisebb nyílású, de részben tetemes falazatú áteresztő és aluljáró.

A Maros folyót ezen a vonalrészén is egy helyütt szabályozni fog kelleni.

A létesítendő állomások tekintetében felemlítem, hogy Szárhegy és Karczfaiva rakodó állomások 350 m., Ditró, Vasláb, Marosfő, Szent-Domokos és Csik-Madaras állomások 500 m. hosszúságban tervezetnek. Gyergyó-Szent-Miklós állomás pedig, úgy mint az előbb ismertetett vonalrészén, Toplicza, kivételesen 550 m. hosszúságban.

Gyergyó-Szt.-Miklóson 5 átmenő vágány van kilátásba véve, a rakodó állomásokon 2, a többi állomásokon 3—4 átmenő vágány, ezen felül minden vízállomáson 1—1 csonka vágány.

Felemlítendőnek vélem, hogy a Csik Szt.-Tamás község határában az 1189/94. szelvények között tervezett „Marosfő“ állomás nevét az alig 400 m távolságban fekvő Maros forrásoktól nyerte,

Érdekes, hogy ez az állomás a Maros és Olt folyók fővölgye közötti vízvázalstón 882 m. tengerfeletti magasságban tervezetik és hogy ez lenne majdan a Székely-Udvarhely felé vezetendő szárnyvonal elágazó állomása.

Ezek után a székely vasutak most ismertetett kiépítendő vonala mentén fekvő helységekről és a vidékről kívánok még egyet mást *Hankó* Vilmos dr. kitűnő műve nyomán felemlíteni.*

Szászrégen város a környékén lévő öt szász faluval német sziget a magyarság közepette.

Magaslaton fekszik a Maros jobboldalán, házai meglehetősen szétszórva; csak a nagy piacon sorakoznak szép egészszé.

1848-ban Szász Régen javarészt elpusztult.

1863-ban szab. kir. várossá lett, most rendezett tanácsu város. Mintegy 6000 német, magyar és oláh lakóssal, kik szőlő- és földműveléssel, némi iparral és jelentősebb kereskedelemmel foglalkoznak.

Közéépületei közül kivált az evangélikus templom, a városháza és az evangélikus algymnasium épülete említendő.

A városhoz közel északkeletre fekvő *Magyar Régen* faluban magyarok és oláhok laknak. Innét nyílik a görgényi szép völgy; melyben a történelmi nevezetességű g.-szt.-imrei régi vár említésre méltó.

Vasutunk azonban nem ebben, hanem a Maros völgyében vezet. Hol *Alsó- és Felső-Idécs* jelentéktelen falvak után a Maros jobb partján következik *Vécs* falu, a *Kemények* ódon nagy várkastélyával, melyet 1848-ban az oláhok pusztítottak el s melyet a család utóbbi időkben, legalább részben ismét helyreállított.

Vécsét elhagyva a Maros mellett víz útunk tovább

A falvakat, melyeket érünk, nagyrészt oláhok lakják

Dédánál a völgy összeszorul. Bisztránál már a Maros-szorosba jutunk. A hegyfalakat fantasztikus szikla csoportok, a hegyek tetejét szép fenyő erdők díszítik.

* Székelyföld. Megjelent az E. K. E. kiadásában. Ára füzve 7 kor. Kötve 10 kor.

Ratosnyát elhagyva a vidék egyre szebb, egyre regényesebb.

Palota-Ilvánál a Maros szoros a legkeskenyebb. Azontul ismét szélesedik a völgy és a hol a Maros magába foglalja a *Topliczát*, a hasonló nevű faluhoz érünk. E helység a Maroson való tutajkereskedésnek középpontja. A Kelemen havas szolgáltatja a nagy famennyiséget, melyet a szászrégeni és topliczai tutajkereskedők társulatának fűrészmalmai itt dolgoznak fel. 64 malom és fűrész van a faluban.

Különösen télen nagy az élénkség a Maros partján, midőn egész Gyergyó székely népe itt van, hogy a havasról a levágott fát a Maros mellé vontassa. Ilyenkor a Maros partját egész Ratosnyáig megrakják fatörzsekkel.

Toplicza lakosai jobbára oláhok, számuk mintegy 5000 beleértve a határában levő 8 havasi telep népességét is. A falu nagy kiterjedésű, öt temploma van. Csinos piacán takaros épületeket, diszes udvarházakat látunk. Azelőtt a helység Gyergyóhoz tartozott, most Maros-Tordamegye területén van.

Toplicza közelében a Maros jobb partján két, a balparton pedig egy bővizű meleg forrás van kezdetleges fürdő intézetekkel.

Topliczáról Erdélynek legszebb, leglátogatottabb fürdőhelyére *Borszékre* rándulhatunk ki.

A tervezett vasut ezt a fürdőt nem érinti ugyan, de könnyen lehet majd hozzáférni Toplicza állomásról. Innét még 16 klm távolságra van. Kiválóan fenntartott országut vezet Borszékre és innét tovább a magyar-rumán határszélre, mely Borszéktől 13 klmtrre esik.

Borszék fürdő a keleti Kárpátok hegyóriásai között, az erdélyi részek észak-keleti szögletében végtelen fenyvesek közt, remek vidéken 382 mtr magasságban a tenger színe felett fekszik.

A fürdőtelep Borszék, Ditró és Szárhegy csikmegyei községek közbirtokeosságának tulajdona.

Igéző pompájában, nagyszerűségében parkszerű berendezésével meglepő panorámát nyújt.

A fürdő telep középpontja a *főkút*. A mellett van a töltőház, melynek felső nyitott része a zenészeknek és sétálóknak szolgál. A főkútból töltögetik az elszállításra való üvegeket, több mint 4 millió üveget szállítanak bel- és külföldre.

E kut vize Európának szénsavban legdusabb forrásvize. E kuton kívül több más ivóforrás van a telepen.

A főkut körül festői elrendezésben vannak a lakóházak és vendéglők szétszórva.

A fürdők között a *Loboó* foglalja el az első helyet. E fürdő forrásai 8—9° C. hőmérsékletű tultelített szénsavas vizet adnak.

A vízbe lépve rendkívül hideg és a szénsav egyidejű hatására a test sajátságos változáson megy át, a szervezetet különös érzés fogja el.

Az ember teste rákvörös lesz, elzsibbad, felhevül, majd dideregni kezd. Ilyenkor a fürdőt el kell hagyni.

A víz az izmokra és idegekre rendkívül jótékonyan hat, azokat edzi és a testet nagyobb erőkifejtésre teszi képessé.

A Lobogó mellett van még a meleg fürdő, a hol fenyő és vaslápfürdőket is készítenek.

Borszéken és környékén a fürdésre és ivásra még sok forrás van használatban, ilyen többek közt a *Sárosfürdő* és vele szemben a *Lázárfürdő*.

A Sáskaréten hatvannál több forrás fakad. Mindezek a források erős savanyu vizek, leginkább szénsavas meszet, magnesiát és natront tartalmaznak. E mellett igen sok bennök a szabad szénsav.

A Lobogó fürdőtől $\frac{1}{2}$ óra alatt igen szép séta uton a *Kossuth*-kut érhető el.

Érdekes kiránduló helyek vannak Borszék közelében.

Ilyen a *Kerekszék*, mely gyönyörű látványt nyújt

Ez a hely egész tömegében mésztuffból áll, mely palán rakódott le. Alakjának változatossága, ábrándos sziklacsportjai, medenczéi, diadalkapui, gulái, folyosói, oszlopos csarnokai és barlangjai által meglepi és elragadja a szemlélőt.

További érdekes kiránduló hely a *Bagolyvár*; e mellett elhaladva a *Kőszáncz* sziklafolyosóba érünk, hol kétfelől a *Medvebarlangok* tátongnak.

A 2024 m. magas sziklák tetején kis fenyők nőnek, hófehér oldalaitak zuzmók, mohok rojtozzák.

A *Tündérkert* fenyőkkel körülvett igen szép tisztás.

* * *

E kitérés után visszatérünk a Maros völgyébe, hol a gyergyói havasok tövében a Marczonka patak mellett hosszan elnyúló *Ditró* községet találjuk.

Nyugot felé majdnem a Marosig ér, mely azt *Remele* falutól választja el.

Csinos piacza s az a körül épített emeletes házak városias szint adnak neki, lakosainak száma mintegy 6000.

A lakosok főfoglalkozása, a mivel egyébiránt Gyergyó munkabíró népének legalább is fele foglalkozik, a fakereskedés. Soknak ad kenyeret a borvízzel való házalás is.

Ditrótól keletre a Piricske hegyet érjük. Ezen fejtik a *ditróit* nevű szép ásványt, mely oly kemény, mint a gránit, kékszinű, világos pettyekkel, szemcsés; oszlopokat, vázákat és egyéb díszműveket készítenek belőle.

A marosvásárhelyi Bem szobor talapzata is ebből készült.

Szárhegy csinos és népes falu, a lapályra kikönyöklő fehérlő Szármány hegy déli aljában terül el.

Fényes tornyu temploma magaslaton épült. A falu házai közül büszkén magaslik ki a gróf Lázárok ódon kastélya, melyben Bethlen Gábor fejedelem nevelkedett. A falu fölött emelkedő hely oldalában a ferencziek kolostora és fényes temploma fekszik.

Gyergyónak központi helysége *Gyergyó-Szt.-Miklós* nagyközség a Békény patak partjain, a gyergyói havasok tövében. Mintegy 6000 lakosa között 1200 örmény is van, kik majdnem kizárólag fa- és marhakereskedéssel foglalkoznak.

Néhány csinos épülete van; legszebb része a tágas piacza, melynek háttérében a róm. kath. kettős tornyu díszes templom áll. A helység észak-

keleti szögletében van az örményeknek 1830-ban épült temploma, melyet bástyás falak öveznek.

Gyergyó-Szt.-Miklóstól 4 óra járásnyira van a turisták legkedvesebb kirándulóhelye: a *Gyilkostó*,* mely a tenger felett 1000 mtr magasságban fekszik. A tónak viztükre mintegy 600 mtr hosszú, 200 mtr széles. Vize kristálytisza, mély. A hol most e csodás szép tó van, azelőtt pompás havasi liget volt, melyen a Likas és Gyilkos patakok egyesülve folytak.

1837-ben megrendült a hegy s a völgy legszűkebb helyén a sziklák eomlottak s betemették a patak útját. A patak elárasztotta és megtöltötte a völgyet és így keletkezett a Gyilkostó.

A tóban igen sok pisztráng található.

Gyergyó-Szt.-Miklósról az országot *Tekerőpatak* és *Vasláb* kis oláh falvakon át délnek tart, azután keletre fordul s a Maros forrás patakjának völgyén halad felfelé. A vizválasztón: a Gerécsesen átkelven, a Sárosut patak s aztán a Nagylok patak völgyeit délfelé követve, csakhamar *Szent-Domokost* éri el.

Ez Csiknak legészakibb falva, a feketerez déli aljában az Olt felső szűk völgyében fekszik. Népes helység, mintegy 3500 magyar és oláh lakosa van.

A lakosok tőzgyökeres székelyek, kik háziipar gyanánt csupán a fazekas mesteriséget üzik. A község egyik hegye tiszta márvány, melyet azonban csupán utcakövezésre használnak fel.

A község határában a Pásztorbükktetőn van Báthori Endre erdélyi fejedelem sírja, a ki oláhországi Mihály vajdával szemben vesztett ütközet után ide menekült és a domokosi erdők sűrűjében rejtőzött el. Álmában azonban meglepték és agyonsújtották. A véres tett színhelyét egyszerű felirásos fakereszt jelzi.

Az Olt völgyében Szt.-Domokostól északra fekszik Balánbánya nevezetes bányászfalva.

A Balán és Várbükktetőn havasban vannak a régi nevezetes rézbányák. 1895. óta azonban a rézérczekben leggazdagabb ceme bányatelepen szünetel a munka. A bányász nép kénytelen volt a szomszédos faüzleteknél munkát keresni. A dolgok jobbra fordulását csak a tervezett vasutttól várhatjuk, mely a bányatermékek elszállítását meg fogja könnyebbiteni.

Csik-Szt.-Domokostól délre *Csik-Szt.-Tamás* fekszik; alább Jenőfalva, Karczfalva, Dánfalva és Oltfalva következnek.

Karczfalva közepén dombon emelkedik a XIV. századból való régi templom, melyet lövőrésekkel ellátott magas falak vesznek körül. E falak most is teljesen ép állapotban vannak, mint akkor, a mikor a törökök elől menekülő felcsikiakat megvédték. A templom kincsei között igen régi és becses edények vannak.

Népes székely falu továbbá *Csik-Madaras*, melynek lakosai különösen cserépedények készítésével foglalkoznak. Minden ház fazekasműhely. A székely főváros, ha ideér, versben mondja az utasának, a mit a faluról tudni kíván:

Hol a pap is fazekas.“

„Ez a falu Madaras,

* Színes képe megjelent az E. K. E. kiadásában. Ára 3 korona.

Odább délre *Csik-Rákos* falu van Ennek temploma igen érdekes, csúcs-ives stílusban egy dombon épült.

Rákostól délre *Mádéfalva* fekszik (1590 lakóssal) E falu közelében van a Vészhalom, mely 1764. jan 17-én elesett székelyek hamvait takarja.

* * *

Kevés népnek van annyi tájszépsége, kevésnek annyi érdekes őseréjű eredetisége, kevés földön van annyi kincse a természetnek, mint a Székelyföldön. Ott áll ez bájainak, gyógyító erőinek, kincseinek minden csodájával, de ismeretlenül, szegényen, elhagyatottan.

A turista-évszak beálltával a turista-sereg felkerekedik, s a választott irányhoz képest Svájcot, Tirolt, Stájer-országot ugyszólván ellepi.

A megszálló idegenek azután a kínálva-kínált élvezetek fejében a lakókat a szó-szoros értelmében kitartják; a lakósok az ezernyi-ezer idegenek költségezésén nem csak élnek, hanem gyarapodnak is.

A Székely föld épen ilyen tárgya lehetne az érdeklődésnek, mert épen olyan szép és érdekes, mint azok. A székelyek az idegenek kiszolgálása, a természeti kincsek kiaknázása révén épen olyan állandó jövedelemhez juthatnának, mint a svájci, tiroli és stájerországi lakósok.

Ennek azonban szükségképeni feltétele volna a Székelyföld megismeretése és megismerése

A tavasz nyitásával mozdulni kezdő emberáradat arra tart, a merre érdekes látnivaló kínálkozik, amerre speciálisításokat talál.

A népnek, mely megtartotta eredeti szokásait, eleink festői öltözetét, sokkal nagyobb a vonzóereje, mint annak, a mely viselete révén utban van az európai tyupustalan egyformaság felé.

A székelyekben a tipikus magyar szellem őseréje szól felénk; a Székelyföldben egy még nem is sejtett világ csodás tündérkertje tárul fel előttünk.

Mind a kettő hivatva van megtermékenyíteni a magyar elmét, hogy teremjen magyar erkölcsöt, hogy teremtsen magyar műveket.

Az utazás újjászületése az elernyedtt szellemnek, hatalmas organuma a tanításnak, forrása új eszméknek, melyeket frissen, színesen kapunk, a termékenyítő erő varázsával.

A hazai földön való utazás fokozott mértékben érzeteti jótékony hatását különösen az ifjúval

Az ifjú a természettel való emez érintkezés alapján érezni fogja azt, hogy van lelke a természetnek, mely barázdáiban, berkeiben, erdőiben és rétjeiben él: oly lélek, mely meghat, lelkesít, csöndesít és kibékít, mint a hogy meghatja és kibékíti a föld művelőjét sorsával, Istenével.

Hogy ezzel a lélekkel a nép meghitt viszonyban él, az kiérzik az ő dalaiból, régiből, meséiből: a költészet emez eredeti forrásából. De, ha minden többi haszontól eltekintünk, az is ajánlatossá teszi ifjainknak a hazai földön, mondjuk a Székelyföldön való utazást, hogy az ilyen utak megtanítsák az ifjút, szeretni a természetet, szeretni a haza földjét és népét, kiváltképpen a földműves népet az ő egyszerű erkölcsével, érzelmeivel és crötéljes, megtigyelésre való nyelvezetével.

A hazai földön való utazás beláttatja az ifjúval, hogy a nemzet lét-

erejének ősforrása a magyar nép, melynek nyelve adott új szárnyakat a magyar költészetnek és irodalomnak, dala pedig a magyar zenének.

A székely nép jó tulajdonságai: műveltsége, jó lelkiülete, szorgalma biztosítják számára a vele érintkezők érzületét. El fog jönni, mert el kell jönnie az időnek, midőn a székelyek és a Székelyföld megismerése révén a tőke vállalkozó kedve értékesíteni fogja e népnek eszét, erejét, szorgalmát, ügyességét s iparüzésre alkalmas természeti viszonyait.

Hogy a székely népre kívánatos eme kedvező fordulat előidésében az ismerttettem székely vasutak, ha teljes hosszúságukban forgalomban lesznek, jelentős szerep jut, azt az előadottak után kétségtelennek tartom.



DÉRYNÉ NAPLÓJÁBÓL.

— Egy primadonna utazása a multi század elején. —

Irta: Radnóti Dezsőné.



Apjainkban, a mikor az »isteni Zsazsa« egyik estén még Budapest közönségét hozza lázba, s 24 óra múlva már a kolozsvári publikumot ragadja el ügyes és módfelett divatban levő mozdulataival, talán nem lesz érdektelen pár szót tenni arról, hogyan utazott idestova száz évvel ezelőtt egy másik primadonna, korának istenített kedveltje, a kolozsvári dámák méltán szeretettel kegyelt színésznője, Déryné.

Olvasóink csodálkoznak ugyebár? Hogyan kerül e lap hasábjaira Déryné?

Nemrégiben olvastam memoirjait,* ez irodalmunkban páratlanul álló művet, a melynek minden sora magával ragad a naivsáig menő közvetlen hangjával, leköt, lebilincsel témájának érdekességével, gondolatokat ébreszt, összehasonlításokra hív fel az akkori viszonyok természetes rajzával. A vándorszínésznő, a ki művészi életében hazánk nagy részét beutazta, ez utjairól nem igen bőven számol be. Természetes is. Az élte alkonyán tollat fogó matróna hogyan emlékeznék vissza minden útján szerzett benyomásaira, a mikor czélja nem is az, hogy utleirást adjon. Csodálatosan élénken írja le azonban első kolozsvári útját, s egy-két excursiójának lefolyását, melyeket a nyári hónapokban társulatával együtt Kolozsvárról Erdély több részére tett. — Ezekről a kedvesen elcsevegett úti élményekről akarok e helyen megemlékezni.

* Megjelent Singer és Wolfnernél Budapesten. Sajtó alá rendezte Bayer József. Ára a 3 vaskos kötetnek füzve 15, kötve 20 korona.

1821-ben Székesfehérvárott tartózkodik Murányi társulaátánl, mikor az első meghívót kapja Kolozsvárról. Mindenesetre élénken jellemző, hogy a kor felfogása szerint milyen távol állt még akkor Erdély Magyarországtól, Déryné leírása, a ki idegenkedéssel gondolkozik még annak a lehetőségéről is, hogy e meghívást elfogadja. Agg korában pirulva vallja be, mily kicsinylőleg nyilatkozott még akkor Erdélyről, a melyet dicsőséges fénykorában büszkén nevez második hazájának. Az Erdélyt csak hallomásból ismerő művésznek Kolozsvár említésekor nem tud egyébre gondolni, mint oláhokra és medvékre.

Nem igen szünik ez az idegenkedése 2 év múlva sem, pedig akkor szívbeli bánata, a társulattal napirenden levő surlódásai kívánatossá teszik távozását. Éder társulatával Egerben mulat, mikor a kolozsvári Nemzeti Színház vezetői, Székely József és Udvarhelyi Miklós titokban felkeresik a már akkor országszerte ünnepeletet, hogy a mágnások megbizásából színházuknak megnyerjék. Titokban kell tárgyalniok, mert Dérynét szerződése, pénzbeli kötelezettségei ugyancsak huzzák, a publikum is lázong. Mikor távozását bejelenti, az igazgatója, Éder, mindenféle akadályt gördít távozása elé, s csak a szolgabíró passusával kelhet nyugodtan a félelmetes útra.

1823. telén indul a művésztársaság (a küldöttség Dérynén kívül Szentpéteryt is megnyeri) Erdélybe, „idegen országba“ — mint Déryné búsan mondja. »Azon érzést, mely keblemet dúlta elindulásunkkor, nem kívánom, s nem is tudnám voltaképp leírni. Honából távozni, messze-messze idegenek közé, nem könnyű feladat« -- teszi hozzá búsan. »Vidúljon fel, nem megyünk a világ végére« — igyekszik vigasztalni Szentpétery a kesergőt. Bizony ilyen messze volt még akkor Egertől Kolozsvár.

Az út Váradig nem sok szórakoztatót nyújtott. Váradon túl azonban bámulva szemlélik a »szörnyű magas kőszikla hegyeket« s a borzasztó mélységeket, melyeknek feneke csak ilyenkor látszik, a rakásra gyűlt hótól megvilágosítva. Roppant lassan utaznak, a rövid téli napokon alig indulnak meg, már sötétedik s idejében éji szállásról kell gondoskodni. A nagy hó, melyben alig tudnak lovaik »hebiczkélni«, meg a felpakkolt társzekér is gátolják a gyorsabb tempót. Útassal ritkán találkoznak. Fogadó Váradon túl nincs. Holmi kopott csárdákban kell meghálalniok, hol fázva és éhezve töltik a hosszú téli estéket. Déryné még Egerben ellátta magát elemózsiával, de a feltarisznyált sódarnak és szalonnának mihamar végére járnak, azután boldogok, ha itt ott tojást kapnak jó pénzért. Így telik el hosszú 14 nap. De bohém jó kedvük nem hagyja őket cserben. Mikor a szél besüvölt a töredezett ablakokon, Udvarhelyi kész felgyújtani a rozzant csárdát, hogy Déryné meg ne fagyjon, mikor pedig egy este jó meleg szobát, pergelt levest és tojást kapnak, Udvarhelyi előkeresi a gitárt, s a kor egyik legnagyobb énekesnője gitár mellett énekl el legszebb dalait. Az út ugyancsak megviseli a fiatal gyenge nőt, úgy, hogy mikor eléri a Királyhágót, »azt a borzasztó magas hegyet«, a félelem és a kiállott fáradság teljesen elbágyasztják. Szerenbeérnek csére egy oláh faluba, hol jószívű házi asszonyuk, egy oláh menyecske pálinkából, eczethől és fokhagymából összeforralt orvosságával jól kidörzsöli a bajt.

Végre közelednek utjok czéljához, másnap alkonyatban bedöcög a szekér Monostor felől. Déryné azt hiszi valami csúf faluba jutnak megint s élénken kérdezősködik, hol vannak az emeletes házak?

Igy érkezik Kolozsvárra, későbbi gyakori ünnepeltetésének színhelyére. Csakhamar megszereti, s bár sokszor szová teszi a különös kolozsvári viszonyokat, „a két hazában“ Kassán és Kolozsvárott volt a legboldogabb. Érdekesen jellemzi a kolozsvári publikumot, mely szerinte „érzékeny, ábrándos és egyenes, szívélyes, kedves, mézes beszédű, majd mind fellengős.“

Kolozsvárról a társaság több izben rándul ki a nagyobb vidéki városokba. Így 1826. májusában Szebenbe, onnan pedig Brassóba. Kár, hogy a 78 éves Déryné az út irányára stb. már nem emlékszik, sőt arra sem, hogy egyenesen Szebenig mentek-e, vagy megpihentek-e pár előadást tartandó egy-egy nagyobb városban. Annál közvetlenebbül csevegi el e szebeni és brassói út egyes epizódjait. Se csárdát, se falut nem találtak olyat, a hol annyioknak bőven ételt kaphattak volna. Többnyire erdőkben állapodnak meg, a hol a szekeresek kifogják a lovaikat, a szép számú társaság pedig lehevredve a szép zöld fűre, a maga élésládájából elészedi, kinek mije van.

Déryné, mint jó gazdasszony, még otthon ellátta magát egy jó fazék töltött káposztával, a kávéfőző masinája mindig kéznél, de sok szegény kóristáné csak egy falat kenyeret, meg egy kis túrót szedett elő a kendőjéből. Hát a kinek még az sem jutott!

Sok érzéke volt a természeti szépségek felfogásához. A kilátás a Meszesről egészen elragadja: »ide szeretnék jönni a Meszes tetejére, egy kis épületbe, csak hogy minden nap lenézhessek, élvezzem a friss léget s lejárhatnék a kis falucskákba, oly bájló kinézése van.... Ha módom volna benne, s nem kellene kenyeret keresni.«

Brassó előtt a »Siklói erdőben« kénytelenek az egész éjjel a szabadban tölteni, valóságos szekértáborot rögtönöznek, az asszonyoknak pompás ágyakat vetnek gyékényekre, a vacsorát egy hatalmas fa égő világa mellett költik el, s az éji álmodást künn, a ter mérsékelt ölében nem háborítja semmi. Bezzeg meggyűlik a bajuk másnap, Hadekfaluban, hol a tilosba eresztett lovak miatt valóságos harc támad az oláhok és a vándor színészcsoport között. A kellekek közül egy pár rozzant kard kerül elő, s a már-már veszélyesre forduló kalandnak hosszantartó per lesz a következménye.

Olyan élénk temperamentumu, minden iránt fogékony kedély, mint Déryné, sok érdekeseget találhatott az akkori Brassón. Csakugyan: még memoirjaiban is elragadtatással ír a bojár férfiak festői szépségéről, öltözetük gazdagságáról, s kaczagva cseveg a százok furcsa nyelvéről. Bennünket különösen az a kirándulás érdekelhet, melyet a társulat, »egy jó napot« akarván szerezni mkgának, a Czenk tetőre tesz, annyival is inkább, mert az ilyen kedélyes kirándulások leírásában valósággal mester Déryné.

Gyalogszerrel másszák meg a város felől a Czenket, míg a szekerekre felpakkolt elemózsia Déry-né cselédje kíséretében a hegy lábánál elterülő erdő felé tart, hogy mire az éhes kirándulók odaérkeznek, szépen terített fű, izletes gulyás, túros-galuska és rántott-csirke várhassa őket. — A falatozásig minden szép rendben ment, de akkor egy hirtelen jött felbőszakadás

ugyancsak elmosta a kirándulást és az asszonyok habkönnyű ruháit. Nem tudom, divatban voltak-e már akkor a mai vizhatlan túrista-ruhák és cipők, vagy csak Déryné akart még a Czenk tetején is olyan lenni, mint egy czukorbábú, tény, hogy kicsi kivágott cipőben, fehér vasalt mollruhában ruhában és rózsás tüllkalapban érte az eső. A kocsikat csak estére rendelték vissza, s így gyalogszerrel indulnak meg a vizmosásos, sáros úton. De ez nem sokat rontott a társaság pompás hangulatán.

Déryné későbbben írja le, de tulajdonképen egy évvel előbb történt, hogy a társulat Abrudbányát, Verespatakot és Zalathnát kereste fel. Nagy érdeklődéssel tekint e kirándulás elé, bár félelemmel tölti el az, a mit az út nehézségeiről beszélnek. Úgy látszik, okult a brassói kirándulásból, s otthon hagyva könnyű fehér tüll-ruháit, jó crós barna szövetű lovagló ruhát, nemez kalapot készít magának. Az utat Kolozsvárról Abrudbányáig lóháton teszik meg, Dérynének egy nagy német katona-ló jut, a mely oly jámborul halad, hogy az örökké pajkos kedvű nő, nyugodt szívvel kaczaghat Murányiné esetén, ki még az út elején lepottyant lováról. De a kaczagót is eléri a balsors. A kanyarulatnál elkígyozó jó mély folyónak neki viszi jámbor paripája, a mely úgy látszik, egy kis hídeg fürdőre vágyott. „Borzalom töltötte el az embert” — írja — ha maga eleibe nézett és látta azon mélységeket, melybe le kell ereszkedni, azon szekérnagyságú kődarabról, melyen megállapodánk. Tovább már hason kellett feküdniök a ló hátán s úgy ereszkedniök a mélységbe. — Abrudbányán legjobban megragadja őt az oláhfáták szépsége. Azért olyan szépek — mondja — mert a magas hegyek között lakván, ritkán éri őket a napsugár. — No, de ha az abrudbányai úttól megborzadt, a verespatakin már Istennek ajánlotta lelkét. „A magas kőszikla oldalába csak épen oly keskeny útacská van, hogy a ló csak úgy szedegette lábait, egymás elébe rakva és derekával a sziklához súrlódott. Csak egy lépést tgyen és leesem a mélységbe.” — „No, ha életben maradnék, ilyen veszedelmes útakra többé nem vállalkozom!” — végzi a zalatnai út leírását.

Vándorolt ő még azután is sokat, talán nem is mindig saját kedvteléséből, hanem a hogy a sors magával hozta, vagy művészi pályája a merre vonta. — Megfordult Erdély egyéb nagyobb vidéki városaiban, de ez útajairól már nincs annyi mondanivalója.

Hát biz így utazgatott egy primadonna, maholnap száz éve lesz, mikor még a vasút nem szelte keresztül-kasul az országot, hanem a legjobb alkalmatosság egy-egy jó ekhós szekér volt, s az étkező kocsik helyét az elemozsiás kosár foglalta el, jól feltarisznyálva. — Minden kényelmetlenségük mellett is érdekes utak és kirándulások lehettek ezek: egy víg kedvű, elmés bohém társaság, a melyet nem rettent vissza semmi akadály, mikor nemzeti missiót teljesítő munkájuk közben bejárják az országot. — Tagjai sorában olyanokkal találkozunk, a kiknek nevét nemcsak a színművészet történelme emlegeti a legelső között, hanem a nemzeti kultúra is, mint legjelesebbjeit áldja. S ez utak és kirándulások lefolyását egy nő mondja el, betegség és öregkortól eltörődött testtel, de még mindig friss kedélylyel, bámulatos közvetlenséggel, vonzón, érdekesen. — Bizony, kedves kirándulások lehettek!





Irta : **Szinte Gábor.**

(Szinte Gábor rajzaival és fényképi felvételeivel.)

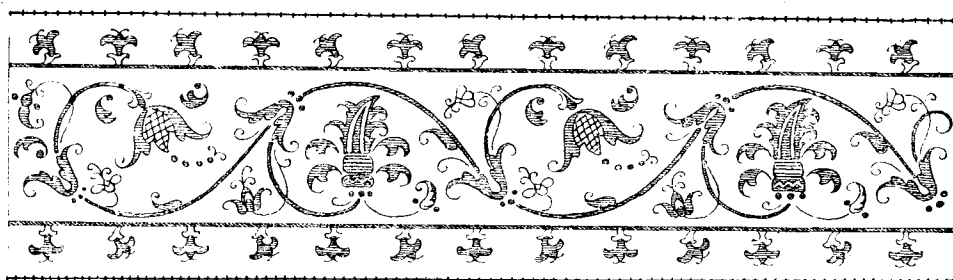
A régi székely *Marosszék* egyike volt a székelység legjobban fejlett és az őс hagyományok alapján legmagasabb műveltségi fokra jutott székely székeknek. Metropolisá Marosvásárhely, a Maros partján elterülő sík földön, utjába esett Erdély legtekintélyesebb folyója, a Maros, mentén kifejlett forgalomnak. Itt találkozott a hegyvidék és a mezőségi dombos vidék lakója. Amaz elhozta a hegyvidék és erdőségek terményeit, emez pedig a mezőség gyümölcsét. S a mit a nyers termények szolgáltatnak, azt feldolgozta a városi iparos néposztály a maga tehetségével, ügyességével, olyan alakban, a mint azt a vidék izlése és háziszükséglete megkívánta

Nagy volt a bőség nyersterményekben s így az iparos néposztály bőven elláthatta magát olcsó anyaggal s a feldolgozásban annál nagyobb volt a lendület, minél több lett a kereslet. Így virult a timár ipar, mely a bőr készítésben excellált, a csizmadia és cipész ipar, mely a lábbeli készítésben jutott jövedelmes kereslethez, a szücs ipar, — hogy többet ne említsek — mely a bunda készítésben felelt meg a nép izlésének. Iparos és nép egyikek voltak izlésben, szolidságban, egymás megértésében.

De haj, jött az idegen invázió! Külföldi, tanult iparosok foglalták el a régiek helyét, idegen formákkal kezdték megvesztegetni népünk józan esztét, kicsavarták a régi iparosok kezéből a keresletet, elvették jövedelmét és tönkre tették az existenciáját. Felfordult a rend; iparos és nép elvesztették a kölcsönös megértés fonalát. Elsúlyodt a régi izlés, a kölcsönösség felbomlott. Sem az egyik, sem a másik nem talált gazdájára. Az új iparosok messze idegekből hozták a szebben készített bőrt, vásznat, posztót, az új áru tetszetősebb lett, anyagban formában egyaránt, árban pedig egyenlő maradt, sőt olcsóbb is. Majd beözönlött a kész áru, mely a nemzeti, vagyis népies viselet megdöntött sorompóin át, gyorsan öntötte el az egész országot, eltemetve mindent, a mi régi volt és népünk átalakult szokásban, viseletben és erkölcsben egyaránt. 50 év éppen elég volt arra, hogy e két emberöltő alatt, még a nyomai se maradjanak meg a dicső multnak. A mai

A kezdő kép a szentgercei unitárius czinterem kiskapujának egy részletét ábrázolja.

A cikkben leirt népies tárgyak vagy azok érdekes változatai megtalálhatók az E. K. E. múzeumában Kolozsvárt. Szerk.



Szinte

Párnacsúp. Himzés a 17-ik század elejéről. Aranyszál, zöld selyem kendervászson (fátyol) alapon. Eredetije Horváth Béla br. tulajdona Baczkamadarason.

nemzedék már nem is ismeri a közelmúltat; de ha ismerné, sem tudja méltányolni annak elmúlt szépségeit, gazdasági értékét.

Még a lomtárakban sem találok a régi guzsalyak, fonókereknek, szövőszékek finom rovásu, metszett díszítéseit. Az ajtók, ablakok párkányáról eltűnt a nap, hold és csillagok jegye, a mestergerendát nem ékíti rovott írás, az eresz deszkáin nem ékeskedik a tulipánt, a rózsa kimetszett alakja.

Hát a fedett kiskapu, a nagy galambbugos kapu, fedett ülőszék, hol vannak?

Eltűntek rövid 50 év alatt, a nyugalom, a kedély, a pompával együtt.

Nagy helyet bejártam a mai Maros-Tordában, a míg az idegen áradattal elborított területen egy szigetet, egy szegény kis oazist találtam, hol lelkem kissé felvidult a szomorúságból, a sok pusztulás láttára, hol a nagy mult dicső alkotásainak valamely halvány kis töredékére találtam. Halvány töredékek, mert hisz a vagyonosabb síkföldi nép gyorsabban vedlett át az új, modern irányba, s a mit ez megsemmisített sokkal szebb, tökéletesebb volt, mint a szegényebb hegyvidék lakóié. És mégis, mily öröm, hogy ezek legalább meg vannak, még szemlélhetjük az ős székely házat ócska butoraival, még előkerül az ősi himzés a tulipántos ládákból. Csak fájdalom, keresni kell, mert elbujtak az új divat mindent felforgató áramlata elől. A Hargita hegy lábainál, a Bekecs alatt, a Kis-Küküllő és Nyárad felső vidékén: Kibéd, Makkfalva, Sóvárád, Szováta, Köszvényes, Remete, Mikháza és még egy néhány község, melyben ős székely szokás, viselet látható, nemcsak egyes házaknál, hanem az egész falu külső képén. De csakis az 50 évesnél idősb házaknál. Az újabb épületek itt is átcsaptak a modern irányba.

Sok szó esett már a székely ház alakjáról, beosztásáról és elrendezéséről. Egész kis irodalom keletkezett e czimen *székely ház*, s mondhatom, hogy egyik sem közelítette meg, még csak halvány vonásokban sem a székely ház kialakulását az életszükségletekből származtatni, annak fejlődését ezen szükségletek módosulásának tulajdonítani. Így Huszka az ősidők homályában keresi a megoldást és *sasanida* eredetűnek tartja a székely házat; a megboldogult Jankó János dr. pedig *felnémet* hasonlatot látott az alapelrendezésben és a felépítésben egyaránt. Amaz, néhány díszítési motívum, az oszlop és félkörív hajlásából szárnyalt oly messzire következteté-

seiben, emezt pedig a kiállítási székely ház tévesztette meg, a mely akármi lehetett, csak székely ház nem.

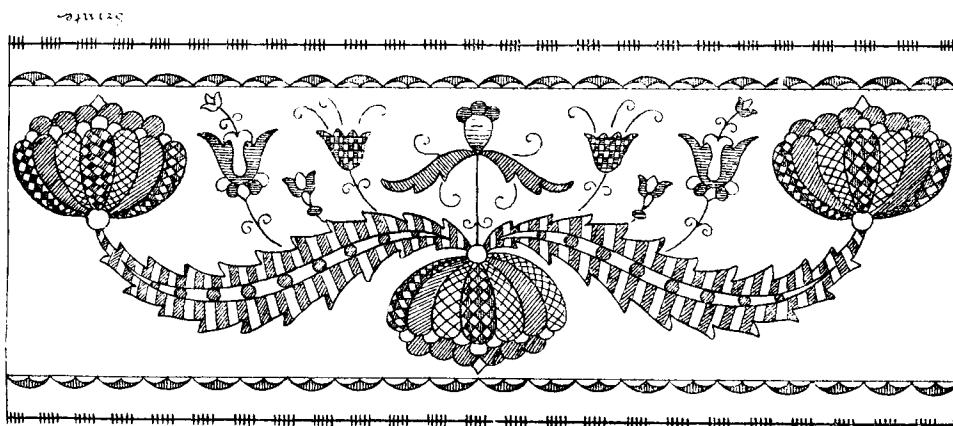
A székely házat a nép helyi szükséglete teremtette meg. És pedig mivel faanyaga bőven volt, a faépítés technikája vezette a külső formák megalkotásában. A díszítést, vagy egyes részleteket a tagozásban, vette onnét, a hol találta; de mindig a maga céljaira alakította át és így bizonyos önállóságra tett szert a házépítésben, mely minthogy semmiféle más népével nem azonos, joggal nevezhető *székelynek*. Hogy a háznak ezen formáját ők találták ki, vagy nem, az itt lényegtelen kérdés, de elég az: hogy ők általánosan használták, mert jónak, a maguk céljaira legjobbnak találták. Azt nem állíthatom, hogy a jót ők teremtették; de találták bárhol, ők ismerték azt fel, ők rendezték a maguk szükségleteinek fedezésére, köztük lett általánosan kedvelt ezen építési forma, náluk fejlődött és fejlődik tovább ma is és ki tudja, vajjon nem vész-e el az idők forгатagában ezen sajátosság is, ép úgy, mint a hogy eltűntek intézményeik, nyelvjárásuk, viseletük és ős szokásaik?

Ettől féltém én népemet, azért sietek még valamit megmenteni abból, a mi még megmenthető. A töredékekből igyekszem összeállítani az egészet. Mert a mit így össze hozhatok, az esztétikailag szép és egyuttal jellemző a székely népre. Egy fényes multat látok abban, a mely fejlődött mindaddig, míg a székely népnek azon kiváltságai meg voltak, melyek szerint alakultak életszükségei, családi és házi körülményei, szokásai, intézményei. És e határpontot 1848 ban találtam meg, melyen innen csak a hanyatlás és összevissza keveredés művét látom.

A legrégebbi ház, melyet Maros Torda megyében találtam Szent István Kis-küküllő menti községben van, ma zsellér ház, elhagyatott állapotban, de régen úri lak volt. Tulajdonosa a mult évben elhunyt barátosi Szabó Antal nyug. megyei pénztárnok volt. Mester gerendája faragott és bevéselt díszítései közt ez áll: »Fuit aedi. A. 1666. odébb egy más helyen A. R. B. N. valószínűleg az építtető gazda és neje kezdőbetűi.

E házat azért találok fontosnak, mert meglehetősen benn fekszik a székelyföld szívében s összevetve a 17-ik századból fennmaradt háromszék-megyei és csíkmegyei házakkal, teljes analogiát nyújt úgy az alaprendezésben, mint a díszítésben. Anyaga tölgy, rakófaból, kiálló gerezdekkel. Négy szobás, melyek közül a középső nyitott eresz, díszes ajtó- és ablakfákkal, mellette jobbra és balra két szoba 3 öles méretekkel és egy kis szoba másfél öles szélességgel. Mind a négy helyiséget keresztgerendás tetőzet fedi be. Az egyszerű gerendák alatt végig szalad a díszesen faragott mestergerenda. Fel-tűnő, hogy a kis szoba a ház egyik végére jut, valószínűleg kamara lehetett, melynek e szokatlan helyen alig találjuk párját a 3 századra tehető székely házépítés fejlődésében.

Vessünk egy rövid pillantást e 3 századra s úgy találok, hogy a székely a *szoba* kifejezést csak újabban kezdte ismerni, azelőtt minden lakrészt *ház*-nak mondott, így: *nagy ház, kicsi ház, oldal ház*. Így minden kifejezésben benne van a fejlődés is egyuttal, melyet én így képelek: épített egy házat, melyet ma egyszobás lakásnak nevezhetnénk. E mellett már ott volt az *eresz*, mely a háznak hozzá tartozó része volt. Egyik oldalon a fedelet



Párnacsúp. Himzése a 17-ik század elejéről. Aranyszál, barna selyem, kender vászon (fátyol) alapon. Eredetije Horváth Béla br. tulajdona Baczkamadarason. (Marostordavármegye.)

kieresztették s ez által egy jól használható fedett tért nyertek, mely kezdetben három oldalon nyitott volt, majd két oldalon és utoljára csak egy oldalon volt nyitott, ott, a hol a bejárat volt. E helyiséget igen czélszerűnek találták, mert innen vezetett a feljáró a padlásra (székelyeknél híjju = a fedél híjja, ürege), itt volt a nyári konyha, szabad tűzhely, sütő kemencze, lúgzó üst, katlan stb. Itt faragott a gazda, itt szőtt, font az asszony, itt történt a kender, gyapjú, szalma, stb. feldolgozása, itt virúlt fel a házi ipar, melynek a pálinkafőzéstől a disznóölésig minden fajtáját űzte a székely.

Hogy a fedelet miért kellett egy oldalon *kiereszteni*, azt is megtudjuk, ha a székely kemencze szerkezetét megvizsgáljuk, mely a faház egyik oldalához simult s a füstjét a kürtön át a híjuba eresztette. Kéményt a székely nem épített, mert arra szüksége nem volt, még a régi kőházak is kémény nélküliek. Neki a füstre is szűkshge volt, ennek melegét, konzerváló erejét felhasználta a maga czéljaira a híjuban. Itt tartotta a kolbászt, szalonnát, sonkát; ide tette el terményeinek nagy részét, faszekrényekbe (szűszék) paszulyt, borsót, lencsét, kását; a gyümölcsöt, bibóczát (aszalt alma, körte, felhasogatva), vaczkort (apró körte), aszalt szilvát, diót, mogyorót, mind a füst oltalma alatt tartotta. Ide helyezte kézi szerszámait, fagereblyét, villát, és a szekér alkatrészeit, lócsöt, kereket stb. melyeknek kiszáradása kívánatos volt. A füst tette a fedelet tartóssá, azért egyhamar nem eresztette el, ott kavargott az órákig, a míg a fedél szűk nyílásain, vagy az eszterháj alján kimenekülhetett a szabadba.

A nagy marasztás miatt bizony ellensége is lehetett volna a füst a székelynek, ha ennek eszén túl járhatott volna, mert felgyújthatta volna a fedelet. Lássuk ez ellen minő védekezést használt a székely?

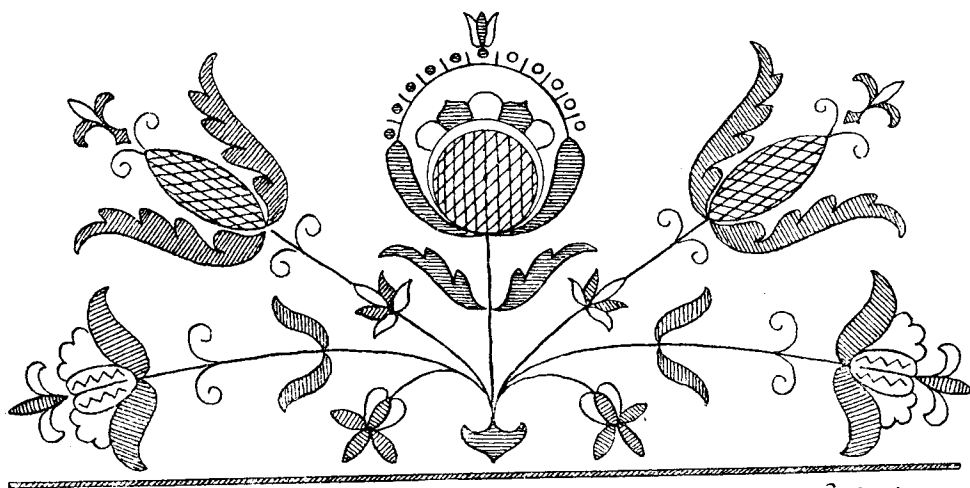
Első sorban megváltoztatta az egész ház építészeti szerkezetét, a meny nyiben a fedelet *kieresztette* azon a falon jóval túl, a melyhez a kemenczét csatolta. Így a füst nem mehetett egyenesen a fedélnek, hanem a híjju üregében terjeszkedett szét. Innen az *eresz*. Belülről a tűzhely fölé építette a kemenczét csempéből, égetett cserép fokokból, melynek külsejét színes

mázzal vonta be a fazekas mester, a felszínét pedig elárasztotta fantasztikus díszítésekkel. Maga a székely kályha, ezen díszes cserepekkel, egy külön studium tárgyát képezhetné, a mint századok alkotásai és díszítési motívumai összehalmozódtak e kialvó félben levő ősi lakberendezési tárgyunkon. Kihal az ősi tüzhely, mert drágul a fa, s mindinkább hódít az alsó néposztálynál is a pléh- vagy a vasfűtő és takarékos tüzhely. Így megy tönkre a fazekas ipar is, melynek legkapósabb eleme a *csempe* mindinkább leszorul a piacszóról. Így a főzőfazekak, zsirfogók, lábasok eltűnnek a forgalomból, mert hisz ezeknek szabad tüzhelynél volt a helyük.

Hegedüs miniszter intézkedett a székely fazekas ipar megmentéséről, de nem sok eredménye lehet, hisz megszűntek az okok, melyek az ipart megteremtették s így más irányba kell terelni a fazekas ipar termékeit, hogy újra lábba kapjon. Láttam a szomorú képet, mit e pusztítás Makkfalván végzett a fazekas iparon, mintegy 180 család maradt kenyér és kereset nélkül. Pedig ott lakik a zseniális mester, *Molnár* Dani, ki szabad kézből házi állatokat mintáz és családi jeleneteket örökít meg. A szomszédságban, *Küsmődön*, végszükségben haldoklik *Bereczky* Máté, ki 50 éves működése alatt vezére volt a fazekas iparban a vidéknek, reformálta a csempe készítést, az agyagverést és a zománcz készítést. A mely kályhát ő állított fel, az soha sem füstölt. Az ő háza, kapuja, kerítése csak úgy duzzad az általa kitalált zománczos díszítésektől. A nagy szellemek előre megérzik a szellő fuvallatát, mely tönkre teszi a termést. Így jártak ők is, azért vetemedtek oly térre, melyen erejük megtört és most csak sajnálni lehet a fazekas mesterség ezen óriásait kínos vergődésükben. Azért, aki Makkfalván áthalad, ne sajnálja *Molnár* Dani után tudakozódni, ki egyszerű lakában juhok, tehenek, bikák és más házi állatok élethű szobrocskáit árulja, vagyis inkább vesztegeti, olcsó pénzért. Kedves emléktárgyak ezek, mert a természet közvetlen szemlélésén készültek oly mester által, ki arra oktatta soha sem volt.

A székely kemencze tehát egy füstfogó készülék, melyet a tüzhely fölé építettek úgy, hogy a főzést ne akadályozza, a tűz világító erejét és meleget egyaránt kiadja, gyenge léghúzatával a ház levegőjét állandóan tisztítsa, a főzés által keletkezett gőz, szag stb. szétterjedését megakadályozza, a füst melegét a ház fűtésére benntartsa, a felszálló szikrát a hijjuba ne engedje. Ez is elég tökéletes szerkezet arra, hogy a tűzveszély ellen biztosítékot nyújtson; de néhány székely községben, mint *Kibédén*, *Sóvárádon*, a Kis-Küküllő felső vidékén egy kúpalaku kast láttam a kakasülőre felakasztva, úgy hogy szájával a kürtő fölött egy felfogó készüléket képezett, mely a szikrát felfogta, a meleg füstöt vissza verte és az egész hijjuba szétterelte. Neve *kupto*, melynek eredetét az oláh nyelvben találtam meg és kúpot jelent. Ez annyiban különös, mert e tárgyat sem Udvarhely, sem Háromszék, sem Csikmegyékben nem találtam s így csak helyi vonatkozású védelmi eszközről van szó, melyet a székely átvett névvel és alakkal együtt, a nélkül, hogy rajta változtatott volna. Kívülről látszik rajta a vesszőfonat, de belülről sárral oly vastagon tapasztják le, hogy gyúlékonysága kizártnak vehető.

Egy másik védelmi eszköz a tűz ellen az ereszt fölé épített faboltozat karvastagságú gerendázatból, a négy szögleten keresztbe rótt gerezdékekkel,



Szinte

Kendővég. Himzés a 17-ik század elejéről. Aranyszál, sárgazöld és vörös selyemszál kendervászon (fátyol) alapon. Eredetije Horváth Béla br. tulajdona Baczkamadarason.

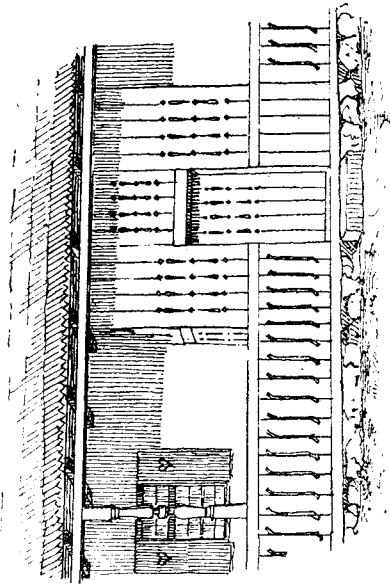
úgy hogy föllebb mindinkább összeszorúl a tér, s végre a középben egy négyszögű nyílásban végződik. Ez építményt is csak nagyon szűk körben, e vidéken találtam elterjedve, de nem általánosan, s így megint egy idegenből átvett védelmi eszközről van szó, mely a tüzes szikra felszállását és a fedélbe kapását akadályozza meg. Általában a székely ereszt felülről nyitott még akkor is, ha a sütökemence, vagy főző tűzhely ide van elhelyezve. Sokkal jobbnak találta a székely a sütökemence részére egy kis házat építeni, távolabb a háztól, melynek nevet is adott: *sütőház*, s ide tette át a nyári konyhát is, mikor a tűz melegére a háznak többé nem volt szüksége.

A mint a család szaporodott, s a gazda módosodott, úgy a ház is egy új lakrészszel, a *kicsi házzal* gyarapodott, melyet az ereszen túl, a másik oldalon épített meg a székely, úgy hogy mind a három helyiség egy fedél alá kerüljön. Így az eresz közbül maradt s a bemenőnek jobbján és balján befelé nyílt a nagy ház és a kicsi ház ajtaja. Így lett az *ereszből pitvar*, mely a magyar házban és német házban egyaránt előfordul; de soha e nevezet alatt: *eresz*. Viszont a székely sem használja — tudtommal — e szót: *pitvar*. A három osztású székely ház fejlődésében tovább ment a szükségből kifolyólag az által, hogy oldalházat építettek hozzá, vagyis a nagy házat, vagy a kis házat is, a mint a családnak jobban megfelelt, egy vagy két kisebb lakrészszel bővítették meg. Ez a *háló fülke* Huszka szerint; de e nevezettel székely földön soha sem találkoztam. Mindig csak *oldalház* volt a neve akkor is, ha háló fülkének használták. De használták *kamarának*, *rakárnak*, *ruhatárnak*, *lomtárnak*, a szerint, a mint kellett. E módosulaton az eresz is átment, a mennyiben ezt is egy fallal osztották, s ide jutott a *kamara*. Ezt kamarának nevezi a székely még akkor is, ha lakásnak használja, vagy lakásul adja ki, e néven: *kamara lakás*.

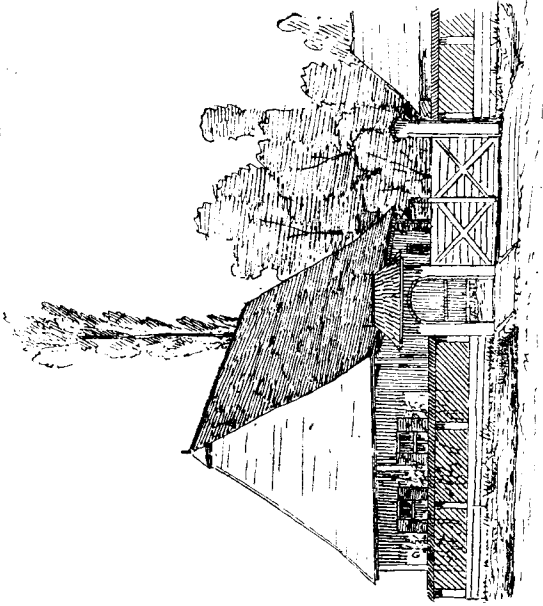
Így tehát már eljutottunk odáig, hogy a székely ház a maga termé-

Az ős székely ház és részei.

1.



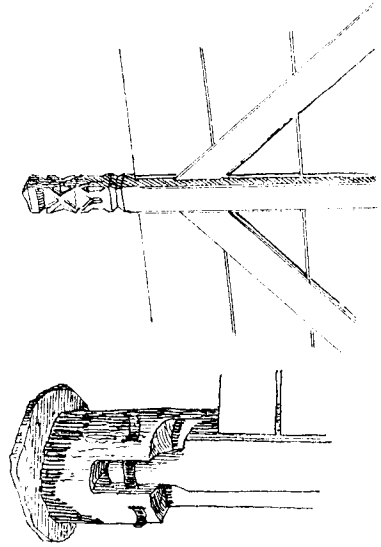
1.



2.

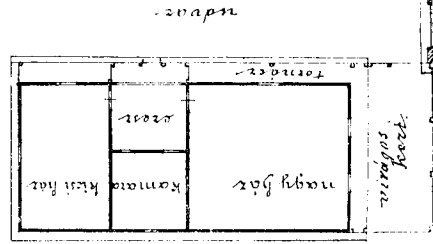


5.



4.

3.



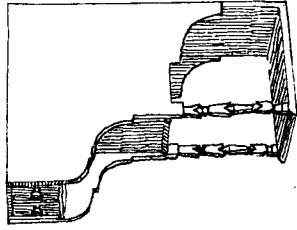
nagy ház

szinte g.

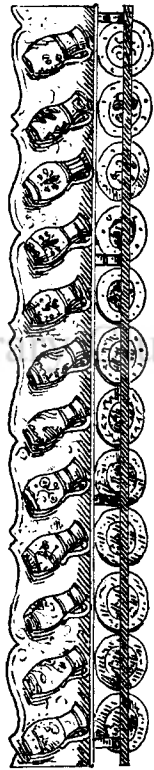
6.

Simon István háza Szovátán.
Az ős székely ház részei: 1. a tornác és borított ereszt. 2. a ház, kapu és udvar. 3. a kapu láb. 4. a nagy kapu közép része. 5. a tornác oszlopa. 6. a ház alaprajza.

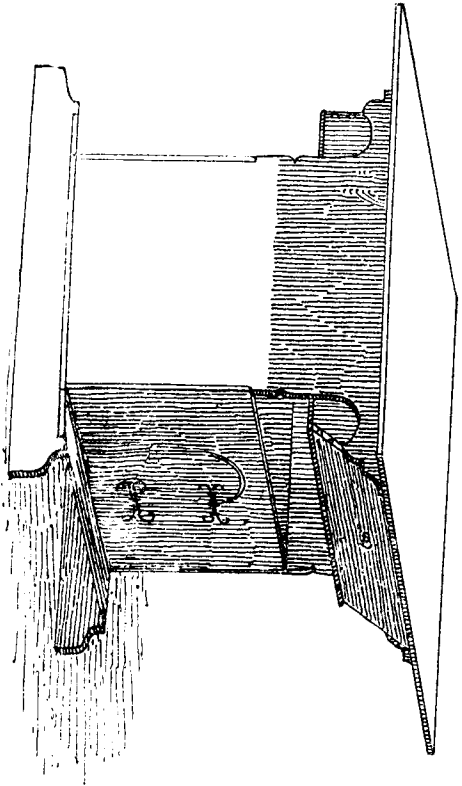
12.



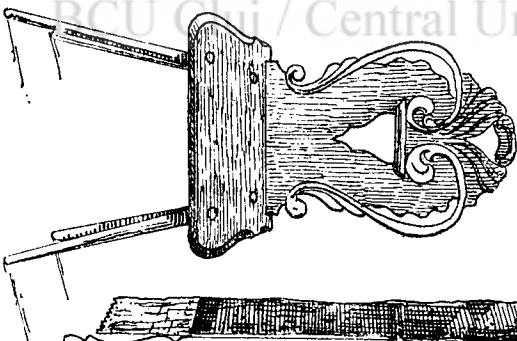
Az 6s székelly ház és részei.
II.



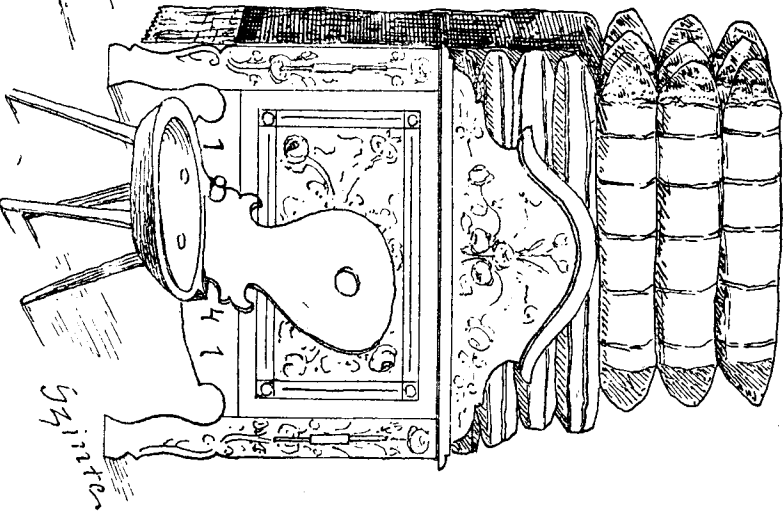
10.



7.



8.



9.

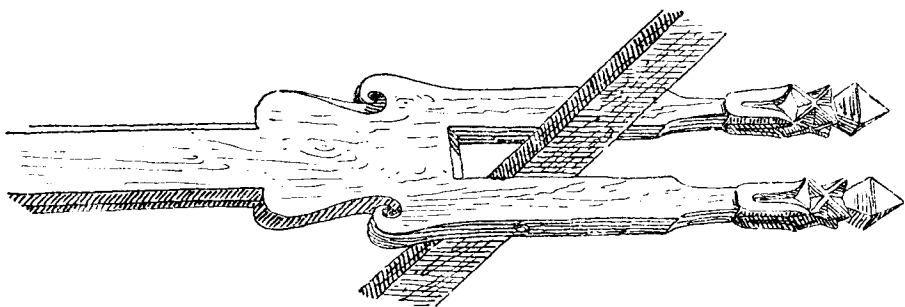
7. Székely asztal kenyeres főkkal és tejartó kamrával, Szováta. 8. Faragott szék kőrefából zöld és pirosra festve, Szováta. 9. Pomó és puliszka kenyerű szék varra ülőessel, hátyóddal, Szováta. 10. Veti ággy, rózsá, szekü virág díszítéssel színesen festve. Készült 1841-ben, Sóvárad. 11. Ken-

szetes fejlődésében 6 osztású lett, de még ennél is tovább ment ennek fejlődése természetes alapon egészen 8-9 tagozásig a mint ezt a jobb módu Háromszékmegyei lakoknál és régi kuriális lakásoknál találtam, Igy Bodolán a Bély udvarban, Nagy-Borosnyón, Kis-Borosnyón, Zágonban stb. mind a 17. század előtti időkből, melyeknek részletes leírása Háromszékmegyéhez tartozik. Itt tehát, csak az a fontos, hogy hol a ház, melyből a székely ház fejlődött, s a fejlődésben mik azok az alkatrészek, melyek, mintegy járuléka annak, hozzá forrtak, tapadtak? E ház: az *egy ház az eresszel* Ebből nőtt ki a székely ház a végtelenig fokozható beosztással, melyben megállapodásunk nem lehet, a minthogy találunk rá példát eleget ugy a székelyföldön, mint másutt is. De a tiszta székely ház e két elem nélkül nem épült a 17. század óta. Sőt ennél is korábbra tehetjük analogia útján a székely ház kialakulását, mert már a Szt. Istvánban talált példa az eresz körül építését, mint fejlett alakot tárja elénk.

Az eresz volt az, hová a székely diszitó művész pazarolta erejét: az ajtó szemöldök, és az oszlop kifaragása volt az egyedüli hely, hová rá mérhette erejét. Rá is rakta faragott rovását, ugy a sík lapokra, mint a négy-szögletű gerendák egyenes vonalainak tarkítására, bőségesen. Ez eresz mellő részét az építéskor szabadon hagyta; de annál több erőt pazarolt rá az oszlopok és szemöldök gerenda kivágására, a mellvéd deszkáinak kimetszésére, valamint a leveles ajtó diszitására. Az ajtó fölötti részt a rácsotat foglalta el, fölötté a nap, hold és csillagok kimetszett alakja; alább a sátoros ajtó szemöldök, vésett diszitésekkel. Majd a mellvéd kondorgós diszitései; s a deszka rések cikornyás kitágításai ékesítették az eresz szemöldök részét. Lehetett az eresz nyitott, mikor a mellvéd deszkái csak öv magasságig terjedtek; de lehetett zárt is, és ez a gyakori példa, mikor az eresz deszkái az eszterhéjig nyúltak föl. Ilyenkor az eresz sötéten árnyas hely volt, s a leveles ajtón meg a deszkázat cifra résein a szellő átsivított. E gyenge lég-húzatra szüksége volt a háznak, mert különben a hijuban a füst megfeküdt, leereszkedett a lakásba és az ereszbe egyaránt.

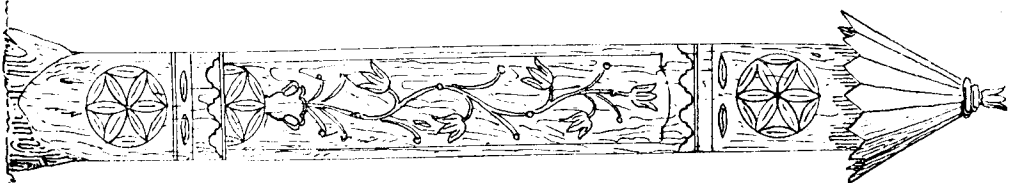
Igy aztán megkülömböztetem: *a nyitott eresz* és *borított eresz*. Nyitott ereszt oly szegény emberek, többnyire napszámosok használtak, kiknek kevés volt a félteni valójuk a házban és a hijuban; kik egy világos, napos, száraz helyet nem nélkülözhettek otthonukban; ha munkára nem mehettek, valami kézi munka, házi iparhoz fogtak. A férfiak faragtak, vesszőt fontak, taplót tisztítottak; az asszonyok gyapjút, ken. lert fontak, vagy szőttek. Csak nagy hidegben szorultak a házba, melynek ablakai kicsinyek lévén, nem szolgáltatnak elég világosságot a munkához. Máskép volt a gazdánál, kiknél az udvar tele volt majorsággal, a hiju gabonával és költséggel, az eresz gyapjával, vagy feldolgozás alatt álló kenderrel. Itt már zárt eresz kellett, mely az alkalmatlankodó és minden helyet megjáró tyúkok, csirkék ellen védelmet nyújtson. Messze vezetne tehát a gondolat, ha a török háremre gondolnánk a borított eresz látásán, csak azért, mert ennek is kimetszett deszkákból, lécekből készült borítéka van. A töröknek egy zárt helyiség kellett, hol a nők foglalatoskodjanak anélkül, hogy őket lássák; a székelynek pedig egy nyílt helyiség kellett, hová a tyúkok és más alkalmatlankodó

13.

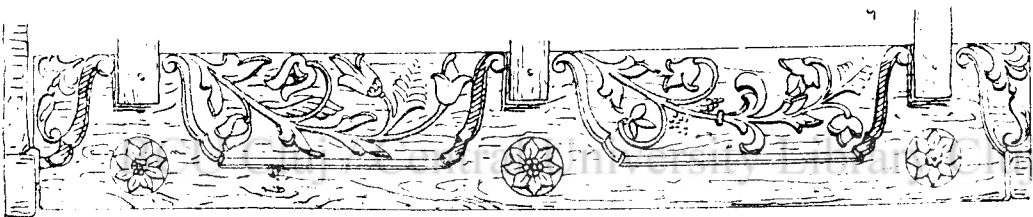


Az ős székelly fafaragás megmaradt töredékei.

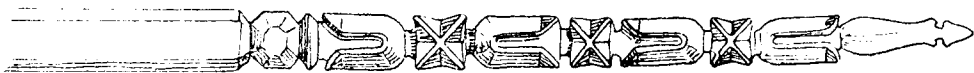
14.



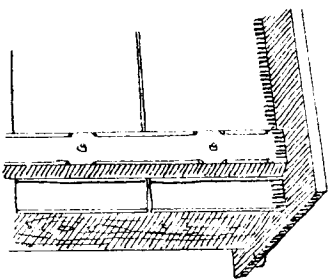
15.



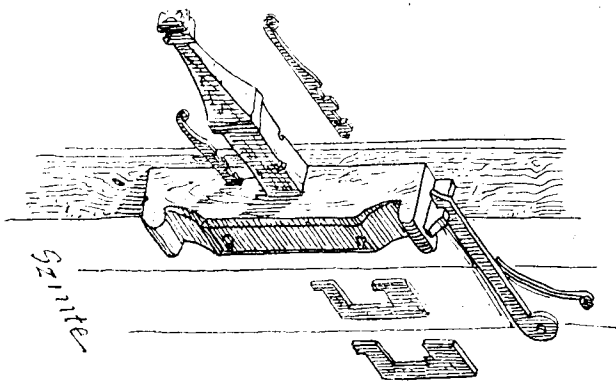
16.



17.



18.



Szintler

13. Kútiágás. Szováta.

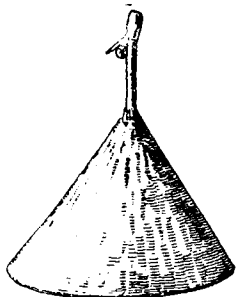
14. Fedett kapuútb. Sóvárad. faszegkekkel. Szováta.

15. Paragótt esztirkapu sarok. Szováta.

16. Guzsaly díszítés. Sóvárad.

17. Deszka kerítés

18. Malomzár fából, mely az ős székelly ház cressz ajtaján is alkalmazazva volt.



Kuptor. Füstfelfogó ké-
szülék Sóváradon.

állatok ne férközhessenek. Mindkettőnél más a cél, más az ok, miért egy építményt létesített, hogy az véletlenül külsejében hasonlít egymáshoz, azért az ereszt a töröktől nem vettük. Miért nincs a mezőségi vagy a magyar háznak borított eresze? Vagy a szász háznak? Talán ott nem járt török?

A tornác. Sokan azt hiszik, hogy a tornác a székely háznak oly lényeges alkatrésze, mely nélkül az el sem képzelhető. Pedig csalódnak, mert a tornác a székely házhoz csak a 18-ik században símult. Én legalább nem találtam oly székely házat, mely tornáczos és igen régi lett volna. Jól lehet, hogy a tornác, mint ingó faépítmény, nem daczolhat századokkal és így elpusztulhatott; de a fedél szerkezet kieresztése, mi a tornácznak létfeltétele, ezt elárulná. De arra igen is sok példát láttam, és látok ma is, hogy egy eredetileg tornác nélkül épített ház, ezen csinos és minden tekintetben az épületnek és házi szükségletnek is megfelelő elem, toldalék fedéllel a házhoz csatoltatott. Mert hol nélkülözhetetlen a tornác? A magas földszintnél és emeletnél, mint az egyes lakrészeket összekötő átjáró, a belső folyosó hiányában. És éppen a székely ház alapelrendezése és annak a fennebb leírt fejlődése bizonyítja, hogy a székely háznak, mint ház elemnek nem is volt szüksége a tornácra. Itt az ereszt, mintegy gyűjtő hely szerepel, innen nyílnak, vagy ide vezetnek az összes lakrészek ajtói. Hisz éppen azért magva a székely háznak az ereszt, mert innen minden lakrészbe el lehet jutni. De mert a tornác jó is, szép is, a székely átvette, megszokta, meghonosította.

Csak egy néhány okot hozok fel a mellett, hogy miért volt szüksége a székelynek a tornácra?

Ilyen első sorban a ruhaszárítás. A padlás erre alkalmas nem volt soha s így a mosott vizes ruha felteregetése az udvaron, kertben a friss zöld fűre, a fákra és bokrokra, vagy kerítésre történt. De mindig tavasz, vagy nyár kellett volna ehhez, a mellett mindig szép idő; pedig tudjuk, hogy néha mily lucskos a tavasz, sőt a nyár is. Ilyenkor száraz, szellős és tiszta hely kell a ruhának, s a tornác mintegy arra termelt, hogy zsinórt húzzanak ki az oszlopok fejeinél, s erre teregessék a ruhát. Igen sok helyen találtam, főképp Udvarhelymegyében, hogy a tornác oszlopok átlós kötése egyenesen erre a célra alakultak át.

Másfelől a tornác védi a falat esőtől, hótól, s a felemelt mellvéd szárazzá tette a ház falát. A székely ház ablakai, mind az udvarra és az utcára nyílnak s ha így tornácot állítottak elébe, védte a házat nyáron a forró napsugaraktól, az ablaktáblát a jégveréstől és télen a hózivataroktól.

És végre a székely ház nagy része hegyes vidéken, meredek hegyoldalon épült, s hogy a talaj kiegyenlítődjék, magas pincze, vagy konyha épült a ház egy része alá. Itt meg a tornác éppen szükséges volt. Legujabban pedig a szükséghely is megoldásra várt, melynek elhelyezése a tornác valamely végén volt legalkalmasabb. Hogy ez a kérdés mennyire új a székely előtt, és mily fonákul oldotta meg, arra igen sok példát látunk, a mennyiben az utca frontjára, vagy éppen az utca fölé helyezték a szük-

séghelyet. Magának a népnek ez fölösleges hely ma is; de hogy legyen, hát építettek a házhoz szükséghelyet is, de csak nagy *ritkán* az úri vendégek használják.

Ha már elfogadta a székely a tornácz használatát a 18-ik században, gondoskodott arról is, hogy mint új építési elem a házhoz csatlakozzék formában és díszben egyaránt. Ebben segítségére volt a fedél szarufákra alkalmazott vendég szarufa, melynek eddig csak az volt a rendeltetése, hogy a fedelet körös-körül kissé felemelje s a zúgó eső sebes lecsurgását mérsékelje. E vendég-szarufát a tornácz részére kissé megnyújtották, s a tornácz szemöldökgerendájához erősítették. Ez az alak átmenetet képez a tornácz állan-



Szalmafedeles székely ház Sóváradról.

19.

dósításához azáltal, hogy a padlás gerenda végeket eresztették ki a tornácz számára s így építészeti szempontból is szerves összefüggésbe lépett a házzal

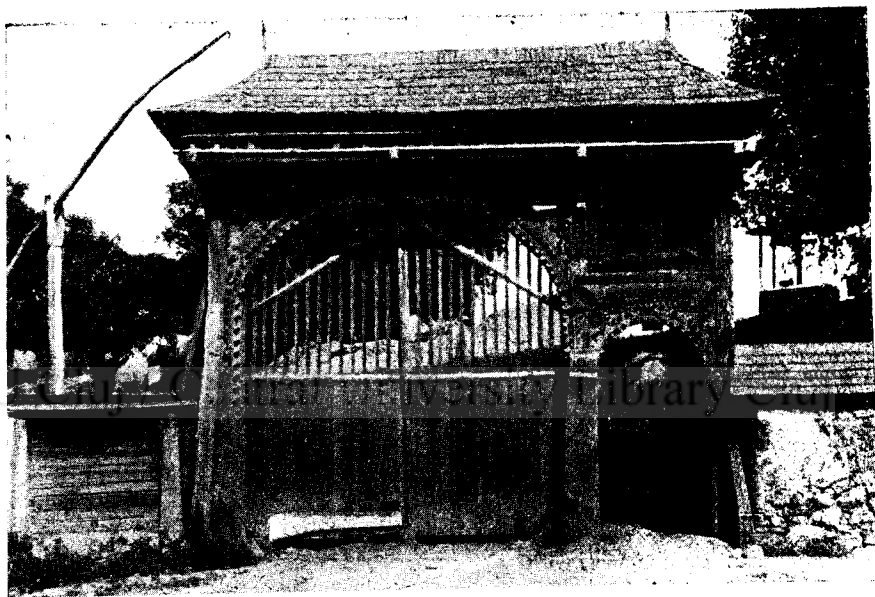
Módosult az eresz is a tornácz felléptével, a mennyiben a tornácz szélességével megbővült: az eddigi boríték kilépett a tornácz széléig s hogy a közlekedést ne zavarja a tornáczra két ajtaja nyílik. Itt van a székely ház fejlődésében az a momentum, melynél megállunk és ős alaknak nyilvánítjuk. Nem mintha a székely ház ennél tovább nem fejlődött volna, és nem is azért, mert ez őseredeti alak volna, hanem mert itt érte el tetőpontját azon fejlődésében, melyet tisztán székelynek mondhatunk; ez a forma volt általánosan kedvelt, addig az időpontig, míg a székely nép az ő intézményeit és házi szokásait megtarthatta t. i. 1848-ig.

Tekintsük meg ennek egyik szép mintáját Szovátán a Simon Mihály házában, melynek mester gerendáján meg van írva, hogy 1848-ban épült,

Az 1. sz. rajz a tornácot és a borított ereszt tünteti fel, a 2. sz. a házat kapuját és kerítését, a 3. sz. a nagy kapulábat, a mint hatalmas fejével a kapu sarkát átfogja, a 4. sz. a nagy kapu közép oszlopát, az 5. sz. a tornác oszlopát, a 6. sz. az egész ház alapelrendezését.

Háromszék megyében ilyen házat manapság alig találunk, rég megelőzte azt a korán jött modernizálás; de annál többet Csík- és Udvarhely-megyében. Maros-Tordában is csak a régi székelység lakta helyeken a Kisküüllő és Nyárad felső vidékén.

Simon István háza ős székely, nemcsak az épületeket tekintve, hanem butorzatában is. Itt találtam meg az asztalnak amaz ősi formáját, melyet gyermek koromban minden székely háznál láttam; de ma napság ritkaság számba megy. (L. 7-ik ábra.) A lehető legegyszerűbb ebédlő asztal fiókkal,



A barátok kapuja Mikházán.

20

s lábai közt egy kis kamrával, melyről azt hallottam, hogy: a tejtartó! Régi feljegyzésekben olvastam, hogy van: olasz lábu asztal négy függélyes lábbal a négy sarkán, német lábu asztal, x formájú talpakkal, ez tehát joggal lehetne magyar asztal. Egyszerű, praktikus és végtelenül változatos formákkal léphet fel.

Ma még a régi székely háznak minden butorzata összeszedhető, csak keresni kell, mert alig van olyan ház, melynek butorzata mindenben a régi maradt volna. Kibéden, Sóváradon találtam régi székely házakat, melyekben az ősi butorzat még megmaradt. Így a kendőszeg (L. 11. ábra) bakájokkal és czintányérokka Biró György Ferencznél (210. ház sz.) Tóth Dénes házában egész körül övezi a falat; az előbbinél 3, az utóbbinál 10 drb. czintányért láttam. Igen szép a 10 ábrában közölt vetett ágy 1841-ik évből, festett színes díszítéseivel. A 8-ik ábra körtefából ékesen faragott széket mu-

tat, melynek hullámos formái élénk színnel vannak festve. A 9-ik ábra, kis fonó, vagy puliszka keverő szék, melynek varga ülése és ferde hajlású hátvéde oly praktikusán van szerkesztve, hogy ki bele ül, alig tud tőle megválni, úgy illik a test formáihoz. A 12-ik ábrában egy csinos sőtartót szemlélhetünk, melynek tulipános oszlopokon nyugvó erkélye, egy nagyobb fiókot rejt magában a darabos só számára, míg a két kisebb alsó fiók az apró sónak való.



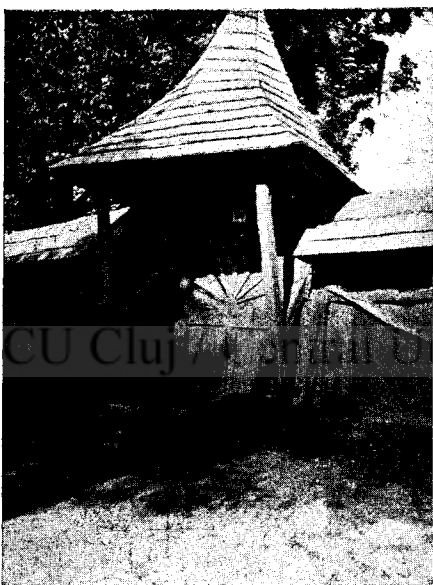
Kiskapu Baczkamadarason.

21

A fafaragás igen szép példáját találtam Szovátán a 13. ábrában közzölt kútágoson, melyről igazán leolvasható, hogy egy letűnt dicső mult hirdető emléke. Így a 16. ábrán látható guzsaly fejdíszje ugyanezen idők maradványa. Diszes volt ezen időben, még a csürkapu sarka is, számtalan vázlataim közül csak ez egyet mutatom be, (15. ábr.) melynek készítője Kelemen István, valóságos mester volt a faragásban. Századokon át kellett megtartaniok a rég letűnt goth korszak motívumait helyesen és igazi tökéletes alkalmazásban.

Majd jött a renaissance, melynek természetes virág és levél diszítései népünkénél a tulipán, szekfű, rózsza, gyöngyvirág kultuszát teremtették meg úgy a faragásban, mint a himzésben. A 14. ábra ilyen tálipántos kapulábót ábrázol.

A fejdísznek használt himzés minták 1600-ból valók és Horváth Zsuzsanna kézimunkái Br. Horváth Béla ur tulajdonában Baczka-Madarason, aranyszál himzés zöld selyem szegélylyel, házi szőtt kender fátyol alapon. (1-ső sz.) Barna selyem és arany szál himzés (2. sz.) kender vászon alapon. Párna csup mindakettő. A 3-ik sz. kendő vég, házi vászonra rakott arany szál és barna selyem himzéssel. Van még egy remek himzés ugyanczen kézből a Br. Horváth-család birtokában, melynek rajzát színekben kellene megörökíteni. Mind a 4 tárgy muzeumba való kitűnő karban fenntartott remek emlík a 17. század elejéről.



22.

Templomkerítés és kapu Nyárádszentlászlón.

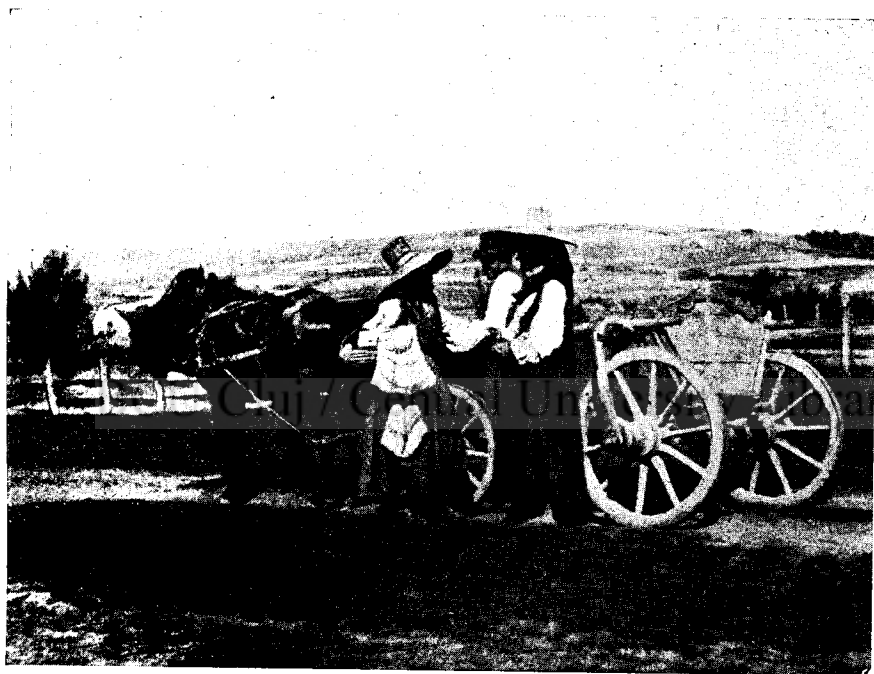
23.

Kiskapu és tornácosház Kibédén.

Hogy a székely mily könnyen nélkülözhetette a vasat az ő famunkájánál, kitűnő példa rá a 17-ik ábrában közölt deszka kerítés és a 18-ik ábrában feltüntetett *malomzár*. Nem nevezhetem máskép, mint a nép azt elnevezte, pedig ereszt ajtóra készült. Áll pedig ezen elmés szerkezet egy fakilincsből ütközővel és rugóval, alatta a Wertheim szerkezetű toló zár. Ennek rovataiba az oldalt rajzolt nyelvecskék saját sulyuknál fogva úgy ülnek bele, hogy csak a hozzá készített kulcs rovatai emelhetik ki helyükből, hogy a toló zár is vissza húzható legyen.

Nagy idők dicső emléke a Mikházi barátok kapuja (20 ábra). A galambbúgos kapuk ősapját látom a remek alkotáson, mert egyfelől szegfejes díszítése, csipkeformájú vésete, kötélfontos utánzó párkánykerete, a goth korban

virágzott elemekből állanak. Másfelől pedig a legrégebb az eddig ismert székely kapuk közt. Kettős boltozatu íve a középre alkalmazott nyeregháttal ellene mond mindazon teoriáknak, miket eddig a székely kapukról olvastam. Ellenben a kis kapu íve fölé állított sátordísz hasonló a Szt. Istváni eresz ajtó sátoros díszítéséhez. Tehát kortársak, mit ezen sátordíszítés felirata bizonyít: ANO DOMINI 1673 Die Mai. Többszörösen restauráltatott, így a kis kapu lába 1827-ben, a nagy kapu lába 1855-ben, a középső ráklábba foglaltatott 1875-ben. Mindenik igyekezett méltó módon megoldani feladatát; de az eredetit meg sem közelítette egyik sem, jóllehet már e korban hanyatlás felé indult, az egykor még magasabb virágzásban állott kapuépítés. Ezt a díszítési elemek és az építészeti constructio összevetéséből tisztán láthatni.



Felvidéki székely szekér.

24.

A galambdúc szerkezet oly tökéletes, hogy semmi kívánni valót nem hagy fenn; de már a kapu szemöldökfájára alkalmazott nyeregszerkezet, mi a két testet egybeköti, a díszítés motívumaiba beleütközik. Maga a kettős ívszerkezet, az ívhajlatok közé helyezett egyenes toldalékkal, mint nyugvó taggal, szellemes találmány; de kivitele hiányos. Jobb lehetett az előkép. Így a vájatok és kötél-domborulatok sem elég mélyek, sem elég magasak. Jól voltak gondolva; de a kivitelben valami visszamaradt az eredeti intenciókból. Ellenben az egész mű hatása impozáns és remek összhangot ad. Fedél és lábak, tagolás, oly teljes összhangban állanak egymással, melyet még egy székely kapunál sem láttam.

A kis kapu hajlása csonkított félkörív, fölötte a négyszögü üres tér tölgydeszka lapokkal záratott el, melyre a nap jegye vésetett geometrikus

formában. Ugy látszik a nap jegye elmaradhatatlan a székely kapukról és házak ormáról. Kár, hogy a szüksévu latin felirat az építőmester nevét nem örökítette meg. Romladozott állapotában nem sokáig maradhat fenn, s így kívánatos volna, hogy legalább felső szerkezete, mely eredeti és elég ép, valamelyik múzeumunk számára megszereztessek.

Marostordamegye faragott kapukban nem oly gazdag, mint a több székely megyék, mert a díszes kapuépítés itt sem virágozik többé; de a mi még fennmaradt elég arra, hogy áttekintést nyújtson a közel múlt építészetről. Baczka-Madaras e tekintetben kivétel, mert új lendületet hozott a kis kapu építésében, nem nagy izléssel ugyan, de eredeti, ötletes elemeket vitt a faragott díszítésbe. Így a (21-ik ábra) feltűnő erős szerkezetével és szimbolikus jelvényeivel. A félköríves szerkezet új megoldást nyer az átlós kötés alkalmazásában, a homlokgerenda sárkányformájú tagoltságában. Ha a czimképen alkalmazott Szt. Gericzei kaput nem ismernők határozott alakú sárkány díszítésével, fel sem ismernők a baczkamadarasi kapuk sárkány formáját. Mit jelképezhet a bika vagy oroszlán alak a keréssel mást, mint a szerencse kerekét, melyet a lejtőn oroszlán vagy bika erővel kell megtartani? Alatta a tulipáncsokor virágcserepben igen sikerült. A nap jegye, a hatos osztású körív, itt az utolsó helyre került. Fedele rögtönzött deszkafedél, sehogy sem illik a díszesen faragott alsó szerkezethez. A 22-ik ábrán a kis kapu építésének egy ős formáját mutatom be a nyárádszentlászlói unitárius egyház templom kerítésén és kapuján, melyről látjuk, hogy a törönszerkezet mint alakult át kapuszerkezetté. Egy ős típusa a székely kapuknak, mely sejteni enged, hogy honnan ered az oly általánosságban kedvelt székely kapu?

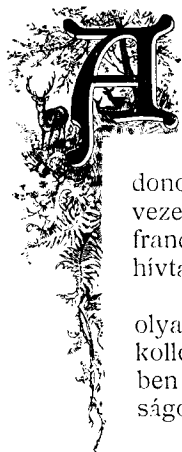
A felvidékiek kis szekereiken fürge lovakkal járnak be az alföld gazdagabb vidékét, kínálva fából készült kézi szerszámaikat, a szekér alkatrészeit s az ismeretes szűszéket. Sovány üzletükkel meg vannak elégedve, ha a napi béren felül még néhány forintocskát vihetnek haza; de ha gabonát, búzát, rozsot kapnak érte: üzletük fényesen sikerült. Beszéltem több szűszék készítővel, végignézttem munkáját s e közben eltöltött idejét, fáradságát mérlegelve, úgy találtam, hogy naponként 20 krt sem keres e munkával. Mikor ezt vele közöltem, ő nevetve fogadta s azt válaszolta rá: »hát mit csinálnék, hogy megélhessek?«. Mire már én sem tudtam, mit feleljek!

Igy vannak ők minden munkájukkal, csak mintegy szokásból foglalkoznak, a nélkül, hogy a végeredményt mérlegelni tudnák. Sok idő eltelik még, míg lábra áll a székely!



VENDÉGLŐS ISKOLA.

Írta : **Za-1a.**



A párisi Touring Club minden alkalmat megragad, hogy a francia vendéglős ipart emelje s ezzel az idegen forgalmat hova tovább szilárd alapon biztosítsa.

E czélból a tavaly egy Grenobleban mintegy 250 szállótulajdonos részvételével megtartott összejövetel elhatározásából fenntervezett egyesület már múlt évi deczember hóban, amikor ugyanis a francia fővárosban automobil és kerékpárkiállítás rendeztek, Párisba hívta egybe tanácskozásra a vendéglősipar korifeusait.

Mintha csak a mi hazai mizeriáinkat hallottuk volna, éppen olyan irigységgel tekintettek a francia szállótulajdonosok is svájci kollegáikra. kik úgy szakképzettségre, mint berendezéseik tekintetében magas színvonalon állanak és a svájci idegen forgalomnak valószínűsége emeltyüi.

Általános a panasz Franciaországban is, hogy különösen a vidék, ha regényes fekvésénél fogva még oly szerencsés is, hogy a turista forgalomra vonzóerőt gyakoroljon, a szálló viszonyok gyarlósága miatt nem hogy a külföldi, de még a hazai utasoktól sincs kellőleg látogatva.

El is határozta az értekezlet, hogy f. évi április havában általános kongresszust rendez az összes francia vendéglősök részvételével.

Ennek a Touring Club által vezetett mozgalomnak első gyakorlati eredményéhez t. i. egy vendéglős iskolának a tervéhez *Boland* Henrik föl-olvasása szolgáltatta az első impulzust, ki a hotelszemélyzet értelmi színvonalának az emelését, a szállótulajdonosok szakképzettségének és tekintélyének a fokozását és így maguknak a szállóknak a tisztaságát és higiénikus felszerelését, berendezését és helyes adminisztrációját célzó intézkedéseket szakszerű iskolázottság útján, illetve az ifjabb nemzedék kellő kioktatásával óhajtja biztosítani.

Természetesen *Boland* előtt is a svájci példa lebeg, miért is alkalomszerű ezt nekünk is megismerni.

Svájcz francia részében, a Lausanne mellett fekvő Ouchy-ban a Hotel d' Angleterre-el kapcsolatban 1892-ben nyílt meg az első *vendéglős iskola*, hol október hó 15-től április hó 15-ig évente 30 tanuló (16—18 év közt) részesül minden a vendéglős ipar körébe vágó szakismeret oktatásában.

Ez egy valóban mintaszerű mester-iskola, hová csak megfelelő iskolai bizonyítvány és a francia tannyelv mellett megkívántató német és angol nyelv ismerete jogosítanak a fölvételre.

A tandíj, lakás és élelemmel együtt növendékenként havi 140 frankba kerül az idegen honosoknak, 100 frank kedvezményes árba a svájci születésűeknek, tehát utóbbiaknak csak 600 frank kész kiadással jár a félévi gyakorlat.

Tekintettel azonban arra, hogy ez a 100 frank havi illetők csak a lakást és az élelmet ha fedezheti, tehát az évente előálló hiány pótlására fordítják a Svájci szállások egyesületének 800 frank szubvenczióját, továbbá a vendéglősök egymásközi újévi üdvözléteinek megváltása czimén évente összehozni szokott 2500 frankot. A vendéglős-tanfolyam tantárgyai a következők:

1. Német nyelv;
2. Francia- és németnyelv, különös tekintettel a szaklevelezésre;
3. Számтан;
4. Könyvvezetés és szépírás;

5. Svájc földrajza ;
6. Földrajz vonatkozással az utazásokra ;
7. Pincze és konyhaszolgálat, az élelmi czikkek általános ismerete ;
8. Szabályok az erkölcsi és illedelmes magaviseletre ;
9. Általános szolgálat ;
10. Hotelvezetés ; minden a vendéglői háztartáshoz tartozó tudnivalók és teendők tanítása.

Az oktatás élén egy állandóan az iskolánál alkalmazott és fizetett tanítómester áll, ki mellett szaktanárok és tapasztalt iparosok végzik a tanítást.

A gyakorlati órákon kívül négy növendéket naponta szolgálatra alkalmaznak két nyilvános szállóban ebéd és vacsora ideje alatt. Sőt sokszor kiküldik őket bankettekre és ünnepélyekre a Lausanneban és környékén fekvő hotelekbe. A tanfolyam befejezésével az igazgatóság még a növendékek elhelyezését is közvetíti.

Ezt az intézményt akarják Párisban is meghonosítani, mely nemcsak hogy tekintélyt fog kölcsönözni a vendéglős ipar innen kikerülő képviselőinek, hanem bizonyára másutt is vonzó például fog szolgálni az idegen-forgalom közhasznú föllendülésére.



WESSELÉNYI MIKLÓS br. 1836-i UTAZÁSÁBÓL.

Irta: Kelemen Lajos.



nagy Wesselényi Miklós már rég üldözöttje volt a hatalomnak, midőn — egyfelől éppen az üldözések kipihenésére — 1836 május 22-én olaszországi útjára elindult Nem először járt arra. A nagy ember nagy barátja volt az utazásoknak s végtelenül szerette a szabad természet szépségeit. Otthon mindennap órákat időzött a mezőn, kertjében és az erdőkön s Pozsonyban az országgyűlés idején barátaival félnapos gyalogsétákat tett. Utazásait pedig serdülő ifjú korában megkezdette s első tulajdonképeni irodalmi kísérlete is 1814. évi útinaplójának augusztus havi töredéke.* Már ez a naplórészlet foglal magában olaszországi úti emlékeket. Akkor széplelkű nevelőjével, Pataky Mózással, Döbrenteivel s egy darabig a két Bánffy fiúval és Kendeffy Ádámmal utazott. Most — 1836-ban — úgy tervezte, hogy Kossuth Lajossal együtt megy Olaszországba. Kossuth azonban, a ki akkor nem is álmodott arról, hogy valaha olasz földön talál második hazát, napról-napra hiában várt hírt a hozzá készülő édes anyjáról s az indulás tervezett napjáig sem tudván meg semmi bizonyost: kénytelen volt otthon maradni. Wesselényi Primker nevű útítársával indult. Uti emlékei 1836. május 22-től július 24-ig egy egész naplófüzetet töltenek be s a 46 sűrűn írott levél az érdekes reflexiók, a szép leírások, a sokféle tapasztalat és emlék tarka képével szolgál a valóban érdekes útról.

* Kiadatlan. Eredetije a Wesselényi-család levéltárában, az Erd. Múzeumban.

Május 23-án kocsival már *Sümege*re értek Pestről. Fölkeresték Kisfaludy Sándort, a ki örömmel fogadta ugyan, de nem marasztotta őket s így még aznap délután eljutottak Kehidára Deák Ferenczhez. A vidék otthonára emlékeztette Wesselényit. De otthonára gondolhatott azért a szives fogadásért is, a melyben mind Deáknál, mind sógoránál, Osterhubernél Szt.-Lászlón részesült. Az utóbbi helyen azonban útitársa annyira rosszul lett, hogy ágyban fekvé maradt hátra s Wesselényi május 29-én azzal a vigasztaló reménykedéssel indult tovább, hogy ő, a ki erkölcsileg oly sokszor haladt egyedül pályáján, testileg is elég társa kell hogy legyen magamagának.

Egy sokszor megátkozott lélekrostáló szekeren *Letenye*, *Csáktornya*, *Varasd*, *Zágráb* és *Károlyváros* érintésével június 2-án látta 21 év óta újra *Fiumét*. Ugy találta, hogy sokat épült, csinosodott. Töltés által egy új tere alakult. Épen Urnapja volt, midőn másnap fölkereste a regényes tartsattoi kastélyt. Elmerült a bájos vidék szépségeibe s a kastélyban járván, valóban különös érzés lehetett számára «a mult idők veszélyeinek, gyászának érzetében elmerülve, hallani a városból a katonabanda német marsait.» Hosszasan nézte a pusztuló kastélyt, a gazdag növényzetet.

Meglátogatta Fiume papirgyárát. Járt *Buccariban* s a martinskitzai veszteglőben (lazaretum). Szép helynek találta. Bó a vize, jó az elrendezése, csak az hiányzott belőle, a mi kellene: a jövő-menő hajók. »A magyar tengeri kereskedelemre gonoszabb szatira nem lehet — írja — mint az, hogy egyedüli veszteglője udvarán is kaszálják a fűvet. S egyik felügyelő beszélt, hogy egy botanikus járt oda ritka növényeket gyűjteni.«

Fiuméből összejárta a szigeteket. Megkostolta az olasz borokat s gyalog vagy az apró lovakon megmászta a szigetek kopár szikláit. *Arbában* a polgármester (podesta) titkára négy régi magyar vonatkozású oklevél másolatával ajándékozta meg, *Chersoban* pedig maga másolt le egy olyan oklevelet, a mely azt mutatta, hogy Cherso Magyarországhoz tartozott. Június 12-én ért vissza Fiuméba. Másnap a kehidai szekérnél nem sokkal kényelmesebb veturinón tovább indult *Pola* felé. A városhoz közelítve az amphitheatrum hatotta meg komor pompájával. Tisztelet lepte meg s szent borzadással ment el az ezredéves épület-óriás lábainál. Látta a készülő erődítéscet, megnézte a város nevezetességeit; de mindenekfölött csak az amphitheatrum imponált neki, mely „óriási nagyságban, óriási erőben áll a tengeröböl fejen. A századok csak elsuhantak mellette. Valóban a természet e mesterművet egyszerű nagyságáért magához méltónak találván, az eltörpült emberek elől a tulajdon oltalmába vette.“ Nagyszerüségétől eltelve hagyta oda s ebéd után elindulva, már sötét volt, mikor június 14-én *Triestbe* ért. Ugy találta, hogy nyomorú törpeségben áll szegény Fiume Triesthez képest. Mióta nem látta a várost, ez töméntelent növekedett s szépült. Egész új utcái keletkeztek. Nem sokáig időzött benne. Kirándult Lipiczára, hogy megnézze a híres ménest s onnan visszatérve 18-án este hajón tovább indult s erős tengeri vihar után másnap délelőtt 10 óra felé látta meg „a tengerből egykor annak uralkodására kiemelkedett *Velenczét*.“ Szébbnek, de kevésbbé meglepőnek látta, mint 21 évvel fiatalabban. Csak

futólag tekintette meg a napkeleti pompában tündöklő Szt.-Márk templomot. Felment a Campanilléra s hosszan gyönyörködött a tetejéről nyíló tündéri kilátásban. Láta a képtárt, a hol kegyelettel emlékezett meg Byronról s megnézte az örmény kolostort. Itt látta életében a legszebb rózsákat. Megemlíti, hogy a klastrom könyvtárában magyar könyvek is vannak s ugyanott egy Vertány nevű csikszeredai örmény pappal magyarul és oláhul beszélt. Velence számos templomából a Sancta Maria della Saluti renaissance épülete nyerte meg leginkább a tetszését. Többre becsülte a Szt. Márk templománál, melynek tarka pompája nem volt inyére. Megbámulta a doge-palotát, látta a pompás Rialto-hídat s megnézte a hirhedt ón-tömlőzöket. Ez utóbbiakról azonban azt tapasztalta, hogy a hirök rettenetesebb a valóságnál „Fedélzet és padlás választja el mindeniket az ónfehéltől és ablakaik vannak. Ezért csak olyan meleg lehetnek, mint sok más velencei lakás.“ — Látta az arzenált, Velence egykori hatalmának tűzhelyét. Akkor is kétezernél több munkás dolgozott benne. Mégis a múlt-hoz képest nagy volt a változás. Wesselényi elmerenge gondolt a múlt és jelen különbségére, s azt írja, hogy olyan ez a helyzet „mint midőn az egykori nagy úr pompás konyháján s tömérdek tűzhelyein a későbbi szegény lakó forgástűz mellett süti parányi lepényét“. Egész Velence szomorú és szomorító látvány volt előtte. A mint Trieszt az izmosodásnak, az életnek, úgy Velence a sorvadásnak; az aggságnak és enyészetnek városa. Nem fájlalta a despoticus arisztokrácia és zsarnoki köztársaság elhunytát; de nem tudta megindulás nélkül látni annyi fény, hatalom, nagyság elmulását.

Veturinón indult június 21-én tovább Milanó felé. A Brenta tekervényes csatornája közelében vitte az útja s *Páduában* tartott nagyobb pihenőt. Majd *Vicenzán át Veronába*, e szomorú városba ért. Meglátogatta benne az óriási és pompás amphiteatrumot, a melynek belsejében nyomorult színben nyomorú komédiát adtak, hogy éreztessék a múlt s a törpe jelen roppant különbségét.

Tovább utazva *Peschieránál* evezett a Garda tó vizén, majd *Bresciához* közeledve az útban sok szekeret talált, a melyeken egész családok menekültek a dühöngő kolera elől. Kocsisa úgy megijedt a nagy járvány hírértől, hogy kikerülte Bresciát, s június 24-én ért be a holdvilágon Wesselényivel *Milanóba*, a hol megnézte a remek dómot s volt az arenában. Itt kapta jószágigazgatójának Kelemennek a levelét, a melyből értesült, hogy távollétében Magyarországon az elfogatások megkezdődtek Itt érezte az osztrák hatóságok első kellemetlenkedéseit is. Nem engedték, hogy a Lago Maggiorén Serto Calende felé utazzék. Ischl irányába utasították. Előbb azonban a rendőrségnél megvárakoztatták; a városban állandóan szemmel tartották és induláskor néhány lovast küldtek vele egy útvonalon, hogy útirányát ellenőrizzék. Óhajtasuk szerint *Leccoba* ment legelőbb, a honnan kirándult a szép Comoi tóra. Feltért az Adda völgyén és a Sadrion át *Bolladoréba*, majd *Bormioba* ért, a hol Milanóban fogadott rossz kocsisától nagy bajjal szabadulva, másnap, — július 7-én — átkelt a stílszi hágón.

Úti naplójának ez egyik legszebb részlete „7-ik Csütörtök 11 órakor

indultam — írja — Bormioból (Worms). A várostól kezdődik ezen stelvioi óriási út, mely 10 év előtt készült, s legmagasabb az Alpeseiken keresztül vivők közül Szüntelen hágva lankás tekervényekben csakhamar jó magasságról lehet a bormioi térre, s az Adda szűk völgyére visszatekinteni. A Braglio s Stelvio (Stiltz) roppant két hegy közt a Braglio vize tör tájtékoz küzdéssel keresztül. Két más víz rohan ki a magas szírt oldalából s testvérök segítségére sietnek. Közel az első menedék tanyához — milyen a hegytetőn túl 4, s innen 4 vagyon jó móddal építve, — csaknem a hegyek csúcaiból forrnak ki több helyt zuhógó patakok, s mint ezüst lánczok folynak le az ősz óriás izmos tagjain Hamuszín és sárga rétes tömegekben emelkedik a bércz. Sötét üregek, roppant hasadékok tátongnak a meredek oldalaiból, melyeken fenyőbokrok zöldelnek, s helyenként az alpesi rózsa-bokor a tavasz s szerelem színével borítja a hamas szírtetket. De fenn nincs zöltség, nincs fa, sem bokor. A bércz mint a mindenek felébe emelkedett, kit érzés nem melegít, dermedt nagyságában áll külön válva s büszke méltósággal hordja fején ezüst koronáját. Hó a tetőkön, s onnan lezuhant hótömegek már itt az út körül is, s alatt a víz mentén, mely sokhelyt darabig foly a jeges takaró alatt. A két első tanya közt 6 vagy 7 tunnel; vagy kettőn víz zúg keresztül; más felett robajjal omlik az a sötét mélységbe. A víz mormogása közt szépen hangzik ezen föld — vagyis szikla alatti utakban a postakürt. Több helyeken a szírt oldalába bevágott út felett fenyegetve nyúlik ki a hegy s roppant terhével függ felette. A második tanyától a tátongó mélység felett szüntelen kanyargó úton jöven, megrázó látvány egy habzó nagy víztömeg, mely úgy jön a tetőről, mintha egyenesen a kék égből omlának, mely megette azur színében látszik. Szírtől-szírtre rohan dörgő dubogással; zúg, sziszeg, sustorog, porzik s füstölög; valóban a vad elemnek hozzá illő pajzán játéka. Borzasztó nagy tekintet innen a sötét vadonba vissza, honnan az út felkigyózdik, s e magasságról úgy látszik, mint egy czikornyás tollvonás; s az is ez az emberi erő nagysága neve aláírásánál. A harmadik tanyánál — mely helyet Spunda lungának hívnak — egyfelől sárga oszlop formák alkotják a hegy csúcsát, másfelől vastag hóval borítva áll a tető a tél örök csendében; szembe pedig éles sziklaszakadások reczézik a bércz ormát. Két vízesés vagyis rohanás van jobbra az úttól, s ezeknek kristály hullámi egy merészen épített híd alatt egyesülve rohannak a mélységbe; a Bocca d' Umbrailnál pedig vad morajjal zuhan le egy nagyobb víz. Itt fedett folyosó alatt megy az út, s fedezi azt a bérczről leomló hó s hamuforma kőtől, hogy ne reá, hanem felette zuhanjon le. Tovább haladván fel, darabig kevésbbé komor méltóságú a táj. Egy új templom (St. Rainer.) s az alpesi tanyák mellett megy az út, s vízesések s zúgások közt hág a negyedik tanyához. Hideg már itt a levegő, s a tél dermesztő lehellete érzékenyül érdekli a délszaki meleghez már megszokott testet. St. Maria az utolsó hospice túl a hegyen s egyszersmind fogadó. Elfázva értem ide; étellel s borral melegítettem magam, s a tűz is jól fogott. Innen feljebb hágva egészen hó közt megy az út, s helyenként öles is van mellette. Runda az ötödik tanya. ez a stelvioi út legmagasabb pontja 9 m. ' lábira van a tenger színe felett. Itt az olasz föld s Tyrol közti határ.

A vizeket is hó és jég tartja borítva s lánczolva; itt sem ezeknek zúgása, sem madár hangja nem zavarja a végetlen néma csendet. Ez élet s tenyészet roppant sirja felett ünnepélyes nyugalom ül Csak hó és szirt s hammas fellegek mindaz, mit látni lehet. — Lejteni kezdvén, borzasztó mélység nyílik meg az útas lábai előtt, s a keskeny és sebess fordulásoknál szédelgős tekintet az irtóztató mélységbe nézni, melynek ezer halállal terhes sötét méhétől csak egy kis lépés választ el. Az utak melletti korlátoknak nagy részét mult télen a hó széttörte. Most is helyenként 1, s 1 $\frac{1}{2}$ öles hófal közt jejt az út, de többnyire folyosók alatt, s oly tekervényesen, hogy egyik szirtbe vágott út vagy fedet folyosó a másik tetején látszik függeni. Ezen folyosóknak a hegyfelőli részek kőfal, a mélység felőli pedig faoszlopok erős kötéssel, fedelők 4—5 hüvelyk gerenda, mindez Lerchenbaum.¹ A tél egész zordonságában űzi e hely felett zsibbasztó hatalmát. A hatodik tanya mellett kanyarog le ezen óriási út Franzenshöhez. Fenyők kezdenek látszani, egy-egy madár hallatszik, s a vándor a szirtek mohát s rideg füveit rokonérzéssel idvezli, mint az újra létező élet első jeleit. Franzenshöhénél a postakocsis megállott s kenyeret adott lovainak, mi itt szokás. Már alkonyodott s a szürkület homályában minden óriásibb alakunak tetszett; a hanyatló nap végső sugári tündéri világot vetettek a hólepte bérczekre, melyek közül szürke kőszalak roppant pyramisok s obeliskekként emelkednek ki. Mulik s eltűnik az út köréről a hó, a levegő is veszti élességét, s barna fenyves közt kanyarog a gyorsan lejtő út — Az éj lebegett fekete szárnyaival a komor táj felett, midőn néhány világot látánk csillámlani, Trofoiba érénk. Itt posta s fogadó. Megszámtam, mert sötétség által a regényes vidék láthatásától nem akarám magam megfosztatni. A majlandi rekkenőség ma egészen kigőzölgött tetemimből, s annyi hidegség járta testemet által, hogy abban a szoba melege mellett is elég hűvösség maradt, a szokottnál melegebb takaró alatt is egy pár órát édesen alhatni.“

* * *

Útja csakhamar szelidebb vidékekre vezetete. Leért az Ets völgyébe. De bár örült a szép, szelid tájaknak, mégis fájdalommal gondolt a vadon kellemeire. Rokonul hatottak reá a roppant kép óriás vonásai. Tovább is elborongott a mohos vártornyok látásán; gyönyörködött a havasi tájak tündér szépségeiben, érdekelték a hegyoldalok elszort falvai, a barna kolostokok, a zöld mezők, a gazdaság és maga a nép; de lelkére mégis a zord nagyság hatott leginkább. Jobban bámulta a szelid szépségeknél a havasok éji viharát, midőn a fekete felhők nehéz tömegéből előszikrázó villámok, rőt fényénél a bérczek úgy jelentek meg előtte, mint óriások lelkei.

Megjárta a kellemes *Meránt*, majd *Botzent*, s az Eisach mellett haladva el, *Innsbruckban* tartott félnapos pihenőt. Megnézte Miksa császár híres sir- emlékéét. Szépsége eltöltötte csodálkozással, de jobban meghatotta Hofer Andrásnak, a tiroli hősnek egyszerűbb emléke. Innsbruckból külön gyorsszekeren utazott tovább egy vorarlbergi ifjú fogadóssal; majd az úton zivességből egy édes anyjával haza igyekvő szép tiroli leány lett kedves utiársuk.

¹ Vörösfenyő.

Salzburgból kirándult a *hellbrunni* híres kastély és kert megtekintésére, s elgyönyörködött a kert vízműveinek játékában. Legszebbnek talált egy grottát, melyben a vízművek mindenféle madárhangot utánoztak. Ugyanott egy kórakáson egy korona feküdt, a mely, midőn a vizet megengedték, mintegy ölnyire fölemelkedett, s egy darabig fönn maradt. „Beh sok korona áll — kiált föl Wesselényi — ily mulandó alapon.“ Elment *Gollinba* is, a hol elragadtatva ír a nagyszerű vizeséről. Ugyanitt azonban bosszúsággal látta, hogy egy kőbe vésett hízelkedés egyik Schwartzenberg herceget hamisan magasztalta a vizesés „fölfedezőjéül“.

Julius 15-én indult meg egy egylovas szekeren *Mondsee* felé, s oda érve meghált, hogy másnap élvezhesse a tó szépségeit. Összecsolnakázta az egész tavat, a melynek alig tudott eltelni változatos bájaival. *Ischlben* találkozott Károlyi Lajos és György grófokkal, a kiktől értesült a távollétében történt politikai változásokról. Tőlük nyert biztosabb hírt az elfogatásokról is. Sietett haza. *Rába-Keresztturnál* lépett Magyarország földjére. Itt hon kisebbek voltak előtte a faluk, a házak; parányiak az ablakok. A külföldön látott jólléthez képest minden a szegénységet mutatta. Mégis boldognak érezte magát, hogy megérkezhetett, s július 23-án Kehidára jutva, Deák Ferencznél a viszontlátás szíves örömei közt pihente ki hosszú útja fáradalmait.



BCU Cluj / KÜLÖNFÉLÉK. rsity Library Cluj

Az E. K. E. a királynál.

Az E. K. E. nevében *Feilitzsch* Arthur br. orsz. képviselő, elnök és *Daniel* Gábor képviselőházi alelnök, székesfővárosi osztályelnök, február 9-én tisztelegtek Urunk királyunk őfelségénél és megköszönték, hogy a muzeum megnyitási és zászlószentelési ünnep alkalmából legmagasabb személyét képviselteni kegyeskedett. Őfelsége kegyesen fogadta a köszönetet és élénken kérdezősködött az ünnep részleteiről és az új muzeumról, melyről már az egyesület védőjétől is sok szépet hallott. Hasonlóképen ugyanők *József* Ágost kir. herceg őfelségénél is megjelentek és hálás köszönetüket fejezték ki, hogy az egyesület kettős ünnepén személyesen megjelent. Őfelsége örömmel emlékezett vissza kolozsvári

tartozkodásáról és megígérte, hogy alkalomadtán ismét ellátogat Kolozsvárra és behatóbban is tanulmányozni fogja a muzeumot.

József kir. főherceg jubileuma.

Az a határtalan szeretet, melylyel a magyar nemzet *József* kir. herceg őfelségét körülveszi, ismét megnyilatkozott most is, midőn őfelsége 70 éves születési évfordulóját ünnepelte. Ez alkalommal az E. K. E. is megjelent hódolatával őfelségénél, mint egyik alapító tagjánál és táviratilag fejezte ki üdvözlését és szerencsekívánatait.

Őfelsége az üdvözlésre a következőképen válaszolt:

Fogadják legőszintébb hálámat szíves jó üdvökvánataikért.

József főherceg.

József Ágost kir. herczeg üdvözlése.

Mint minden évben, úgy ez évben is az E. K. E. elnöksége az új év alkalmából meleghangu táviratban üdvözölte fenséges védőjét, *József Ágost* kir. herczeget és családját. A kir. herczeg ez üdvözlésre *Feilitzsch* Arthur báró, elnökhöz intézett következő távirattal válaszolt:

Fogadják legbensőbb, hálattelt köszönetünket üdvkívánataikért és azoknak hazafüi szivemből fakadó viszonzását. Öszinte üdvözlettel József Ágost főherczeg.

Az E. K. E. új éve.

— *Tisztelgés az elnöknel. — Palkovics József tiszteleti tagsági okmányának átadása. —*

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület igazgató választmánya és tisztikara felhasználta az újév alkalmát, hogy kifejezést adjon szeretetének és ragaszkodó bizalmának az egyesület nagytevékenységű elnöke, *Feilitzsch* Arthur br. iránt, ki oly törhetetlen lelkesedéssel vezeti az egyesületet nemes törekvésében. Jan. 1-én déli 12 órakor testületileg jelentek meg a választmány és tisztikar tagjai *Palkovics* József ny. altábornagy tiszteleti tag vezetésével br. *Feilitzsch* Arthur házánál, hogy szerencsekívánataikat kifejezzék. Ott voltak: *Szvacsina* Géza kir. tanácsos, polgármester, *Pap* Mihály ny. esendőr-czredes, *Melitskó* Frigyes máv. felügyelő, *Radnóti* Dezső főtitkár, *Kovács* Géza titkár, *Tanács* József ellenőr, *Szekula* Ákos számvizsgáló, *Merza* Gyula főpénztáros, *Solti* Lajos jegyző, *Tóman* Béla vál. tag.

A választmány nevében *Palkovics* József ny. altábornagy üdvözölte br. *Feilitzsch* Arthur elnököt.

A megújuló esztendő első napján — ugymond — a hála és tisztelet vezetí az egyesület választmányát szeretett elnöke elé, hogy kifejezést adjon a mindnyájuk által egykép vallott érzelemnek. Ha a munkát az elért eredmények által itélik meg, úgy az E. K. E.-től senki sem tagadhatja meg a kiváló szép sikert. Az elmúlt év gazdag volt kiemelkedő

momentumokban. A hatalmas, nagy királynak emlékszobra itt emelkedik városunkban. A leleplezési ünnepségek lélekemelő sorozatában megnyíltak a nagy király szülőházának kapui, hogy befogadják fenséges védnökünket. Még mindnyájunknak fülébe csengenek azok a magasztos szavak, a miket ő fensége ajkáról hallottunk. Most az ünnep után a munka napjai következnek. A zászlóra hazarészünk kultusza, a turistaság fejlesztése van írva. Magas és szép e cél s nálunk igazán el lehet mondani „per ardua ad astra.“ A munkához szükséges böles körültekintés, fáradhatatlan tevékenység erényeit *Feilitzsch* Arthur br. elnökben látják személyesítve. Kéri, hogy vezesse az egyesületet továbbra is szépen kezdett útján. Kívánja, hogy éltesse Isten kedves családjával együtt sok éven át s adjon kitartást, erőt a munkához.

Lelkes éljenzés közt végezte be *Palkovics* altábornagy szép beszédét.

Feilitzsch Arthur báró a következőkben válaszolt:

Nem az önhietség rút indulatja, de a büszkeség jogos érzete támadhat keblünkben, visszatekintve az elmúlt év történetére. Ez a büszkeség nem egyéni, hanem testületi, mert az összesség munkájának eredménye. Az elhangzott szép szavakat csak úgy fogadhatja el, hogy a bennök megnyilatkozó dicséret az egész választmányt illeti. Ő a választmány élén igyekezett hiven teljesíteni kötelességét. Büszkeséget érez, ha az egyesület lobogójára gondol, a mely szinte páratlan nagy ünnepélyességek közt nyert fölavatást. Az egyesület a maga nemében csaknem egyedül álló múzeumot állított fel és nyitott meg a közmívelődés javára. Örömük teljességéhez csupán az járulna, ha a nagyközönség is valódi érdeme és értéke szerint méltányolná és látogatná ezt a múzeumot. De ha e tekintetben még most közönyt nyel kell is küzdeni, ez az egyesületet nem lankasztja, sőt fokozottabb tevékenységre serkenti. Ő mindig hű munkása marad az egyesületnek.

A mult év talán a legfényesebb az egyesület életében. A létesített nagy alkotásokhoz nagyobb elismerést nem kaphattak volna, mint ő fensége különösen kitüntető elismerését. A jövő feladata minden hazafi szívében felébredni az érdeklődést hazarészünk megismerése iránt, a mi egy a megszeretéssel. Ebben az irányban is oly sikerrel jártak, a mely minden igaz bíráló elismerésére méltó. Vázzolja, hogy az egyesület célja mily benső összefüggésben van a gazdasági és kulturális viszonyok javításával. Ez által szélesül ki és emelkedik egyetemes nemzeti jelentőségre az E. K. E. programja. Majd megemlékezik arról a nagy tevékenységről, a miket a választmány működéskében Palkovics József ny. altábornagy kifejtett. A hazafias kötelesség teljesítésében, a nemzeti érdekek előbbvitelében mindig ott találták őt az elsők között. Számos érdemeit azzal kívánta méltányolni az egyesület, hogy Palkovics altábornagyot tiszteletti tagjává választotta s az erről szóló díszoklevelet ez alkalommal neki a legjobb kívánságok kíséretében ezennel külön is kifejezett köszönet mellett átnyújtja. (Éljenezés.) Végül az egyesület minden tagjának boldog újévet kíván.

Palkovics József ny. altábornagy meleg szavakban mondott köszönetet a megtiszteltetésért. Pályája úgy hozta — úgymond — hogy sok földet látott s megismert életében, de mindez csak arravaló volt, hogy hazáját annál jobban becsülje és szíve annál mélyebben kapcsolódjék e hazarészhez. Kéri, tartsák meg továbbra is tagtársi szeretetükben.

Rövid, szívélyes társalgás után, miközben a megjelentek a ház úrnőjének, br. Feilitzsch Arthurnénak is kifejezték jó kívánataikat, az ünnepélyes tisztelgés véget ért.

Egy érdekes esküvőhöz.

Szeptemberben lesz két éve, egy angol turista társaság járta be Erdélyt. Budapesten Győry Ilona, az ismert nevű író és kitűnő angol

fordító csatlakozott hozzájuk, s az a 10 nap, melyet az angol-magyar társaság az ő vonzó egyéniségének, valóban bámulatos tudásának, érdekes temperamentumának hatása alatt eltöltött, mindenkire nézve feledhetetlen marad. — S ha Erdély mese szép vidékei, festői népviselete, kulturája, történelmi emlékekben gazdag multja felmelegítette Albion hideg fiait és leányait, a Győry Ilona szónoklata, melyet az aradi szabadság-szobor előtt angol nyelven tartott, a lelkes bámulat őszinte kifejezéseit csalták ajkukra. — Nem csoda, a magyar művelt úri leány típusát láthatták benne: tele van tüzzel, lelkesedéssel, a tudása bámulatos, az eszejárása eredeti, s az egész lénye egyszerű, bájos, üde, ifju leányos. — Azóta Győry Ilona künn járt Angliában, hogy ott a hol még oly kevéssé ösmernek, de őszintén óhajtanak bennünket, magyarokat megismerni, szavának varázsával megszerettesse hazánkat, magyar népünket. Varrottasainkból is elkért egy kollekciót s az angol hölgyek vetélkedve vásárolták Kalotaszeg érdekes speciálisait. Megszerették, becsézték, dédelgették odakünn is, nem csoda, ha igyekeztek maguknak meg is hódítani. S egyszer csak elterjedt a hír, hogy a mi Ilonánk angol asszony lesz, Mr. Ch. A. Ginever eljegyezte, elviszi, s pár nappal ezelőtt a lapok szeretettel, de a bánatnak némi árnyával közölték egy érdekes esküvő leírását: Győry Ilona ápr. 10 én a Deáktéri templomban esküdött örök hűséget egy fiatalsága mellett is tudós hírében álló ifjú angol úrnak, aki itt Erdélyben, talán épen kincses Kolozsvár falai között ismerte és szerette meg ma már boldog feleségét.

Az őszinte szeretetnek meleg üdvözlét küldjük a bérczes Erdélyből. Fáj, hogy elvesztettük, s mégis örvendünk a nyereségnek. Mert ő azért a mienk marad, hiszen magyar leány volt, s egész életre kötött szerelmének legelső, legbájosabb emlékei szívet oldhatatlan szálakkal kötötték Erdély bérceihez, csobogó pa-

takaihoz, egy búbajos őszhöz, a minő csak Erdélyben van, a minőt csak egy ebredő leány szív sejtelve láttathat. S Mtr Gínever és neje sokszor gondolnak a kis Erdélyre, sokat és szokszor beszélnek felőle, s meg fogják ösmerni és szeretni mindazok, a kik oda künn megismerik és megszeretik Győry Ilonát Pedig sokan lesznek ilyenek!

Kolozsvár törvényhatósága az E. K. E.-muzeumban.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület átiratot intézett Kolozsvár törvényhatóságához és felkérte a törvényhatóság tagjait a muzeum megtekintésére. A város törvényhatósága tudvalevőleg oly célból engedte át Mátyás király restaurált szülőházát az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek használatra, hogy ott az egyesület egy táj- és néprajzi muzeumot rendezzen be.

Az E. K. E. azt a gyönyörűen berendezett muzeumot létesítette, melyet a Mátyás-ünnepek alatt nyitottak meg nagy ünnepséggel s a melyről akkor is általános volt a vélemény, hogy a maga nemében szinte páratlan és rendkívül becses, tudományos gyűjteményt foglal magában.

A mostani meghívásnak az volt a célja, hogy a törvényhatósági bizottság tagjai közvetlen szemlélet útján szerezhessenek meggyőződést arról, hogy a Kárpát-egyesület a magára vállalt kötelezettségnek miként tett eleget.

A látogatás jan. 21-én d. e. 11 órakor történt meg. A városházánál összegyűlt bizottsági tagok együttesen vonultak át a Mátyás-házban levő néprajzi muzeumba. Mintegy 40-re menő számban gyűltek össze az érdeklődők. Ott voltak: Ferencz József unit, püspök, dr. Kolosváry Sándor, dr. Vályi Gábor egyetemi tanárok, dr. Bartha János, dr. Tutsek Sándor, Somodi István, dr. Török István, Lósy Béla, Merza Gyula, Demjén Ágoston, Cserynászky Lajos, Reményik Viktor, dr. Széchi Ákos, Tanács József, Babos Sándor, Hevesi József, Gombos Ferencz, Kováts István, Katona András, Mustárdy Miklós, Baumzweig Emil, Kuszko István, Székely Mihály stb. törvényhatósági bizottsági tagok. A városi tanács részéről pedig: Vikol Kálmán, Salamon Antal, Fekete-Nagy Béla, Ehrlinger Lajos tanácsosok, dr. Jeszenszky Gyula árvaszéki ülnök.

A látogatókat br. Feilitzsch

Arthur az E. K. E. elnöke, Radnóti Dező főtitkárral, Merza Gyula főpénztárossal és Kovács Géza titkárral fogadta. Br. Feilitzsch Arthur elnök maga vezette a társaságot végig a muzeum termein. Részletesen megmútozott mindent, felvilágosítással szolgált az elrendezést, beosztást illetőleg s szakszerű tájékoztatással ismertette az egyes gyűjtemény csoportokat s azok jelentőségét.

A bizottsági tagokat meglepte a muzeum gazdag anyaga és annak rendszeres csoportosítása, pompás elrendezése. A legnagyobb érdeklődéssel tekintették meg a nagy szorgalommal összegyűjtött tárgyakat s többen nyilvánították, hogy csak e látogatásból győződtek meg igazán, mily becses és tanulságos gyűjtemény van együtt e muzeumban. Ép úgy felkeltette az elismerést az, hogy az E. K. E. ily rövid idő alatt annyi tárgyat tudott összeszerezni.

A megismerés végeztével Vikol Kálmán tanácsos, árvaszéki elnök tolmácsolta a bizottsági tagok köszönetét a bemutatásért, melynek folyamán örömmel tapasztalták, ugymond, hogy mily nagy és szép sikerrel felelt meg az E. K. E. hazafias feladatának és a kincsek egész halmazát gyűjtötte össze. Kéri, hogy az egyesület fejlessze tovább e rendkívül becses néprajzi muzeumot.

Feilitzsch Arthur báró, az egyesület elnöke, válaszában kifejti, hogy az E. K. E. mily odaadással igyekezett megfelelni feladatának. Nem hallgathatja el azt sem, hogy sokszor nehéz volt a munka, mert kivált a nemzetiségi vidékeken sok akadályokba ütközött a gyűjtés. Gyakran horribilis árakat kértek egyes jelentéktlenebb tárgyakért is. Váolja a gyűjtésben kifejtett szakszerű eljárást, mely lehetővé tette, hogy ily gazdag anyag lett összeszerezhető. Sajnálatlaltal kellett azonban eddig tapasztalnia az egyesületnek, hogy a muzeumot ép a kolozsvári közönség nem méltányolta eléggé. Az ezere menő látogatóknak 5 százaléka alig esik kolozsváriakra. Ajánlatásokra s reklámra nem szorult e gyűjtemény, mely maga ajánlja magát legjobban. Maga Wlassics miniszter „minta muzeumnak“ nevezte e tudományos rendszerrel készített gyűjteményt. Az egyesület reméli, hogy megfogja találni az utat a közönség érdeklődéséhez és támogatásához. Nem várnak sem köszönetet, sem elismerést, csupán igazságos bírálatra számítanak, hogy eleget tettek az elvállalt kötelezettségnek. Hiszi, hogy minden aggályt, mely e ház áta-

KÜLÖNFÉLÉK.

dásakor fölmerülhetett, sikerült eloszlathatniok, mert becsülettel megféleltek kötelességünknek. Ama vélekedésekre, hogy az E. K. E. tul megy eredeti munka körén e múzeum létesítésével, feleli, hogy az idegen forgalom emelésével szorosán összefügg a kulturális haladás előmozdítása, a kulturintézmények teremtése is. Ez a múzeum egyedüli a maga nemében, mert csak egyetlen ország rész tárgyait foglalja magában. A külföldi ily irányu múzeumok gyarmatiak és a budapesti nemzetközi. A múzeum gyűjtését folytatni fogják, mert oly gazdag anyaguk van hozzá, hogy még 100 szobára volna szükség, hogy teljessé tehessék az erdélyi néprajzi gyűjteményt. Ez még a jövő munkája és folytatni fogják a megkezdett alapon. Hiszi, hogy a jövőben kibővíthetik a múzeum helyiségét és szaporíthatják gyűjteményét. Végül hangsúlyozza, hogy az E. K. E. mindig önzetlenül, tiszta és hazafias lelkesedéssel törekedett és ezután is törekedni fog becsülést, elismerést, haladást szerezni a magyarságnak.

A látogatók lelkesen megélték Feilitzsch báró szavait. Beírták neveiket a vendégkönyvbe és ezzel a látogatás véget ért.

Zsilinszky Mihály államtitkár látogatása.

Az E. K. E. múzeumát Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi m. kir. államtitkár márcz. 20-án látogatta meg Gopcsa László min. titkár kíséretében. Az E. K. E. nevében Feilitzsch Arthur báró elnök, Szádeczky Lajos dr. alelnök, Radnóti Dezső főtitkár, Kovács Géza titkár fogadták a kiváló vendéget, a ki a leg részletesebben megtekintette a múzeumot és a legnagyobb elismerését fejezte ki, hogy az E. K. E. ily rövid idő alatt ilyen szép és tartalmas kulturintézményt létesített. Megígérte, hogy az intézet fejlesztése érdekében hatáskörében minden lehető elfog követni.

Az E. K. E. turista osztályának gyűlése.

Jan. 16-án 5 órakor gyűlést tartott az E. K. E. turista osztálya Melitskó Frigyes M. Á. V. főfelügyelő elnökle alatt.

A gyűlésen részt vettek: Dax Adolf M. Á. V. főfelügyelő, Tanács József gyógyszerész, Várnay Ödön főerdész, Merza Gyula főpénztáros, Csifó Salamon unitár. egyhker. titkár, Incze Béni és Versényi György dr. tanárok, Nemes Győző M. Á. V. hivatalnok, Kovács Géza postatávirda főtiszt és Radnóti Dezső főtitkár, Jegyzett: Kovács Géza

Melitskó Frigyes elnök a gyűlést a következő beszéddel nyitja meg.

Mélyen tisztelt gyűlés!

Örömmel valljuk, hogy turista-osztályunk működését a folyó évben a legszébb, a legkedvezőbb auspiciumok között kezdi meg.

Egyesületünk anyagi ügyeinek immár elért rendezettsége megszünteti a sikeresebb tevékenység elé eddig gördült legfőbb akadályokat.

Egyesületünk páratlan ünnepélyvel megnyitott egyik nagy alkotása, a Mátyás király születési házában elhelyezett Néprajzi Múzeum a legnagyobb, legdicsőbb királyunknak Kolozsvár városa által emelt remek emlékszobrára vonzóbbá téve központunk székhelyét: javára válnak turista-alkotásaink ideális céljának, a hazarész természeti szépségei megismerésének, megszeretésének.

Alapszabályainknak a legutóbbi közgyűlésen történt módosítása az egyesület céljai közt első helyet biztosít ezentúl a turistaságnak. Valóban új korszak virrad egyesületünkre s ennek kebelében a turista-osztályra, mely újabb kor hajnalának legragyogóbb fénysugarait alkotják a nagy ünnepünkön jelen volt fenséges védőnknek márványba vésnivaló szavai.

E szebb, e biztatóbb korszak küszöbén állva, merítsünk mi is e jelentőségteljes szavakból erőt, kitartást, lelkesedést a reánk váró nagyobb és nagyobb munkához.

Megköszönve a mélyen tisztelt tagtárs uraknak kegyes megjelenését, a turista-osztály f. évi alakuló gyűlését cenzel megnyitom. (Zajos éljenzés.)

Először is legyen szabad bejelen-

teni valóimat a következőkben röviden összefoglalni:

Miután a múlt év nagy eseményei, az azokhoz való előkészületek központunk tevékenységét hosszú időn át lekötve tartották, turista osztályunk rendes ülését huzamosabb idő óta nem tartott ugyan, működése azonban nem szünetelt, ezen osztály megszakitás nélkül munkált tovább több évre előre megállapított egységes programjának megvalósításán, úgy hogy örömmel konstatálhatom ma, hogy ezen program — mély az ország szívéhez, valamint egyesületünk központjához legközelebb eső és a legsűrűbb közlekedésű vasuti vonal által érintett, s így legkönnyebben elérhető k o l o z s - b i h a r i hegycsoport turistái feltárására irányult — hogy mint mondom, ezen az adott viszonyok között sikerrel egyedül kivihető gyakorlati program legnagyobb részében meg van már valósítva, illetőleg befejezése még a folyó évben várható.

A S z a m o s-forrás vidéket követte a G a l b i n a-völgynek, valamint a s z é k e l y ö i v í z e s é s környékének feltárása; múlt évben avattuk fel az előbbieket méltó társát a p o n o r i c s e t á t y é t, egy sok ezer holdnyi területű medencének bűvőpatakok vájta nagy arányú barlangtömekegét, — hol elbűvölten szemléljük az ezen roskatag medenceze legalján összefutó, szilaj folyóvá dagadt vizeknek dörgő morajtól kísért eltűnését a hegyomlás alkotta „csodavár“ toronynyi kapuján túl tátongó, sötét, titokzatos földalatti ürbe, — ez azon víz, mely a hegységen tuli Galbina-völgy derekán újból előtörve, már ismert káprázatos játékát e völgyön végig űzi tovább: a vizesések igaz Eldorádója, a r é z b á n y a i h á r m a s (alsó, közép és felső) k ö r ú t — mindegyike egy-egy napi kemény tur — kész s átvételre, felavatásra vár; e f. évben elkészül a galbiniai feltárás kiegészítő része gyanánt a B u l c z v ö l g y i k ö r ú t, melynek előmunkálatai már is nagy részben befejezvék; és megnyitattik ez idén, Erdély kapujaként, a r é v i szoros vonzó turista útja; végül mind ez alkotások létesítője, a mi fáradhatlan mesterünk a természet szépségeinek kultuszában, Czárán Gyula érdemes tagtársunk kész még ez év őszén az alsó fehérmegyei c s á k l y a i k ö l t á r n i s turistakörútba foglalni.

Azon kisebb kutató, feltáró s útjelző műveletek közül, melyek a turista

osztály által közvetlenül innen a központból utóbbi időben végrehajtottak, felemlíthetők: a Toroczkó vidéki Székelykő jelzése, a Vigyázó keleti lejtőjén sűrűn váltakozó, kiesnél-kiesebb völgyek — mind megannyi idilli tájak — bejárása, összekötő utak megállapítása b a n f f y - h u n y a d-révi vasuti vonal átlomásaitól a S e b e s, D r á g á n, J á d folyók völgyein, illetőleg az ezeket elválasztó s a turistát szebbnél-szebb kilátással gyönyörködtető hegyéleken át: B i h a r f ü r e d i g, D o b r e s t i g, B e l é n y e s i g, R é z b á n y a i g.

Ha még kiemelem, hogy a Biharfüred környékén Czárán Gyula által közel másfél évtized alatt végrehajtott több száz kilométert kitevő s a legeragadóbb természeti látványosságokhoz vezető turista-úthálózat is, — e tiszteleti tagunk előzékenységéből s a tulajdonos nagyváradi görögkatholikus püspökség beleegyezéséből egyesületünk alkotásai közé sorozható, bizvást elmondhatjuk, hogy már is rendelkezünk a kész látnivalók jó gazdag tárházával, mely már méltó arra, hogy azt minél szélesebb körben hirdethessük és a hazai s majdan az idegen turista-közönséget e kincseink megtekintésére ide vonzzuk.

Ezekben voltam bátor a turistaosztálynak a legutóbbi két évre eső működéséről tiszteletteljesen beszámolni s egyszerűen eddigi programunk közeli befejezését előre jelezni.

Ekként legjobb kilátásunk lehet arra, hogy működésünket rövid időn belül Erdélynek, turistai feltárásra alkalmas, más-más vidékére, így első sorban a szintén még könnyebben hozzáférhető, mint szépségeiben, festői tájakban tengerszemekben stb. különösen gazdag hegység hírcében álló, a mellett teljesen lefoglalatlan Retyezátra kiterjeszhetjük.

Mielőtt e tiszteletteljes jelentésem befejeztével a mai tárgysorozatra térnénk, sajnálattal kell jelentenem, hogy a turista osztálynak lelkes és buzgó eddigi titkára F o d o r János tagtársunk ebbeli tisztjéről — közbe jött akadályoztatása folytán — lemondott. Nevezettnek sikeres tevékenységéért a jegyzőkönyvi köszönet kegyes megszavazását javaslatba hozva, bátorodom e tisztséggel való megbízásra ezennel N e m e s Győző tagtársunkat — különben szintén lelkes és kitartó turistát ajánlani.

Az elnök ez indítványára ezután köszönetet szavaztak K. F o d o r János volt osztálytitkárnak, a ki másnemű elfoglaltsága miatt lemondott és meg-

választották osztály-titkárnak Nemes Győző M. A. V. hivatalnokot, a Szárnyas kerék társzerkesztőjét.

A tárgysorozatba foglalt ügyeket Radnóti Dezső főtitkárra referálta el.

Az alsó-járai főszolgabíró értesíti az egyesületet, hogy a Járayze nevű praediához vezetőleg egy új viczinális út nyílt meg. Maga az útvonal két 6—700 méter magas hegyláncz között vonulván el, igen sok természeti szépséget nyújt, útjában ejtven a Géczivárat s könnyen hozzáférhetővé teszi a Hesda t határára elterülő Andrássy-fenyveseket és az Andrássyak vadászlakát. Az osztály az értesítést köszönettel fogadja és kimondja, hogy a nyár folyamán a viczinális útból a különböző kirándulóhelyekre útjelzéseket készít.

A Rézbánya-vidéki hármaskörutat Czárán Gyula tiszteleti tag befejezvé, annak bejárását és átvételét a nyár folyamán eszközli az osztály.

A brassóvármegyei osztálynak amaz indítványát, hogy az egyes városokról díszes reklám-füzeteket adjon ki az egyesület, a székesfővárosban most megalakult Idegenforgalmi Részvénytársasághoz teszi át.

A múlt évben elkészült és bejárt Ponor Csetáty-kőrútról jelentést kérve a központi választmány, ennek megszerkesztésével az elnökség bízott meg.

A skerisóriai jégbarlang feltárására vonatkozólag kimondják az érdekeltekkel való előzetes érintkezést.

Tárgyalták ezután Czárán Gyulának 1903-ra vonatkozó munkaprogramját. E szerint ez évben a Bulczvölgy volna összekötendő a Galbina-medencezével; azután turistaut készíttetnék a Révi szoroson végig Sonkolyos községig. Végre ez év munkája lenne a Tövis melletti Csáklya községtől kezdődő körút, mely a csáklyai Sziklafüredet, a csáklyai kőcsusát, a remetei szoros sziklakapuját és a Mátyás korabeli Monastár nevű oláh templomot fűzné koszoruba.

A vezetők kiképzésére és részükre igazolvány kiadására az osztály külön tervezetet dolgoz ki.

A Kolozsvár városáról kiadott turista-kalauz megjelenését tudomásul vették és intézkedett az osztály, hogy német nyelvű kiadása is mielőbb megjelenjék. A havasi részeken nem lévén magyarul tudó turistavezető, ilyen ha-

vasi vezetők részére magyar nyelvű tanfolyamok rendezése a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslata értelmében társadalmi uton megkísérendő.

Az alföldi diákságnak Erdélyben való turistáskodását illetőleg, Elek Lajos volt debreczeni tanár nagyobb mozgalmat óhajt indítani. — Hasonlóképen Rombauer Emil brassói főreáliskolai igazgató a diák-turisták részére megfelelő diákothonok létesítését ajánlja. — Minthogy a tárgy rendkívül fontos, az osztály Csifó Salamon elnöklete alatt Incze Béni, Versényi György és dr. Nemes Győző tagokból álló bizottságot küld ki megfelelő tervezet kidolgozására.

A Csukáson építendő menedékházra nézve elfogadták a brassómegyei osztálynak előterjesztését, előbb azonban a kérdés minden részletébe az elnökség által előkészítendő.

A Világ-Panorámában erdélyi képeknek fölvétele iránt az elnökség tárgyalván a czéggel, erre nézve az a megállapodás történt, hogy egyelőre 100 fölvétel szereztessék be.

Végül tárgyalták az osztálynak tisztán turista alkotásokra vonatkozó f. évi költségelőirányzatát, melyet 15.000 korona összegben megállapítva terjesztene a központi választmány elé.

Ezzel még több apróbb ügy letárgyalása után a gyűlés este 8 órakor véget ért.

Az E. K. E. Brassóban.

Az E. K. E. brassómegyei osztálya január hó 18 án tartotta a brassói magyar Kaszinó helyiségében látogatott évi közgyűlését.

Zakariás János dr. elnök megnyitó beszédében rámutatott annak nagy jelentőségére, hogy az E. K. E. ez évi közgyűlését Brassóban tartja és kérte a tagokat, hogy tegyenek meg mindent arra, hogy Brassó város egész magyar társadalmá minél nagyobb érdeklődéssel és odaadással fogadja a közgyűlésre városunkba jövő vendégeinket.

Ezután felolvastattott az évi jelentés, mely az osztály mozgalmas életéről, élénk tevékenységéről számol be. A jelentés egész terjedelmében így hangzik:

Igen tisztelt Közgyűlés!

Örömmel és elégedetten, a kötelességteljesítés öntudatával tekintünk vissza az elmúlt évre; és annak eredményeit mérlegelve önbizalommal, szép reményekkel nézhetünk egyesületünk jövője elé.

Munkálkodásunkat siker kísérte, társadalmunk szerető érdeklődéssel vette körül egyesületünket.

A felébresztett érdeklődést fenntartani, sőt lehetőleg fokozni, a megnyert rokonszenvet megbecsülni és továbbra is megérdemelni, sőt mélyíteni: ez kell hogy a mi főiadatunk legyen a jövőre is és akkor egyesületünk hazarészünk és társadalmunk javára ezután is sikeresen munkálkodhat, s változatos társadalmi életünk bizonytalan hajóján a jói megválasztott és szigorúan megtartott uton más egyesületek körvonalait nem érintve, szépen haladhat előre.

Mult évi életünk történetét ezúttal részletesebben mondjuk el: nemcsak azért, mert van miről részletesen beszámolnunk, hanem és főleg azért, mert az eredmények igazolták, hogy helyesen munkálkodtunk és ép ezért okulásul is érdemes és hasznos e helyes munkálkodást összefoglalóan megrögzíteni, szemléltetni.

A mult évi közgyűlés által megállapított kirándulásokat — a köpeczi kirándulást kivéve — mind megtartottuk.

A köpeczi kirándulást május haváról — a mikorra a közgyűlés kitzúzte — elhalasztottuk őszire, más okokon kívül leginkább azért, mert a bányaigazgatótól nyert értesülés szerint ekkor már a kőszénbánya üzeme oly kismérvű, hogy megtekintésre sokkal kevésbé érdemes, mint ősszel, a mikor az teljes üzemben van.

Ősszel pedig a kolozsvári Mátyás-ünnepély és társadalmunk más oldalú erős elfoglaltsága miatt szintén el kellett halasztanunk e kirándulást. Annak tervét azonban nem ejtettük el és azt ez évi munkatervünkbe felvettük.

1. Kirándulásaink sorozatát a Pürkerez-Zajzonba rendezett kirándulással nyi tottuk meg, mely jelentős eseménynyé nőtte ki magát.

Külön vonaton, kocsikon és kerékpáron Brassóból mintegy 180-an vettek részt s a brassói kirándulókhöz a csángómagyar négyfalú egész értelmisége csatlakozott, a háromfalúnak pedig egész népe ünnepélyes fogadására sietett a kirándulóknak.

Az „E. K. E.“ jelzőlobogókkal díszített különvonatot a hosszúfalusi állomáson Lukács Károly községi jegyző — a lobogóval kivonult lakosság élén — szép beszéddel üdvözölte. Pürkerez község határán a község képviselőtestülete fogadta az E. K. E. kirándulóit, s a község örömét és üdvözlétét Giró Szász István közs. jegyző meleg szavakkal tolmácsolta.

Zajzonban a közös lakomán pedig, melyből bizony a „Concordia“ szűknek bizonyult termeiben, nem minden kirándulónak jutott; Semsey Aladár hétfalusi járási főszolgabíró és Fejér Gyula pürkerezzi lelkész tartottak lelkes üdvözlő beszédeket. Az üdvözlő beszédekre mindenütt az osztály elnöke felelt.

A pürkerezzi mészegetők érdekes képe, a gazdag csángó szöttek házi ipari kiállítás, melyen a kirándulók mintegy 400 kor. értékű árút nyomban meg is vettek és azonkívül sok megrendelést tettek, a népies viseletbe öltözött csángó legények és leányok sajátzerű ütemű „Boricza-táncza“, mindez lekötötte, gyönyörködtette a kirándulókat. Zajzon községében dr. Herrmann Antal vezetése alatt megtekintették a kirándulók a kies fekvésű szép fürdőhelyet. Oly élénkség, vidámság uralkodott e kis fürdőn, oly jelentőséget nyert általános és közgazdasági szempontból is e kirándulás, hogy Brassóvármegye főispánja, ki a kiránduláson szintén meleg érdeklődéssel vett részt, elismerő szavakkal éltette tartalmas felköszöntőjében az E. K. E. osztályt és vezetőségét, mire Krajcsovits Béla, osztályunk alelnöke, az E. K. E. nagy háliját fejezve ki, éltette gr. Lázár István főispánt.

E kirándulás dalt fakasztott Rozsondai, zajzoni lelkész költői lelkében, mely dalban a költő, a földműves ekéjével vont szép hasonlatban magas szárnyalással méltatja az E. K. E. tevékenységét.

2. Hasonlóan nagyjelentőségű volt osztályunknak Sepsiszentgyörgy-Sugásra rendezett kirándulása. E kirándulásnak jelentőségét az adta meg, hogy a központ e kirándulásunkra való tekintettel, ugyancsak arra az időre Sepsiszentgyörgyre hívta össze az E. K. E. közgyűlését.

Osztályunk tagjai testületileg jelestek meg 1902. jul. hó 20-án a vasuti állomáson, a központból érkező Feilitzsch Arthur br. elnök, Daniel Gábor budapesti osztályelnök, Sándor János székely kormánybiztos és a központi tisztikar üdvözlésére. Azután mintegy

hatvanan utaztak tovább Sepsiszentgyörgyre: lelkes hangulattal véve részt a honvédemlék megkoszoruzásán, a közgyűlésen, társas ebéden és sugási kiránduláson. Estére a társaság visszatért Brassóba, hogy itt megpihenjen és erőt merítsen a másnapra tervezett Nagykőhavasi kirándulásra.

3. És valóban alig pirkadt föl jul. 21-ének tiszta hajnala, az E. K. E. 35 kirándulója indult a Nagykőhavásra. E kiránduláson kolozsvári vendégeink csaknem mind résztvettek, így Papp Mihály nyug. csendőr-czredes, Radnóti Dezső főtitkár, Kovács Géza titkár, dr. Apáthy István egyet. tanár és neje, dr. Pataky Zoltán, dr. Főrök Arthur, dr. Ruzicska Béla és neje, Papp Márton és neje, Papp Kristóf, Schönberg Miksa stb. urak. Részt vett Poliány Zoltán dr. a fővárosi osztály érdemes titkára is és a háromszékmegyei osztály részéről dr. Bodor Tivadar ügyvéd és Bodor Géza esperes.

És e szép napokat fényesen zárta be a 21-én, a Bukarest szálló termében rendezett társas estélyünk, melyen részt vett Feilitzsch Arthur br. elnök is, s a melyen Brassó társadalmának színe-java jött össze osztozni az E. K. E. örömeiben. Ez estély hangulatának jellemzésére csak azt hozzuk föl, hogy kolozsvári vendégeinknek első dolguk az volt, hogy sürgönyileg bejelentették Kolozsvárt, hogy nem az éjjeli vonattal utaznak haza, a mint tervezték, hanem csak a reggelivel. Ez estélyen bemutatta Ürmössy Sándor festőművész Brassó vidékén festett gyönyörű tájképeit.

4. Rendkívül sikerült kirándulása volt osztályunknak a jul. 13-án a Csukásra rendezett kirándulás is, a melyen 40-en vettek részt városunk és a vidék társadalmából. Pompás időjárás kedvezett s mindvégig a legvidámabb hangulat uralkodott.

5. Igen sikerült volt a kiskirálykörepaturai kirándulás is aug. 3-án, a melyen 27-en vettek részt.

6. Megtartatott, rendkívül szerencsésen, tiszta szép időben a fásasztó és három napra rendezett bucecsi kirándulás is, melyen 13-an vettek részt, köztük Bodor Tivadar dr. Sepsiszentgyörgyről.

7. Szept. 29-én pedig 17 tagú társaság tartotta meg a krizbai várhegyre rendezett kirándulást, a melyet összekapcsoltunk a barcauifalusi fazekas házipar termékeinek megtekintésével, a melyből ez alkalomra a községházán kis kiállítást rendeztek.

Kirándulásaink sikere biztató jele annak, hogy társadalmunk kezdi megkedvelni, megszeretni a kirándulásokat és úgy hisszük és reményünk van arra, hogy hovatovább mind nagyobb és nagyobb kore társaságunknak vesz részt kirándulásainkon.

Hogy a tagokat erre még a tél folyamán is mintegy előkészítsük, a köztünk levő viszonyt bensőbbé tegyük és társaságunkat összehozzuk, egyesületünk ügyének megnyerjük, rendeztük a tél folyamán társas-estélyeinket. Ezeket mindig elintéztük választmányi ülés elé tartozó ügyeinket, beiktattuk a jelentkező új tagokat; volt egy egy humoros felolvasás a turistaság köréből, s azután vig. poharazás, dalolás, majd táncz mellett töltöttük az estélyt.

Ilyen estélyünk volt a mult évben jan. 9-én; fölolvastott Hollosy Andor: „Utazás Transvalba.“ Febr. 13-án, fölolvastott Lázár Lajos: a turistaság előnyeiről. Hollosy Andor tréfásan a turistaság hátrányairól. Márcz. 6-án fölolvastak váltakozva párbeszédként Delej Dezső és Hollóssy Andor. Azután fölolvastott Dömjén Zoltánné és decz. havában dr. Bodor Tivadarnak a „Bucecsi kirándulásról“ szóló leírását olvastuk föl.

E társas estélyeink élénkítették az egyesületet és nem engedték ellankadni az egyesület iránti érdeklődést, s talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy ez estélyeinknek köszönhetjük nyári kirándulásaink sikerét is, mert az összetartozás érzetének itt szőtt szálai hozták össze a kiránduló társaságokat is.

Sőt a társas estélyeinken uralkodó vidám, fesztelen hangulat vonzó erőt gyakorolt társadalmunkra. Nem egyleti tagok is sűrűn látogatták estélyeinket, mint vendégek: de legtöbbször egy vidékemen eltöltött estély után, mint egyleti tagok távoztak körünkől. Az élénk egyleti életnek tulajdonítjuk, hogy tagjaink száma ez évben is jelentékenyen gyarapodott.

Egyleti alapító, rendes és pártoló tagjaink száma 148.

Nem volt azonban olyan eredményes más oldalú tevékenységünk. Ezt nagyrészt anyagi erőink korlátoltságának tulajdonítjuk.

A tervezett csukási turista útak ez évben elkészültek. Azonban itt is még a Tészlatetőre utat kell készítenünk, a létező útak jó karban tartása pedig állandó gondoskodásunk tárgyát kell hogy képezze.

Mult évi költségvetésünkbe 350

koronát vettünk föl a Tészlán levő menedékház kibővítésére. Ez összeget azonban nem használtuk föl, mert a helyszínén tető tapasztalataink arról győztek meg, hogy turistasági szempontból e menedékház, mely eredetileg kordonház volt, nem fekszik jó helyen és annak egy kedvezőbb, inkább az útvonalba eső helyre való áthelyezése kívánatos. Ennek az áthelyezésnek és a szükséges kibővítésnek költsége azonban 600 kor. költséggel járt volna, a mire fedeztünk nem volt. Időközben a központi választmánytól hordozható, vasalkatrészekből összeállított menedékház tervét kaptuk meg, mely 1100 kor. ért. szállítatik a Csáky-féle prakfalvi gyár által. Erre való tekintettel mi egy ilyen új menedékház felállítását vettük tervbe a Csukás lábánál a „Bratoca“, általunk „Visszhang“ nyeregnek elnevezett helyen, a melynek felállításával elesne a Tészlátón levő menedékház kibővítésének és áthelyezésének szüksége. Kértük azért a központi választmányt, hogy szakértők által állapítsa meg, hogy az ajánlott menedékház elég erős és megfelelő lesz-e ily magaslaton, szélviharok között; s ha igen, kérjük részünkre a szükséges összeg folyósítását.

E részben a tek. központi választmánytól még végleges választ nem kaptunk. De tekintettel arra, hogy a tészlai menedékház kibővítésére fölajánlott, de föl nem használt összeg e célra részben fedezetet nyújt és a hátralevő összegre nézve a gyár bizonynyal elfogadja a részletfizetést, kilátásunk van arra, hogy ez év folyamán ez új menedékházat fölállíthatjuk.

Az Erzsébet-menedékházra nézve ez évben a Nagyköhavasra rendezett kiránduláson nem sikerült a kitűzött célnak megfelelő menedékház fölállítására alkalmas helyet találnunk és így e kérdés megoldása a jövő föladatát kell hogy képezze.

A krizbai kirándulás előkészítésekor értesültünk, hogy a Várhegyen levő várom, minthogy előtte egy átmászhatlan mély szakadék van, megközelíthetlen. E festői pontot megközelíthetővé tenni és turistáinkra nézve az onnan kínálkozó páratlan kilátást lehetővé tenni, osztályunk köteletségének ismertük és azért a választmány és közgyűlés utólagos jóváhagyása reményében 50 kor. költséggel a szakadékot áthidalattuk.

Osztályunk körében már ismételtlen igyekeztünk a kerékpárosztályt is fölvirágoztatni. Az elmúlt évben Preiszner

Péter osztályelnök úr vezetése alatt már a kerékpárosztály is működött. Részt vett 11 taggal a pürkeresz-zajzoni kiránduláson és többi kirándulásainkon is mindig volt velünk 1—2 kerékpáros kiránduló. Gróf Lázár István ez osztály rendelkezésére bocsátott egy használt byciklit, melyet kijavítottunk és tanuló tagjaink rendelkezésére áll a javító szekrényvel együtt.

Estélyeinken kívül, a tüzetes megvitátást igénylő kérdésekben rendes választmányi üléseket is tartottunk. Hozott határozataink közül kiemeljük, hogy kirándulásaink hirdetésére a központi választmánytól E. K. E. jelző lobogókat kértünk és kaptunk. Rombauer Emil főigazgató indítványára, a diákkirándulók elhelyezésére alkalmas helyek felszerelésére kértük a központi választmányt. Fölkérésünkre Ürmössy Sándor festőművész megfestette osztályunk E. K. E. alkotásait. E szép festmények megszerzése és esetleg képes levelezőlapok készítésére való fölhasználása folyamatban van. Tervbe vettük egy fényképező gép beszerzését is. A kopenhágai turistaegylettel állandó összeköttetésünk van közleményeink kicserélésével.

Osztályunk tevékenységét első sorban a turistaság és azzal szorosan kapcsolatos ügyek fölkarolására terjesztette ki, a mi főleg a mi sajátos közéleti és társadalmi viszonyaink között kétszeresen indokoltnak látszott.

A sepsiszentgyörgyi egyetemes közgyűlésen a választmány határozata alapján meghívtuk az egyesületet, hogy a jövő évi közgyűlését tartsa városunkban. E meghívásunkat a közgyűlés egy hangulag és örömmel elfogadta.

A most kezdődő új egyleti évben tehát reánk nagy föladat vár.

Hogy e föladatnak becsülettel megfeleljünk, hogy bizonyosságot tegyünk arról, hogy egyesületünk is, mint társadalmunk egyik munkása, örüllői hivatását lelkes és odaadó munkássággal tölti be, ennek kell tanúbizonyságát adnunk.

E föladatot csak úgy teljesíthetjük, ha vállvetve, egyesült erővel teljesítjük mindannyian az egyesület iránti kötelelségeinket.

Jelentésünket bezárva, erre kérjük a közgyűlés minden tagját egyesületünk, társadalmunk és a hazafias ügy érdekében és nevében, és hisszük, hogy kérésünk visszhangra talál.

Orbán Ferenc indítványára az elnökségnek jegyzőkönyvi köszöne-

tet szavazott a közgyűlés. *Förder* Sándor alelnök a számvizsgáló bizottság nevében előterjesztette a pénztár állásáról szóló jelentést és indítványozta, hogy *Hollósy* Andor pénztárosnak jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék. — A közgyűlés a felmentvényt a pénztárosnak megadta és neki fáradozásáért köszönetet mondott, továbbá *Orbán* Ferencz indítványára kimondotta, hogy jövőre vagyommérleg is készíttessék.

Ugyancsak *Förder* Sándor alelnök előterjeszti a jövő évi költségvetési előirányzatot. Ennek alapján a közgyűlés kimondja, hogy a Kis-Királykő és Krepetura közötti turista-út kiépítését sürgős szükségnek tartja, erre a központ részéről 400 korona folyósítást kéri, de mert ez út a község és az érdekeltektől erdőtulajdonosoknak is javára szolgál, *Werzár* István indítványára kimondja a közgyűlés, hogy az érdekelteket is fölkeri a költségekhez való hozzájárulásra.

A költségvetés teteleit is elfogadta a közgyűlés és ez alapon a központtól összesen 761 korona 20 fillér költség folyósítást kéri az osztály.

Azonkívül a Csukás lábánál is menedékház fölállítását tervezi, a mely célra már 350 korona rendelkezésre áll; és foglalkozik az osztály a Nagykőhavason feállítandó Erzsébet-menedékház tervével is.

Előterjesztetett az 1903. évi kirándulási tervezet, melynek legfőbb része az augusztus hó 30-án tartani óhajtott E. K. E. közgyűlés programja.

Delej Dezső eltávozott titkár helyébe — kinek a közgyűlés buzgó fáradozásaiért jkvi köszönetet szavazott — egyhangulag dr. *Bokor* János realisk. tanár választatott titkárrá. Új választmányi tagokká pedig *Védffy* Győző posta- és távirdufelügyelő és *Pawelka* Albert kir. aljárásbíró választattak meg. Új tagokul dr. *Kovácsy* Dénes, dr. *Lengyel* Miklós és *Kölcze* Károly ügyvédjelöltek vétettek föl, mire elnök, kérve a tagok további buzgó köz-

remüködését, a közgyűlést berekesztette.

A központtól a következő üdvözlő távirat érkezett:

Közgyűlésük alkalmából fogadják központunk legmelegebb üdvözlését. Osztályuk czéltudatos és lelkes működését támogatni mindenkor kedves kötelességünk lesz. Előre a megkezdett úton, kitartással és soha sem lankadva! Az Erdélyi Kárpát-Egyesület nevében: Br. *Feilitzsch* elnök, *Radnóti* főtitkár.

Egy lelkes E. K. E.-tag jubileuma. Brassóban a szépen virágzó és fejlődő brassóvármegyei E. K. E.-osztálynak egyik igen lelkes tagja: özv. *Dömjén* Zoltánné most ünnepelte 20 éves hivatali szolgálatának jubileumát, mely alkalommal tisztelői meleg óvációban részesítették. Az E. K. E. elnöksége is megemlékezvén az egyesület buzgó tagjáról, táviratban üdvözölte *Dömjén*né, aki meleghangú távirattal válaszolt, mely így hangzik:

Boldog örömmel, hálás szívvvel köszönöm drágamegemlékezését az én szeretett egyesületemnek.

*Dömjén*né

E. K. E.-Székely-Társaság

(Ügyrend.)

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület alapszabályainak 16. §-a értelmében az E. K. E. székely ügyeinek irányítására és vezetésére „E. K. E.-Székely-Társaság” czimvel külön szakosztály alakult, melynek ügyrendje a következő:

1. A szakosztálynak neve: „E. K. E.-Székely-Társaság.” Székhelye: Kolozsvár. Pecsétje: az E. K. E. pecsétje a szakosztály köriratával.

2. Célja az E. K. E. kebelében felmerülő minden olyan ügyben, mely a székelység közművelődési, közgazdasági, ipari és nemzeti érdekeit érinti, az E. K. E. választmányának megbízása alapján véleményt mondani, hozzáutalt határozatokat végrehajtani és általában a székelység érdekében megindított minden mozgalomban részt venni és a székely ügyekben javaslatokat tenni.

3. E cél elérésére az anyagi eszközöket a szakosztály részint maga gyűjti össze, részint az E. K. E. költségvetésében történik erről gondoskodás.

4. A szakosztály az E. K. E. rendes székely tagjaiból alakúl, magát kiegészítvén a Kolozsvárt lakó székelyek közül választandó kültagokkal.

5. A tisztikar áll egy osztályelnökből, egy osztályalelnökből, egy osztálytitkárból és egy jegyzőből. A tisztikar mellé az ügyek intézésére az osztály közgyűlése a tagok arányához képest igazgatósági tagokat választ.

6. Az igazgatóság feladata a tisztikar által előkészített ügyeket tárgyalni, azok felett határozatot hozni és a tisztikar működését irányítani.

7. Az igazgatóság havonként és szükség esetében többször is gyűlést tart, melyre a tagok személyenként hivandók meg.

8. Minden évben a szükséghez képest több, azonban legalább egy közgyűlés hivandó össze, melyen az igazgatóság által ide utalt ügyek intézendők el.

9. Az E. K. E. központi tisztikara az igazgatóságnak hivatalból tagja, a gyűlésekre azonban csak egy meghívóval hivandó meg.

10. Az elnök a gyűlések vezetője, képviseli a társaságot a központi választmányban és a gyűlések összehívása iránt intézkedik. A társaság kiadványait a titkárral együtt aláírja.

11. Az alelnök az elnököt akadályoztatása esetén helyettesíti.

12. A titkár nyilvántartja a társaság tagjai névsorát, fogalmazza az összes iratokat, kezeli a társaság iratait és őrzi annak pecsétjét és gondoskodik a határozatok végrehajtásáról. A kiadványokat az elnökkel együtt aláírja és a gyűléseket az elnök intézkedésére összehívja.

13. A jegyző vezeti a gyűlések jegyzőkönyveit és a titkárt működésében támogatja.

14. A rendes tagok az igazgatóságnak és tisztikarnak választó és választható tagja; a külső tagok ellenben az igazgatósági gyűléseken csak mint vendégek jelenhetnek meg és csak a közgyűléseken van szavazati joguk.

15. A társaság határozatait az E. K. E. központi választmánya felülvizsgálja és a mennyiben az alapszabályokkal nem ellenkezik, végrehajtását engedélyezi.

16. A társaság írásbeli ügyeit az E. K. E. központi irodája végzi az osztály titkár közbejöttével.

17. Ez ügyrend jóváhagyás végett

az E. K. E. központi választmányához felterjesztendő.

Kelt a Székely-Társaságnak 1902. jan. 12-én tartott üléséből.

Orbók Mór,
id. elnök.

Kovács Géza,
id. titkár.

Jóváhagyjuk:

Kolozsvárt, 1903. február 28-án.

(P. H.)

Hangay Oktáv,
alelnök.

Radnóti Dezső,
főtítkár.

Az E. K. E. Székely Társaság első ülése.

Az E. K. E. Székely Társaság első gyűlését ez évi márczius 3-án tartotta meg. Jelen voltak: *Orbók Mór* igazgató, *Pap Mihály* ny. csendőrezredes, *Pál István* kanonok, *Ince Gerő* táblabíró, *Csifó Salamon* unitárius egyházkerületi titkár, *Pálffy Márton* tanár, *Kovács Géza* ptfőtiszt. A központi választmány képviselőcégben *Merza Gyula* főpénztáros és *Radnóti Dezső* főtítkár.

Elnökölt *Orbók Mór*, jegyzett *Pálffy Márton*.

Orbók Mór jelenti, hogy a központi választmány jóváhagyta a Székely Társaság ügyrendjét és a társaság vezetésével őt bízta meg. E minőségében üdvözlö a megjelenteket és kéri, hogy támogassák őt abban a munkában, melyet a Székelység érdekében a társaság élén kifejtetni óhajt. Egyben jelzi, hogy a társaság titkárául a központ *Kovács Géza* ptfőtisztet választotta meg, a ki egyszersmind az előadói teendőket is végzi.

A gyűlés örvendetes tudomásul veszi az elnök előterjesztéseit és kimondja, hogy az E. K. E. Székely Társaságot a központ által jóváhagyott ügyrend értelmében megalakítottának tekinti.

Elnök felolvassa az ügyrend értelmében választandó tisztviselőkre vonatkozó előértekezleti jelölést. — Ennek alapján a közgyűlés megválasztja egyhangu felkiáltással alelnöknek *Ince Gerőt*, jegyzőnek *Pálffy Márton*t, igazgatósági tagoknak: *Pap Mihály*, *Pál István*, *Csifó Salamon*, *Kozma Ferenc*, *Gidófalvy István* dr., *Gyöngyössy Béla*, *Kelemen Lajos*, *Pákei Lajos*, *Nagy Károly*, *Sipos Albert*, *Pálós Albert*, *Fekete Gábor*, *Török Imre* dr., *Deák Zsigmond*, *Bartók György*, *Ince Béni*, *Kolozsvári Sándor* dr. és *Nyiredy Géza* E. K. E. rendes tagokat, felhatalmazván az igazgatóságot, hogy az ér-

deklódás arányához képest magát időközönként kiegyésítse.

A kültagokra vonatkozólag elnök azt a javaslatot terjeszti a közgyűlés elé, hogy minden tag állítsa össze székely ismerősei névsorát és adja át a társaság titkáranak, a ki a tagokról törzskönyvet fog vezetni. — A közgyűlés a javaslat értelmében határoz, azonban már most is megjelöli azokat, a kiket mint kültagokat az igazgatósági gyűlésekre meghívni óhajt és pedig: Kis Sándor, Gál Kelemen, Szekeres József dr., Boros György, Zsögön Béla dr., Balázs Ferencz dr., György János dr., Seprődi János, Vas Domokos, Belle László, Nagy Lajos, Nagy Zoltán dr., Péterfi Dénes, Gálfi Lőrincz, Endes Miklós, Jancsó Árpád, Nagy Kálmán, Bodor Lajos, Boeskor Mihály, ifj. Boeskor Mihály, Sipos Gábor dr., Veres Vilmos dr., Benkő Mihály, Szacsavay Dénes, Mihály József, Gyárfás Benedek.

Előadó jelenti, hogy Gyergyóalfalu, Gyergyószárhegy, Gyergyószentmiklós községek és Csikszereda város népkönyvtárak kieszközölését kéri a földmivelésügyi m. kir. Miniszter urtól. — A közgyűlés megállapítván azt, hogy a kérvények törvényhatóságilag jóváhagyattak, javaslatba hozza a központi választmánynak, hogy a kérvényeket pártólól terjessze fel a földmivelési m. kir. miniszter urhoz.

Előadó bemutatja a papolczi és gyergyóditrói E. K. E. népkörök megalkulásáról szóló jegyzőkönyveket, illetve jelentéseket. — A közgyűlés örvendetes tudomásul veszi a jelentéseket és javasolja a központnak, hogy a bemutatott körü ügyrendeket hagyja jóvá.

Előadó jelenti, hogy a székelykeresztúri községi jegyző a könyvtár kezelésével megbízott E. K. E. népkört véglegesen nem alakította meg, mert a községben épen most alakult meg a gazdakör. Kérdést intéz, vajjon nem lehetne-e a két kört egyesíteni? — A társaság a két kör egyesítését elvileg nem ellenzi, azonban kimondja, hogy a kör nevében az E. K. E. jelzés feltétlenül benne legyen. Az egyesítés után megállapítandó ügyrend további felülvizsgálás végett felterjesztendő az egyesülethez, illetve a szakosztályhoz.

Marosvásárhelyi polgármestere a marosvásárhelyi székely játék- és faárugyárat újjászervezni óhajtván, részvénytársaságot alakított és kéri a Székely

Társaságot, hogy részvényeire aláírókat gyűjtsön. A közgyűlés a felhívást a lapokban ismerteti és felhívja a hazafias vállalatra a közönség figyelmét.

A marosvásárhelyi Székely Társaság az iskolai kirándulásokat a Székelyföld felé óhajtaná irányítani. E czézből több kirándulási programot állított össze és szétküldötte az iskoláknak, a testvértársaságokat pedig felkéri, hogy hatáskörükben ennek érdekében szintén mozgalmat indítani sziveskedjenek. A közgyűlés a tárgyat igen fontosnak nyilvánítja és kimondja, hogy azt legközelebbi gyűlésén újból tárgyalja. E czézből, hogy a kérdést a helyi iskolai igazgatókkal is megismertesse, elhatározza, hogy a gyűlésre azok is meghívassanak.

A székelyföldi ásványvizutalajdonosok beküldték ásványvizeik prospektusait és kéri, hogy a Társaság ez ásványvizeknek Kolozsvárt forgalmat csinálni sziveskedjék. A társaság figyelmét nem fogja elkerülni, hogy adandó alkalmakkor a székelyföldi ásványvizeknek propagandát csináljon. A prospektusokat az E. K. E. muzeum balneológiai osztályába helyezi el.

A földmivelésügyi miniszter megküldi a tusnádi Székely-kongresszus naplóját. A társaság köszönettel fogadja és felkéri a miniszter urat, hogy ha lehetséges, még több példányt küldeni sziveskedjék.

Hankó Vilmos jelenti, hogy a székelyföldi fürdőkről a székely kormánybiztos támogatásával új munkát ad ki. Kéri, hogy e munka részére, az E. K. E. tulajdonában levő klisek közül a megfelelőket átengedni és a munkának 1000 példányát bizományba átvenni sziveskedjék az egyesület. A társaság javasolja a központnak, hogy a kérést teljesítse azzal a feltétellel, hogy az egyesület támogatása a könyv czimlapján kifejeztessék.

A budapesti Székely Kör kéri, hogy részére az egyesület folyóirata díjtalanul küldessék meg. — A társaság nem ajánlja a kérés teljesítését, minthogy a kör kaszinói jellegű és minthogy ezzel más ilyen köröknek is alkalmat adnának hasonló kérésekre.

A marosvásárhelyi Székely társaság ajánlja, hogy a társaság Sassi Nagy Lajos művét és a sepsiszentgyörgyi Székely Társaság, hogy Csulak Lajos „Gobáságok“ cz. művét rendelje meg. — A társaság ajánlja a központnak, hogy a könyvtár részére egy-egy példányban mindkét munka megrendeltessék.

A marosvásárhelyi Székely Társaság kéri a társaságot, hogy a székelységre vonatkozó kiadványokat könyvtára részére küldje meg. — A társaság ajánlatba hozza a székely kiadványok megküldését.

A marosvásárhelyi Székely Társaság a testvértársaság figyelmébe ajánlja az Orsz. munkás és cselédpénztár ügyét. A társaság megismerni óhajtván az új intézményt, felkéri Csifó Salamon igazgatósi tagot, hogy egy legközelebbi gyűlésen annak alapszabályait ismeresse.

Pál István kanonok felhívja a társaság figyelmét a Kolozsvárt lakó székely cselédekre és kéri, hogy a társaság a székely cselédoktatást is vegye fel programjába. A társaság a kérdést rendkívül fontosnak tartja és megbizva az elnökséget, hogy e tárgyban az iskolaigazgatóságokkal érintkezzék.

Az E. K. E.-múzeum ügyében.

Hivatalosan felszólítottak, hogy véleményt mondjak az E. K. E.-múzeum ügyében egy kolozsvári lap május 2-iki számában megjelent közleményére. E felszólításnak kívánok a következőkben eleget tenni, a lehető legrövidebben s csak a múzeumi és néprajzi dolgokra szorítkozva.

Feltétlenül szükséges, hogy az E. K. E., a mely megteremtette ezt a múzeumot, irodát tartson a múzeum épületben. Minthogy az E. K. E.-nek senki sem ad pénzt arra, hogy egész külön múzeumi irodát rendezzen be és külön múzeumi személyzetet tartson, nem tehet egyebet, minthogy e múzeum összes ügyeit, az egész ügykezelést, felügyelést, tisztántartást, kalauzolást, reprezentálást központi irodájának aránytalanul kevés személyzetével láttassa el. Ez a személyzet ezt meg is teszi kifogástalanul és minden külön díjazás nélkül. De csak úgy teheti, ha állandóan a múzeum épületében van. Ez tehát a múzeum elsőrendű érdeke. Ennek nem mond ellen a szerződés, nem is mondhat, mert az olyan képtelenség volna, a melyet nemcsak az E. K. E., de a másik szerződő fél, a város sem követhetett volna el.

A városi közönség hivatott és illetékes hivatalos képviselői a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak is a múzeum anyaga, berendezése és kezelése dolgában. Különb, ha másképen cselekednek vala, abderitáknak tűnnének fel a szakemberek előtt.

Az E. K. E. múzeuma az idegenre nézve már most is az erdélyi részeknek legérdekesebb specialis látványossága. Ezt a múzeumot majdnem kizárólag az E. K. E. központi szervezete teremtette meg, majdnem példátlanul rövid idő alatt és aránylag szerény eszközökkel; ezen eszközöket is a maga leleményével és némileg csakugyan erőszakolt munkásságával teremtette elő. Forszirozni kellett a munkát, hogy a Mátyás-szobor leleplezése alkalmára meg lehessen nyitni a múzeumot, mert e megnyitás a nagy nemzeti ünnepnek a szoborral egyenlő jelentőségű mozzanata volt. Ezt persze csak a jövőben fogják belátni azok, a kik nem szakemberek. A gyűjtés és rendezés a legilletékesebb két ember műve volt; a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának egy másután két vezetője: Dr. Jankó János és Dr. Semayer Vilibáld, legjobb tudásuk szerint a legsikeresebben oldották meg e feladatot. Az elhelyezés, a kénytelen hamar munka mellett is, olyan helyes és szakszerű, a milyen a jelenlegi körülmények között lehetséges. A további gyűjtéshez pénz kell. Az E. K. E. csak nagy erőfeszítéssel bírta olyan hirtelen megteremteni ezt az értékes és gazdag gyűjteményt. Kötelessége elébb teljesen rendezni a nagy nemzeti kulturalkotás, a múzeum által kimerített anyagi erejét. Addig nem volna szabad egy lépést sem tennie. Mert az E. K. E. ereje a múzeumnak is egyedüli ereje. Különb, mellékesen megjegyezve, a további gyűjtésnek már az is útját állja, hogy több tárgyat alig lehetne észszerűen elhelyezni a mostani helyiségekben. Már így is kiszorultak rendkívül jelentős látványosságok, a melyek a múzeum szenzá-

ciói lehetnének, pl. a nagyszebeni vásár.

A tudományos feldolgozásról laikussal alig lehet beszélni. Azt mondhatnám, hogy még nem igen érkezett el az ideje a feldolgozásnak, nemcsak azért, mert a gyűjtemény csakugyan még távolról sem teljes. Mert teljes nem lehet soha. Pedig aránylag, a maga körét és programját tekintve, már most is, bölesőkorában, teljesebb, mint sok régi híres gyűjtemény, teljesebb, mint a M. N. Múzeum néprajzi osztálya a maga 100 nál több helyiségeivel. A néprajzi anyag *tudományos* feldolgozása, a milyen egyszerűnek látszik tárgyainál fogva, olyan komplikált tényleg. De hát a kíváncsi gyöngébbek kedvéért elárulhatom, hogy igenis történt és történik tudományos feldolgozás. Már az első tájékoztató képes kalauz, ha nem lehetett is tudományos czélú, de kétségtelenül csak az készíthette, aki az anyag fölött tudományosan uralkodott. Jórészt a múzeumi anyag alapján készültek és készülnek a következő tanulmányok: Stripszky Hiador: Az erdélyi régi halászatról (Ethnographia), Szinte Gábor: Az ősi székely házbereendezésről (Erdély, 1903), Gyalui Farkas: A primitív oláh szentképekről (Erdély, 1903), Herrmann Antal: A szárnrovásról, Semayer Vilibáld dr.: A múzeum ismertetése (Vasárnapi Ujság), Téglás Gábor: A múzeum magasztaló ismertetése (Hunyadmegyei történeti stb. társaság). Szádeczky Lajos: Ismertetés (Erdélyi Múzeum). Békéssy Károly: Brandenburgi Katalin szoknyájáról (Erdély, 1902), Herrmann Antal: A múzeum tudományos ismertetése a külföldi szakkörök részére (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn). Különben talán némi indiszkréciót követek el, hogy készülők munkákról adok hirt. Igaz, hogy az E. K. E. nem tart különégyént a múzeumban arra, hogy azt tudományosan feldolgozza. De az alkalmazottak első feladata úgysis az adminisztráció volna. A múzeum nyitva áll a közönség részére; szak-

emberek kész előzékenységre talál-
nak ottan, a ki dolgozni akar, azt
a legteljesebb mértékben hajlandók
támogatni. Dolgoznak is, de talán
nem nagy dobbal. Tudományos
kincs és lomtár közt nagy a kü-
lönbség; de még sincs mindenkinek
szeme ahhoz, hogy megkülönböz-
tesse. Mert vannak, kik a múzeu-
mot panoptikumnak nézik és vizont.

Hogy az egyetem kebelében in-
tézkedés történt arra nézve, hogy
az E. K. E. kötelessége a tudomány
érdekében teljesíttessék, arról én
nem tudok semmit. Pedig mint a ko-
lozsvári egyetemen (és egész Ma-
gyarországon) öt év óta a nép-
rajzi egyetem docensének talán
nem is kellene erről tudomással bir-
nom, ámbár az utolsó időben aka-
dályozva voltam, hogy előadásokat
tartsak.

Ki az E. K. E.-t gyöngíti, az az
E. K. E. múzeumot gyöngíti. És az
ellenem is támad, a kinek szintén volt
némi közöm az E. K. E.-múzeum ke-
lterkezéséhez.

Kolozsvárt, 1903. május hó 2-án.

Dr. Herrmann Antal,

az E. K. E. néprajzi alelnöke, a ko-
lozsvári egyetemen a néprajz ma-
gántanára, az „Ethnologische Mit-
teilungen aus Ungarn“ kiadó szer-
kesztője, a magyar néprajzi társa-
ság titkára, a nemzetközi cigány
tudós társaság ügyvivője, a nemzet-
közi közép- és keletázsiai bizottság
tagja, több külföldi anthropologus
stb. társaság választott tagja stb.

A mult évi közgyűlés visszhangja.

Még a mult évben vettük kézhez
Papp Ragány János czepléd-berczei
földbirtokos levelét, melyben az E.
K. E.-nek napról-napra megnyilvá-
nuló tevékenységeért és sikereiért
üdvözetét küldi. A messze távolból
jövő levél oly melegen és elismer-
őleg nyilatkozik az E. K. E.-ről,
hogy annak közlésével a jó ügynek
vélfünk szolgálatot tehetni. A levél
így hangzik:

A mostani téli idők kellemes szóra-

kozásául elővettem az Erdély fűzeteit, hogy egyesületünk üdvös működéséről tájékozást szerezzek. Br. Feilitzsch Arthurnak a szentgyörgyi közgyűlést megnyitó elnöki beszéde, a magyar haza javára, dicsőségére, a közgazdaság előhaladására, gazdagodására irányuló nemes hévvel, a hazaszeretet lángjával, ihletével tartott előadása, buzdítása, alkalmas minden magyar honfi szívében a talán csak lappangó szikrát lángra gyújtani, s az általa kijelölt téren tehetsége szerinti tevékenységre fordítani.

A Budapesten tartott osztály gyűlésen pedig a titkári jelentés, egyesületünk olymervü előhaladottságát tünteti fel, hogy nem tudom elhallgatni a feletti kellemes, hogy ne mondjam hálás érzületemet, azért a tevékenységért, melyet a titkári hivatal kifejtett.

Az ily szép irányú, Magyarország erdélyi részének érczekben, erdőkben, hegyekben, patakokban, gyógyforrásokban gazdag helyeinek megismertetésével is, az egészséges magyar nemzet erősödése és gazdagodására irányult nemes törekvés nem szorult dicsőre, a haza szeretetre és annyi megpróbáltatások közt vergődő hazánk népeinek boldogítására ily módon is hatni törekvésnek jutalma azon öntudatban van, hogy jót cselekedtünk s ha mégis e sorokban kifejezést adok annak, hogy örömmel hozzá járulok azon tetszéshez és helyesléshez, melylyel a közgyűlés működésüket fogadta, természet azon meggyőződéssel, hogy e méltó elismeréssel, egy kis részecskével hozzá járulok szép törekvéseik edzéséhez, buzdításához, munkakedvükhöz, melyhez a jó Isten segedelmét és jó szerencsét kívánva, honfiai szeretettel, tagtársi tisztelettel vagyok

Czeglédberczel 1902. stb.

Papp Ragány János.

Kolozsvár idegenforgalma.

Kolozsvár városa az idegen forgalom emelése végett saját kebelében Fekete Nagy Béla városi tanácsos elnöklésével idegen forgalmi bizottságot alakított, mely márcz. havában alakult meg. Az E. K. E.-t e bizottságban Feilitzsch Arthur br. orsz. képvis. elnök, Hanga y Oktáv al. elnök, Radnóti Dezső főtitkár és Kovács Géza titkár képviselik. A város részéről mint városi törvényhatósági bizottsági tag ki van küldve Mertz a Gyula E. K. E. főpénztáros is, aki a bizottság elé a következő indítványokat terjesztette:

A Kolozsvár idegenforgalmának emelésére irányuló intézkedések:

1. Az Államvasutak menetjegyirodája vagy annak fiiláleja a város központjába visszahelyezendő.

2. A Bánffy-Hunyad és Apahida felől érkező vonatok utasai számára alkalmas állomásokon a vasuti kocsikban képes reklámlapok osztandók ki, melyek a legszükségesebb tudnivalókon kívül a kolozsvári vonatok érkezésének és indulásának idejét, két vonat indulás közti idő eltöltésének a beosztását, a színházi műsort, a szállók és a bérkocsisok tarifáját röviden és praktikuson ismertetné.

3. Minden szállótulajdonos fölkérendő volna, hogy miként külföldön szokás, minden érkező idegen egy a városi látnivaiók és a környékre teendő kirándulások programját szobájának asztalán ott találja saját vállalatának a reklámjával együtt.

4. A pinceszér czédulák is városi reklámmul fölhasználandók.

5. Bérkocsi tarifának a kirándulásokra való szabályszerű megállapítása czéljából a bérkocsisok társulata saját érdekében is fölhívandó volna, hogy megfelelő javaslatot terjeszzen a városi tanácshoz.

6. A központban újra föllállítandó vasuti menetjegy- és tudakozó irodával kapcsolatosan házi- és népipari czikkek-ből állandó árubazár rendezendő.

7. A téli idényben a rövid napok kellemes eltöltése czéljából nagyobb kiránduló társaságok előre való bejelentése esetére vetített képekkel illusztrált erdélyi vonatkozású népszerű előadások rendezendők az Egyetem, az Erd. Irod. társaság, Közegészségügyi Egyesület, az E. K. E. bevonásával, d. u. 5—6 óra közti időben. Nyáron ezt kirándulás pótolná.

8. Az idegen forgalmi propaganda nyomtatvány költségeiről évről-évre gondoskodni kell.

KIRÁNDULÁSI PROGRAMMOK.

1. Kirándulások Kolozsvárról az ország rész különböző vidékeire.

Megkezdjük az ország részünkben tehető kirándulások programjának közlését. Felkérjük t. tagjainkat, hogy a bejárt helyekről hasonló összeállításban ilyen program tervezeteket beküldeni sziveskedjenek.

1. *Besztercze-Radna-Borberek-Ünőkö.*

(Háromnapos kirándulás.)

1-ső nap Kolozsvárról ind. d. e. 7 órákor a Szamosvölgyi vasúton Beszterczére. Ide érkezés déli 12 órákor. A Sahling vendéglőben ebéd. A város megtekintése.

D. u. 2 órákor indulás Radna-Borberekre. Ide érkezés 1 órákor. Meghálás.

2-ik nap reggel megtekintése a fürdőnek és 6 órákor indulás lovakon az Ünőköre. Visszatérés innen d. u. 3 órákor. A fürdőben 8 órákor vacsora és részint itt, részint Ó-Radnán meghálás.

3-ik nap reggel 4 órákor visszatérés Beszterczére. Ide érkezés 11 órákor. Ebéd és 1 órákor a Szamosvölgyi vasúton Kolozsvárra indulás és ide érkezés d. u. 6 órákor.

2. *Brassó-Előpatak-Tusnád Szent-Annató-Büdös.*

(Négynapos kirándulás.)

1-ső nap indulás Kolozsvárról 6 óra 11 perczkor reggel. Érkezés d. u. 2 óra 9 perczkor Brassóba. Ebéd a vasuti vendéglőben. Pihenés után indulás kocsikon Előpatakra. Érkezés ide d. u. 5 órákor. A fürdő megtekintése. Meghálás.

2-ik nap reggel 5 órákor indulás kocsikon. Érkezés S.-Szent-Györgyre reggel 6 órákor. Reggelizés. Tovább utazás Málnásra. Ide érkezés $\frac{1}{2}$ 9 órákor. A fürdő megtekintése, fürdés. Déli 12 órákor ebéd. Tovább utazás Tusnád felé d. u. 1 órákor. Érkezés ide d. u. 4 órákor. A fürdő megtekintése, meghálás.

3-ik nap reggel 4 órákor indulás gyalog a Szent-Anna tóhoz. Megérkezés ide 8 órákor. Reggelizés. A vidék megtekintése: torjai büdös, Bálványosvár stb. Ebéd a bálványosfürdői fürdőben. Visszatérés d. u. 5 órákor Sepsi-Szent-györgyre. Itt vacsora és meghálás.

4-ik nap 6 óra 36 perczkor indulás Brassóba vasuton. Megérkezés ide 8 óra 20 perczkor. Brassó város megtekintése, reggelizés. Ebéd d. u. 1 órákor a vasuti állomásnál. Visszaindulás Kolozsvárra d. u. 2 óra 45 perczkor.

3. *Hideg-Szamos-Rekető.*

(Egy napos kirándulás.)

1-ső nap reggel 4 órákor indulás kocsin $\frac{1}{2}$ 5 órákor. Érkezés Hideg-Szamosra d. e. $\frac{1}{2}$ 7 órákor.

2. D. e. $\frac{1}{2}$ 9 órákor indulás innét és érkezés Reketőra $\frac{1}{2}$ 12 órákor. Kirándulások a Demeter völgybe, Béli sziklához stb. Visszatérés d. u. $\frac{1}{2}$ 4 órákor. Reketőban turista ebéd. Este 7 órákor visszaindulás és 8 órákor Kolozsvárra érkezés.

4. *Hideg-Szamos-Rekető-Dobrin-havas.*

(Két napos kirándulás.)

A kirándulás első napja a 3. pont szerint foly le.

2-ik nap d. e. 4 órákor indulás gyalog Dobrinba. Érkezés ide 7 órákor. Itt időzés 9 óráig. Ekkor visszatérés Reketőba. Itt ebéd és d. u. 3 órákor viszsza utazás Kolozsvárra. Ide érkezés $\frac{1}{2}$ 7 órákor.

5. *Hideg-Szamos-Rekető-Dobrin-Valeamare-Topánfalva-Abrudbánya-De-tonata-Verespatak-Zalatna-Gyulafehérvár.*

(Négy napos kirándulás.)

E kirándulás 1-ső és 2-ik napja a 3. és 4. pont szerint foly le.

3-ik nap d. e. 9 órákor indulás Dobrinból lóháton a Valea Mare völgyén le Topánfalvaig és onnét Abrudbányaig. Érkezés ide $\frac{1}{2}$ 8 órákor. Útközben ebéd a Valea marei erdőóri lakban.

4-ik nap d. e. 8 órákor kirándulás a Detonatahoz és Verespatakra. Este Abrudbányán meghálás.

5-ik nap indulás Abrudbányáról reggel 5 órákor. Érkezés Zalatnára 6 órákor. A város megtekintése. 10 órákor tovább. Érkezés Gyulafehérvárra 3 órákor. A város megtekintése. Este 7 órákor Kolozsvárra indulás. Ide érkezés 11 órákor.

6. *Gyulafehérvár Zalatna-Abrudbánya-Verespatak-De-tonata.*

(Három napos kirándulás.)

1-ső nap indulás 6 ó. 11 perczkor vasuton. Érkezés Gyulafehérvárra $\frac{1}{2}$ 10 órákor. Innen azonnal kocsikon tovább utazás. Érkezés Zalatnára 2 órákor. Ebéd. D. u. 3 órákor tovább utazás. Érkezés Abrudbányára 7 órákor. Vacsora. Meghálás.

2-ik nap reggel 4 órákor indulás Verespatakra és innen a Detonatahoz. Egész nap itt időzés. Este Abrudbányára visszatérés.

3-ik nap hajnalban Iovakon visszatérés Topánfalva-Valea-Mare-Dobrin-Rekető-felé Kolozsvárra.

7. Maros-Ujvár.

(Egy napos kirándulás.)

1-ső nap indulás reggel 6.11 perczkor. Érkezés Maros-Ujvárra 9 órakor. 10 órától 11 óráig a sóbánya megtekintése. Fürdés. Ebéd 12 órakor. D. u. megtekintése a gr. Teleki Ádám felső-ujvári kastélyának. Éjjel után 2.08, vagy 4.37 perczkor visszatérés Kolozsvárra.

8. Torda Tordahasadék-Toroczkó-Székelykő-Skerisorai jégbarlang-Csetatye-Detonata.

1-ső nap indulás 6.11 perczkor reggel. Tordára érkezés 7.53 perczkor. Innen a Tordai hasadékhoz. D. u. 2 órakor indulás Toroczkóra, a Székelykő és toroczkó-szentgyörgyi várom megtekintése, a népviselet bemutatása. Este 8 órakor vacsora és meghálás.

2-ik nap reggel 7 órakor indulás Offenbányára. A zúzó megtekintése. Tovább utazás és este megérkezés Topánfalvára. Vacsora és meghálás.

3-ik nap reggel 6 órakor indulás Skerisorára, 11 órakor megérkezés. A jégbarlang megtekintése. Este visszatérés a községbe, vacsora és meghálás.

4-nap reggel 6 órakor indulás Topánfalvára. Tovább utazás Verespatakra. Megtekintése a Csetatyénak, azután a Detonatanak. Este Abrudbányán meghálás.

5-ik nap az 5-ik pont szerint Zalatna felé haza.

9. Segesvár Brassó-Sinaia.

(Négy napos kirándulás.)

1-ső nap indulás 6.11 perczkor reggel. Érkezés Segesvárra 10.51 perczkor. Megtekintése a városnak. Ebéd. Kisebb kirándulások a vidékre. (Petőfi eleste helye stb.) Meghálás.

2-ik nap 2.06 perczkor éjjel után indulás Brassóba. Érkezés ide 5.07 perczkor. A város megtekintése. Czenken ebéd. Meghálás.

3-ik nap reggel 5.14 perczkor indulás. Érkezés Sinaia-ba 8.30 perczkor. Királyi lak megtekintése. Kirándulások. Ebéd. Visszaindulás este 8.56 perczkor. Kolozsvárra érkezés 4-ik nap reggel 6 óra 45 perczkor.

10. Déva-Piski-Vajda-Hunyad-Petrozsény.

(Három napos kirándulás.)

1-ső nap indulás d. e. 8 óra 40 perczkor. Utközben Tövisen ebéd. Érkezés Dévára d. u. 4.14 perczkor. Vár, vármegye, múzeum stb. megtekintése. Meghálás.

2-ik nap reggel 4.48 perczkor indulás Piskin át Vajda-Hunyadra, érkezés d. e. 7.13 perczkor. A vár és vasművek megtekintése. D. u. 3.40 perczkor Petrozsénybe érkezés. Ebéd. A vidék megtekintése. Vacsora.

3-ik nap visszatérés 6.10 perczkor reggel.

11. M.-Vásárhely-Borszék-Tusnád-Sepsi-Szentgyörgy-Brassó.

(Tíz napos kirándulás.)

1-ső nap. Érkezés személyvonattal M-Vásárhelyre reggel 4 óra 17 perczkor. Tartózkodás másnap reggelig. Reggeli, ebéd, vacsora, meghálás. Teleki-könyvtár, muzeum stb. megtekintése.

2-ik nap. Indulás másnap reggel 5 óra 22 perczkor vasuton.

Érkezés Szászrégenbe reggel 6 óra 51 perczkor. Reggelizés után tovább utazás. Utközben a marosvécsi várkastély megtekintése. Ebéd Ratosnyán. Érkezés O. Topliczára délután 4 órakor. Fürdés, vacsora, meghálás.

3-ik nap. Indulás szekereken reggel 5 órakor. Az utat innen Borszékik gyalog is meglehet tenni, szép fenyves erdőn át 3 óra alatt.

Érkezés Borszék fürdőre reggel 8 órakor. Ebéd, vacsora, meghálás. Kirándulások a jégbarlanghoz, medve barlanghoz, tündéerkertbe, borviz kutakhoz.

4-ik nap. Indulás másnap reggel 6 órakor kocsin.

Érkezés Gyergyó-Tölgyesre (határ állomás) reggel 8 órakor. Tartózkodás 4 óra. A román határ megtekintése. Ebéd.

Indulás d. u. 3 órakor.

Érkezés Gyergyó-Ditóra d. u. 5 órakor. Vacsora, meghálás,

5-ik nap. Indulás másnap reggel 5 órakor.

Érkezés Gyergyó-Szentmiklósrá reggel 6 órákor. Tartózkodás 1 óra. Reggelizés. Indulás reggel 7 órakor. Utközben pihenés Csíkszentdomokoson és a mádэфalvi emlék megtekintése.

Érkezés Csikszeredára d. u. 2 órakor. Ebéd, vacsora, meghálás. Csiksomlyó, Zsögöd, valamint a csikszeredei borviz fürdő megtekintése.

6-ik nap. Indulás másnap vasuton reggel 8 óra 56 perczkor.

Érkezés Tusnádra (fürdő) d. e. 10 óra 30 dereczkor. Tartózkodás másnap délig. Fürdés, ebéd.

7-ik nap. Másnap reggel kirándulás a Szentanna tóhoz. Indulás másnap d. u. 2 óra 31 perczkor.

Érkezés Sepsiszentgyörgyre az nap d. u. 4 óra 31 perczkor.

8-ik nap. Tartózkodás másnap délig. Árvaház, szövőgyár, dohánygyár stb. megtekintése. Vacsora, meghálás.

9-ik nap. Másnap délelőtt kirándulás Előpatak fürdőre.

Tovább utazás Sepsiszentgyörgyről 12 óra 30 perczkor.

Érkezés Brassóba d. u. 1 óra 51 perczkor.

10-ik nap. Tartózkodás másnap estig. Kirándulások a Czenk hegyre, Noa nyaraló telepre és a hétfalusi csángó községekbe. Ebéd másnap Hősszifuluban.

Hazautazás Brassóból este 7 óra 48 perczkor induló személyvonattal.

Egy kiránduló utiköltsége: II. osztályon 109 kor. 60 fill., III. osztályon 95 kor. 20 fill.

II. Kirándulások a Magas-Tátrába.

Sokszor fordulnak hozzánk az E. K. E. tagjai, hogy Erdélyen kívüli vidékekre is állítsunk össze kirándulási programokat. Így különösen a Magas-Tátrára nézve kapunk sok megkeresést. Mint-hogy az érdeklődés a hazai turistaság fejlődését bizonyítja, készséggel teszünk eleget a felkérésnek és alább több kirándulási tervet állítottunk össze, Nika hazi Frigyes úrnak, a Magyarországi Kárpát-Egyesület lelkes és buzgó titkáranak gondos összeállításában.

1. Három napos kirándulás.

1-ső nap. Poprádról Csorbatóig (vasuton); innen a Poprádi tóhoz (1513 m. 1½ óra gyaloglás, vendéglő); ebéd után a Poprádi tótól Felső-Hágóra (2½ óra gyaloglás), innen Tátra-Széplakra (1½ óra gyaloglás), itt meghálás.

2-ik nap. Széplakról Tátrafüredre (1 óra gyaloglás); a három Tátrafüred meg-

tekintése, ebéd után a tarpataki vízesésekhez a Zerge szállóig (2 óra), innen Tátra-Lomniczra (2½ óra gyaloglás), itt meghálás.

3-ik nap. Tátra-Lomniczról Barlangligetre (2 óra gyaloglás); a cseppkőbarlang megtekintése; este Szepes-Bélaról vasuton vissza Poprádra.

2. Négy napos kirándulás (Könnyű.)

Első és második nap, mint 1) alatt.

3-ik nap. Tátra-Lomnicztól, esetleg Matlárházától a Zöld-tóhoz (1542 m., 3 órai gyaloglás, menedékház és szálló), vissza Matlárházára, esetleg vissza Barlangligetre (4 óra gyaloglás).

4-ik nap, mint 1) alatt a 3-ik nap.

3. Négy napos kirándulás. (Nehezebb.)

1-ső nap. Csorba-tó és a Poprádi tóhoz, itt éjjelezés.

2-ik nap. A Poprádi tótól az Oszterván át (1984 m. 1½ óra hegymászás) Felső-Hágóra (a csúcsról le 3 óra gyaloglás), innen Széplakra.

3-ik nap. Széplakról a felkai tóhoz (1673 m., menedékház és vendéglő, 2½ óra), innen a Lengyel nyereg (2208 m., 2 óra gyaloglás); vissza Tátrafüredre.

4-ik nap. A három Tátrafüred és a tarpataki vízesések megtekintése; innen Tátra-Lomniczra és vissza vasuton Poprádra.

4. Öt napos kirándulás. (Könnyű)

1. 2. 3. és 4-ik nap mint 2) alatt.

5-ik nap. Poprádtól a Dobsinai jégbarlanghoz, innen Dobsinára.

5. Öt napos kirándulás. (Nehezebb)

1-ső nap. Poprádról a csorbai- és poprádi tóhoz (itt meghálás).

2-ik nap. A poprádi tótól a Tengerszemcsúcsra (2503 m., 3½ óra hegymászás), innen vissza Csorbatóhoz.

3-ik nap. Csorbatótól Felső-Hágón-Széplakon át Tátrafüredre, a három Tátrafüred és környékének, a tarpataki vízesések megtekintése; meghálás a Tarpatak-vagy Zerge-szállóban.

4-ik nap. A Zerge szállótól a tarpataki Öttöhoz (2000 m., menedékház és vendéglő, 2½—3 óra hegymászás); innen vissza Tátra-Lomniczra.

5-ik nap. Tátra-Lomniczról Barlangligetre, a csepegőkő-barlang megtekintése

vagy Tatra-Lomniczról Poprádra és a dobsinai jégbarlanghoz.

J e g y z e t. A 4-ik napon esetleg Tátrafüredtől a felkai tóhoz lehet menni és innen a Lengyel nyereg (l. 3. alatt) vagy a Zöld tóhoz (l. 2. alatt).

6. Hat napos kirándulás.

A) Az 5. alatti túrok a jegyzetben foglalttal együttesen.

B) 1-ső nap és 2-ik nap mint 5) alatt.

3-ik nap. Csorbatótól Széplakra, innen a felkai tóhoz (itt éjjelezés, l. 3. alatt).

4-ik nap. A felkai tótól a Lengyel-nyereg (2 óra gyaloglás), innen a Ros-tokamenedékházon át a Halastóhoz (5-6 óra gyaloglás), itt éjjelezés.

5-ik nap. A Halastótól Javorinára (3 $\frac{1}{2}$ óra gyaloglás); innen kocsin Barlangligetre, Tatra-Lomniczra és Tátrafüredre.

6-ik nap. A három Tátrafüred és környékének megtekintése, este Poprádra.

7. Nyolcz napos kirándulás.

1-ső nap. Kassa város nevezetességeinek megtekintése; este Iglóra.

2-ik nap. Igló és Lőcse városok, esetleg a Hernád áttörésének megtekintése, este Poprádra.

3-ik nap. A Csorbató és a poprádi tó megtekintése, le Felső-Hágóra.

4-ik nap. Felső-Hágótól Széplakra, innen a felkai tóhoz (itt éjjelezés).

5-ik nap. A felkai tótól a Kis-Viszoka csúcsra (3 óra gyaloglás, 2429 m., a felkai, a nagytarpataki és Poduplaski-völgy érintkezési pontja, gyönyörű látvány a havasi világra); este Tátrafüredre.

6-ik nap. A Tátrafürednek és a tarpataki vízesések megtekintése; este Matlárházára.

7-ik nap. Barlangliget és a szepesbélai cseppkőbarlang megtekintése; este Poprádra.

8-ik nap. A dobsinai jégbarlang megtekintése.

Kirándulások a Magas-Tátrába hegymászók részére.

I. Állomás: Csorba-tó.

1-ső nap. Poprádi tó és az Oszterva csúcs megmászása (1984 m.), éjjelezés a poprádi tónál.

2-ik nap. A Tengerszemcsúcs megmászása (2503 m., 3 $\frac{1}{2}$ óra), vissza a Csorba-tóhoz.

3-ik nap. A Mlinicavölgyben lévő Fáty olvizeséhez, Skoktóhoz, Zergtavakhoz és Szentiványi tóhoz (Csorbatótól 3 $\frac{1}{2}$ óra, 2069 m.).

4-ik nap. Csorbató—Pod-Bansko, innen a Krivánra (2496 m. 5 óra).

II. Állomás: Tátrafüred.

1-ső nap. Tátrafüred, tarpataki vízesések és vissza.

2-ik nap, Tátrafüred-felkai tó, Lengyel-Nyereg, vissza a felkai tóhoz, meghálás a Sziléziai házban.

3-ik nap. Ferencz-József-csúcs (2663 m., 4 $\frac{1}{2}$ óra), vissza Tátrafüredre.

4-ik nap. Tarpataki Öttó (meghálás a menedékházban).

5-ik nap. Lomniczi csúcs (2634 m., 5 ó a), lejövet Matlárházára.

III. Állomás: Matlárháza, illetve Zöldtavi menedékház.

1-ső nap. Matlárháza—Zöldtó (éjjelezés a Frigyes főherceg menedékházban).

2-ik nap. A Zöldtótól a Fehértó-csúcsra (2231 m. 2 $\frac{1}{2}$ óra).

3-ik nap. A Zöldtótól Kopanyereg (1756 m.), innen a Greinerre (2148 m., 3 $\frac{1}{2}$ óra), le Matlárházára.

4-ik nap. Matlárházától a Vaskapuhoz (1623 m.), lejövet Barlangligetre.

IV. Ájjáró a Tatra éjszaki oldalára és vissza.

1-ső nap. Csorbató, Popráditó (itt éjjelezés).

2-ik nap. A Poprádi tótól a Tengerszemcsúcsra (2503 m., 3 $\frac{1}{2}$ óra), leereszkedés a tengerszemhez, innen a Halastóhoz (3 óra, éjjelezés).

3-ik nap. A Halastótól a Poduplaski völgyön át a Lengyel-Nyergere (5-6 óra), innen a Felkai tóhoz (1 $\frac{1}{2}$ óra, éjjel a Sziléziai házban).

4-ik nap. Ferencz József-csúcs és vissza Tátrafüredre.

J e g y z e t. Bővebb tájékoztatást szívesen nyújt a Magyarországi Kárpát-Egyesület elnöksége, Iglón. A kirándulni szándékozók jól teszik, ha megszerzik Dr. P o s e w i t z Tivadar: „A Szepesség, Magas-Tátra és szepesi Középhegység” cz. útazási kézikönyvét (Franklin-társulat kiadványa, ára 3 K.) vagy É j s z a k i József „Három nap a Magas-Tátrában” cz. útvezetőjét (ára 30 fillér).

E. K. E. kirándulások 1903-ban.

Az E. K. E. által rendezendő kirándulások egyrészének programját az al tesszük közzé, hogy tagjaink a jelentkezéseket mindig idejekorán beküldeni sziveskedjenek.

1. Május 24-én kirándulás a Krizbai várhegyre. Egyike a legkönnyebb, de mindazonáltal legjutalmazóbb kirándulásoknak. Ez alkalommal Barcza-Ujfaluban agyag-édegy háziipari készítményekből kis kiállítás lesz.

A regényes fekvésű lovagvár romjai és a Persányi-hegység legmagasabb pontját képező (1006 m.) magas várhegy, honnan óriási félkörben látszanak a Barczaság s a környező havasi vidék, szép kilátást nyújtanak.

2. Június 7-én kirándulás a Tömös-szorosba, a honved emlékéhez. Ez a Keresztényhavas (1804 m.) és a Nagy-kőhavas (1840 m.) által alkotott szoros a magyar thermopile. Ezzé avatták 1849-ben Kis Sándor és székelyei az itt beözönlő orosz csapatokkal vívott hősi küzdelmükkel.

3. Június 21-én kirándulás a Nagy-kőhavasra (1340 m.) Könyű havasi kirándulás. Ekkor van az itt nagy mennyiségben található havasi rózsza teljes virágjában. A „Hasadt-kő” gyönyörű képe, üde vize jutalmazza útközben a kirándulókat.

4. Július 12-én kirándulás a Donghavasra (1508 m.) Ezen kirándulás premierje lesz az egyesületnek, Mert e hegységet csak az új törvényhatósági út tette Brassóból egy nap alatt megjárhatóvá. Hazánk ezen kevésbé ismert délkeleti sarka a kirándulók számára ezzel megnyílik. A Donghavasról felesleges a Csukás látóképe.

5. Augusztus 2-án kirándulás a Kis-Királykőre (1814 m.) Közvetlen a Nagy-Királykő mellett, a melytől a hatalmas Crepatura nevű hegyhasadék választja el. Kapcsolatos ezen kirándulással egyszersmind hazánk legszébb szikla-szorosának a Propasteinak megtekintése is.

6. Augusztus 29, 30, 31-én, az E. K. E. közgyűlése Brassóban. Ezen ünnepélyes alkalomra kirándulások vannak tervbe véve:

a) aug. 29-én a közvetlen Brassó városa felett emelkedő és az ezredéves emlékoszloppal díszített Czenk-hegyre (990 m.);

b) aug. 30-án Hétfaluba a csángó-

élet, népviselet, háziipar stb. bemutató-sával;

c) aug. 31-én nagyobb szabású havasi kirándulás hazánk délkeleti sarok-kövére, a fantasztikus alakú Csukásra (1958 m.).

Brassóból további kirándulások tehetők a székely fürdőkhöz.

7. Szeptember 6—8-ig három napos kirándulás a Bucsecsre (2508 m.) A délkeleti kárpátok ezen hatalmas hegytömegének megmászsása ezuttal Törösvár felől a tájképi szépségekkel pazarul ellátott Jalomicza völgyön át történik: a leereszkedés pedig a tulsó oldalon Busteni-Sinaia felé.

8. Végül az ősz folyamán kirándulás Köpeczre az ekkor leginkább művelés alatt levő szénbányák és Erdővidék megtekintésére. Esetleg a homorod-almási csepkő-barlang megtekintése.

E kirándulások részletes programja és költségvetése minden egyes alkalommal a helyi lapokban közzététetik és a kirándulások úgy rendeztetnek, hogy a résztvevőknek lehető gondatlanság és költség kimelési biztosítottassék.

Jelentkezni lehet a kirándulás előtt legalább 7 nappal az E. K. E. titkári hivatalában Kolozsvárt.

KÖNYVESHÁZ.

Hét év a tengeren. Ez alatt a cím alatt Gáspár Ferencz dr. új könyvet irt. Eddig ugyan csak az 1. és 2. füzetet kaptuk meg, de már ezekből is látjuk, hogy Gáspár Ferencz modern formában a színes és reális leírás minden eszközeivel adja megragadó képét annak a végtelen világnak, amely a tenger csodálatos világa. Magyar szempontból indul, magyar érzéssel rajzolja és minden sorában ott is van a magyar érzés. S nincs a tengerészeti életnek egyetlen nevezetes mozzanata sem, a melyről nem mondana nekünk igazat és érdekést. A „Hét év a tengeren“ 17—18 füzetben fog megjelenni. Egy-egy füzet ára 60 fillér. Minden két hétben egy két vagy harmadfél ives füzetet bocsátanak ki a kiadók: Singer és Wolfner. A teljes munka előfizetési ára füzve kilencz korona, pompás díszkötésben tizenkét korona. A műben vagy kétszáz illusztráció lesz, azoknak körülbelül a fele egész oldalas kép. Az első rész a haditengerészet lovagkorát tárgyalja. Aztán színes és az érdeklődést mindvégig lekötő változatosságban következik a modern ten-

gerészet rajza. Az az éleslátás és jellemző tehetség, amely Gáspárt első sorban igazi íróvá avatja, megnyilatkozik már ott, ahol ezt a mesés átalakulást kifejti előttünk könyvének első fejezetében. Lesz még alkalmunk, hogy bővebben is megemlékezzünk erről a szép könyvről, addig is felhívjuk reá olvasóink figyelmét. Az 1. füzetet mutatványul mindenkinek megküldi a Singer és Wolfner-cég.

EGYESÜLETI MONDANIVALÓK.

Folyóiratunk ez évben új alakban jelenik meg. Ez az újítás tagjainknak ismételt kérésére történt, minthogy a kifejezett óhajtás szerint ilyen alakban a folyóirat könyvtárilag is könnyebben kezelhető. Tekintettel arra, hogy a folyóirat így terjedelmesebb és gazdagabb lesz, kérjük t. tagjainkat, hogy új tagok gyűjtésével az egyesületet támogatni szíveskedjenek.

Tagdíjbefizetés. A folyó évre vonatkozó 6 korona tagsági díj beküldésére minden tagnak postatakarékpénztári befizetési lapot küldöttünk. Tisztelettel kérjük t. tagjainkat, hogy a tagsági díjat e befizetési lap felhasználásával beküldeni szíveskedjenek.

Tagsági okleveleinkre felhívjuk t. tagjaink figyelmét. A 67 c/m. magas és 44 c/m. széles gyönyörű kivitelű oklevél alapító tagok által 10 K-ért, rendes és pártoló tagok által 5 koronáért rendelhető meg a titkári hivatalban.

Tagsági belépésre vonatkozólag közöljük, hogy az alapítótag legalább

200 koronát, a rendes tag, ha erkölcsi testület, évi 20 koronát, egyébként évi 6 koronát, pártolótag évi 2 koronát fizet. A belépési nyilatkozatok az E. K. E. titkári hivatalba küldendők.

Kiadványainkra felhívjuk t. tagjaink figyelmét. Lapunk borítékán közöljük ama kiadványaink jegyzékét, melyek még kaphatók. Megjegyezzük, hogy az E. K. E. tagok 2 koronán felüli megrendeléseknél 30 százalék kedvezményt élveznek.

Az E K E tagok kedvezményeiről külön kis füzet jelent meg titkári hivatalunkban. E füzet részletesen felsorolja azokat a nagy számú kedvezményeket, melyeknek élvezetére az E. K. E. tagok (ha nem hátrálékosok) jogosítva vannak. A füzetet 1 korona beküldése esetében, minden tagnak azonnal megküldjük. Ugyanez alkalommal az arczképes tagsági igazoló-jegy kiállításához a visit-alakú arczkép is beküldendő, mert a kedvezményeket csak ennek felmutatásával lehet igénybe venni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Többeknek. Folyóiratunkat csak azoknak a tagoknak küldhetjük rendszeren, akik a megelőző évekről nem hátrálékosok. Tehát mindazokat, akik ez iránt reklamációkkal keresték meg a titkári hivatalt, értesítjük, hogy az E r d é l y megjelenő számait csakis a hátrálékos évi díjaknak beküldése után küldhetjük meg.

H. K. K o l o z s v á r. Mai számunkban kívánságát teljesítettük. Reméljük az összeállítás megfelelő a célnak.

Hibagazítás. Folyóiratunk jelen számának első lapján az évfolyam jelzés XII helyett kibásan van XIII-nak nyomva.